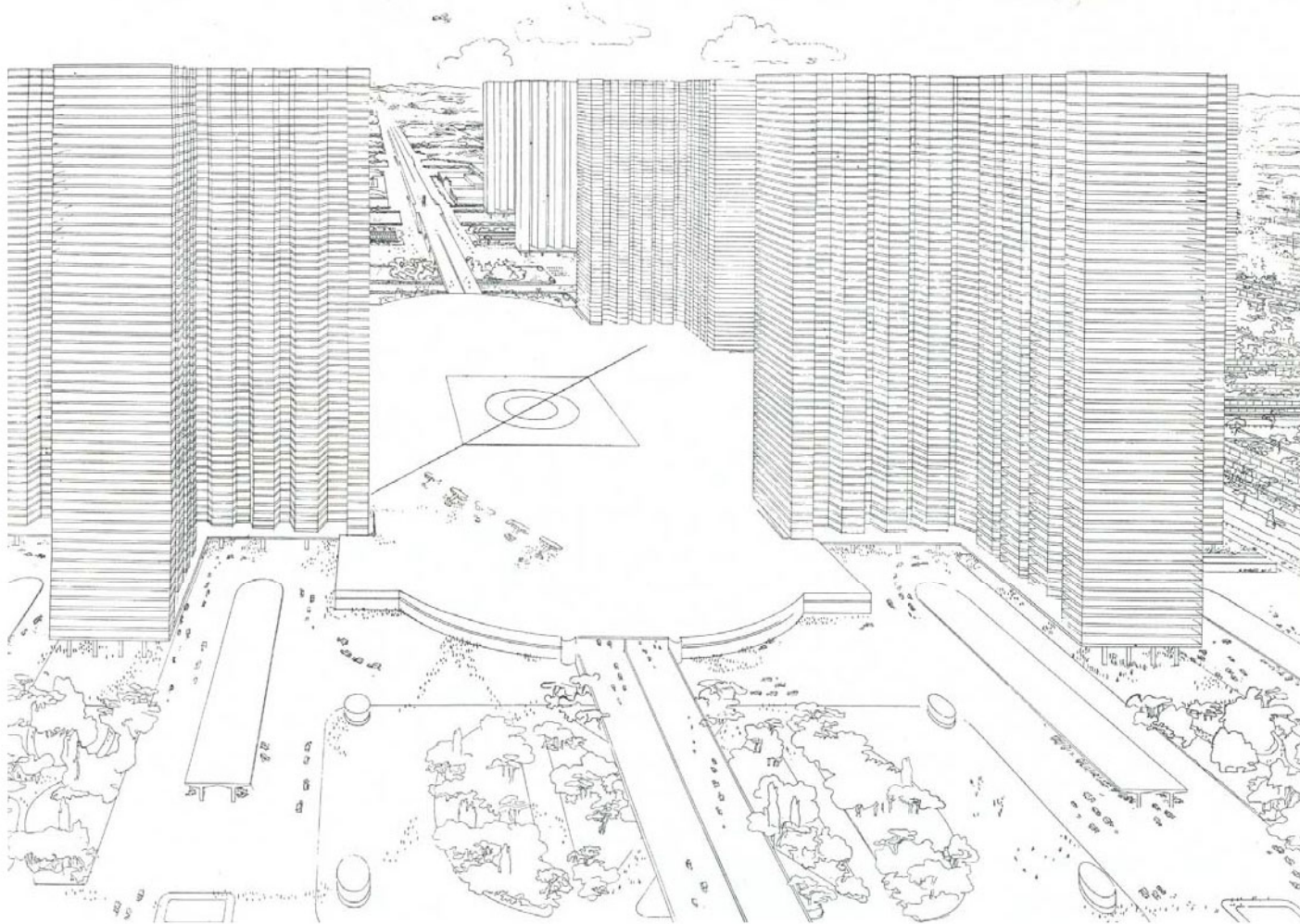

IGLO – boek 1

001009E

gedachtenboek

"plan Voisin" de Paris, Le Corbusier (1925)
Tout a droite, les cafés, magasins, etc., au milieu des verdure

op het voorblad:
Kabinetskaart van de Zuidelijke Nederlanden, Joseph DE FERRARIS (1771-1777)
Luchtvervuiling boven Europa
Luchtfoto Antwerpen

aan de welwillende lezer

Een project komt tot stand langs avontuurlijke paden die niet altijd overeenkomen met de formuleringen van de opdrachtomschrijving. Eerder dan de indeling van de Open Oproep 10 (art. 7) letterlijk te volgen hebben we de eigenheid van onze benadering laten spreken. De neerslag van dat wordingsproces is in drie boeken bijeengebracht:

- IGLO boek 1: gedachtenboek
  - 1. het wezen van Europark: hoe zien we Europark ruimtelijk en sociologisch
  - 2. de plaats van Europark: een reflectie over de rol van Europark en IGLO in Linkeroever
  - 3. duurzaamheid: van socio-cultureel tot concreet-technisch
  - 4. aanpak: organisatie van het planningsproces
- IGLO boek 2: plannenboek
  - schaal, waarnemingen, ruimtelijke kwaliteiten, functies, groenstructuur van het ruimer gebied
  - masterplan, ontsluiting en bereikbaarheid, blauw-groene structuur, publieke ruimte
  - projectgebied: RVT, kinderdagverblijf, school, levensloopwoningen, jeugdcentrum, extra programma
  - gedeelde activiteiten, gedeelde ruimte
  - water, energie, suggesties voor de bouwblokken
- IGLO boek 3: werkboek
  - een verzameling van becommentarieerde referentiebeelden die ons voorstel ondersteunen
  - cijfers: raming studiekost masterplan, bouwkost en studiekost; voorbeelden van planningtools
  - dagboekfragmenten van teamleden die het denkproces illustreren, schetsen
  - inspirerende achtergrondteksten waar het team achter staat en inspiratie uit put
  - een literatuurlijstje

De gevraagde informatie vermeld in artikel 7 van de Open Oproep is als volgt terug te vinden:

a. structuur, organisatie, planning van werkproces	boek 1. 4. aanpak
b. culturele duurzaamheidsprincipes	boek 1. 1. het wezen van Europark boek 1. 2. de plaats van Europark boek 1. 3. duurzaamheid
c. uitgangspunten op basis van projectdefinitie	boek 1. 1. het wezen van Europark boek 1. 2. de plaats van Europark boek 1. 3. duurzaamheid
d. referentieprojecten	boek 3. 1. becommentarieerde referentiebeelden
e. schetsontwerp	boek 2.
f. volumemaquette	mee te nemen op 23 maart 2006
g. raming studiekost masterplan	boek 3. 2. cijfers
h. raming bouwvolume en bouwkost	boek 3. 2. cijfers
i. raming studiekost architectuur	boek 3. 2. cijfers
j. planning voor de opvolging van kostenbeheersing	boek 1. 4. aanpak

1. het wezen van Europark.....	5
1.1. de gemaakte stad.....	5
1.2. de modernistische rationaliteit	7
consistentie	7
onvolledige wereld.....	7
incoherentie.....	7
1.3. de sociale ruimte.....	9
enclave	9
getto	9
"outcast ghetto"	9
1.4. de intergenerationele ruimte.....	11
intern intergenerationeel	11
extern intergenerationeel.....	11
2. de plaats van Europark	13
2.1. beperkte antwoorden.....	13
2.2. ruimtelijke criteria.....	14
1. het niemandsland verdringen	14
2. interactie gebouw/omgeving.....	14
3. relationele stapstenen.....	14
4. voorzieningen tussen wonen.....	15
5. consistent met Europark.....	15
6. een open concept.....	15
2.2. Europark een gezicht geven.....	16
1. een gevelfront op de Emiel Verhaerenlaan	16
2. een overdekt trottoir.....	16
3. de Chicago-plaats.....	16
4. de tram	17
5. de landschappelijke drager.....	17
6. bestaande voorzieningen detecteren.....	17
2.3. een strategie van plaatsen.....	19
het centrum van Linkeroever	19
drie strips	19
ontsluitingen en parkeerplaatsen.....	19
2.4. twee cruciale vragen.....	21

niet alles in de "kamer"	21
de Lidl verplaatsen?	21
3. duurzaamheid	23
3.1. prioriteiten	23
culturele duurzaamheid.....	23
ecopolis-strategie in drie sporen	25
3.2. concrete kansen	27
Europark: een energieneutrale wijk?.....	27
schaduw, licht en wind.....	29
mobiliteit.....	31
water	31
4. aanpak.....	33
4.1. een multidisciplinair team	33
4.2. budgetbeheersing.....	34
4.3. aanzet van werkmethoediek.....	35
4.4. een mogelijke fasering	36
fase 1 en 2	36
fase 3 en 4.....	37
fase 5 en 6.....	37

de kathedraal

Europark in zicht

weidsheid

niemandsland

vuilcontainers

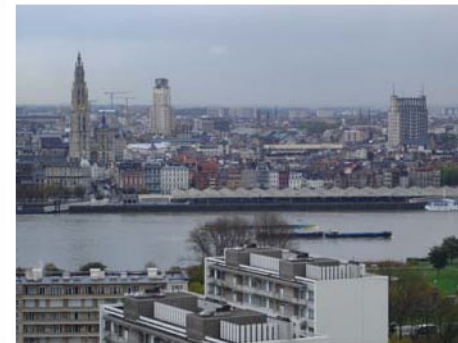
versnippering

koude hal

donkere gang

de kathedraal en de Schelde

1. het wezen van Europark

1.1. de gemaakte stad

We komen van een andere stad, of van een dorp, of toch van een plaats die al op de Ferrariskaart te zien was. Wat een schok om in een **gemaakte stad** aan te komen.

Na de autosnelweg, de Blancefloerlaan met de kathedraal pal in de as: de enige zichtbare link met de stad. We draaien de Halewijnlaan in. We zien de hoge blokken van Europark opdoemen, van ver even **herkenbaar** als de kathedraal daarnet.

Maar de ruimte, de breedte, de weidsheid, de groene vlakte... verzuipen ons in een ruimtelijke polder: waar is de Schelde, waar ligt Antwerpen nu? De Emiel Verhaerenlaan is al even desoriënterend met haar brede parallelle rijstroken. Is dit dertig jaar geleden ontworpen met het oog op toenemend autoverkeer? Of maakt het deel uit van het **concept**? Ook op Corbu's vogelperspectief van het plan Voisin is de infrastructuur breed en het autoverkeer beperkt.

Dan komen we in een eindeloos **niemandsland**.

De Ernest Claesstraat ingereiden:

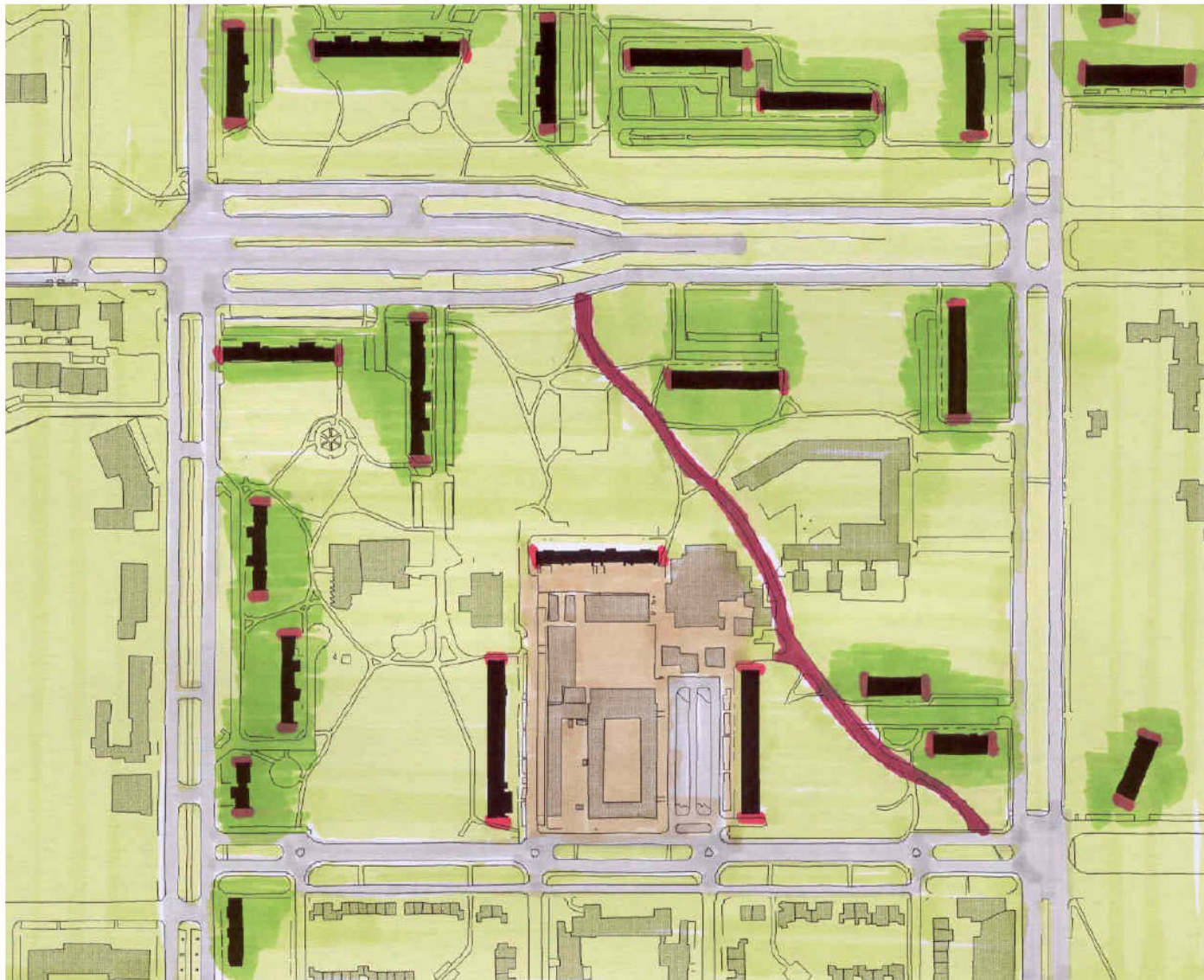
- leegstaande barakken
- niets dan geparkeerde wagens op straat
- een onbeduidend gazon
- de gesloten begane grond van blok 10
- baggeren door het vuil naast de containers (waarom zijn die vandaag op slot?)
- de vreemde buitenruimte tussen het Chicagoblok en de dichtgespijkerde werkplaats
- een mislukte poging om iets van een kleinschalig stadsweeffel met winkels na te bootsen
- de nutteloos versnipperde aanleg van de vloer

Een blok binnenstappen:

- de koude hal
- het beschadigde bellenpaneel
- de lange liftreis naar boven
- donkere gangen.

Eindelijk komen we weer op **een plaats**, bij iemand thuis, na een verwarrende tocht. Daar is de kathedraal weer en ook de Schelde om ons te oriënteren.

modernistische rationaliteit

netjes wonen in het groen

winkel in niemandsland

zwerfvuil in niemandsland

1.2. de modernistische rationaliteit

unité d'habitation, Marseille

consistentie

Hoe langer we in Europark verblijven, hoe sterker de modernistische consistentie ons in de greep heeft:

- het park, een artefact van natuur
- een sterke structuur met brede dreven, schijnbare – want waar leiden ze naartoe? – verbindingen met de wereld
- wegen op maat van massaal transport met voertuigen
- woonblokken als eilanden in een groene zee
- ieder woonblok op zichzelf, met een eigen virtuele ruimte rechtstreeks aangesloten op de dreven
- mathematische precisie van vergezichten: geen blok verhindert het zicht van een ander
- exact ook uit de slagschaduw van de ander
- blinde kopgevels, uiting van onverschilligheid voor de plek

Het werkt op de meeste plaatsen: de balkons zijn bewoond, de interieurs verzorgd, de omgeving van de gebouwen netjes, propere auto's naast de blokken. Een bejaard vrouwtje brengt plichtsgetrouw haar afval naar de container.

onvolledige wereld

Maar wat een onvolledige wereld:

- zoveel mensen die alleen maar – naast elkaar – wonen
- slechts enkele winkels in een niemandsland
- een in zichzelf gekeerde school die niets met Europark te maken heeft
- een publieke ruimte zo onbehaaglijk voor de voetganger die er geen beschutting noch logische looplijnen vindt

Hoe anders dan de "unité d'habitation", met binnenstraten, een commerciële verdieping, ontmoetingsruimtes overal in het gebouw.

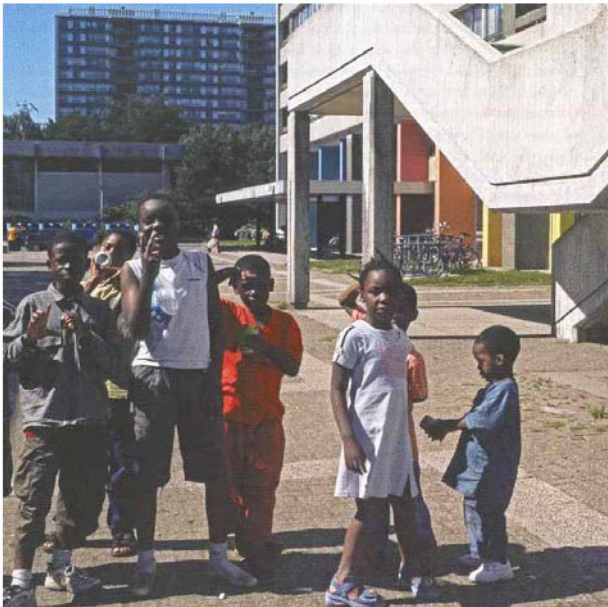
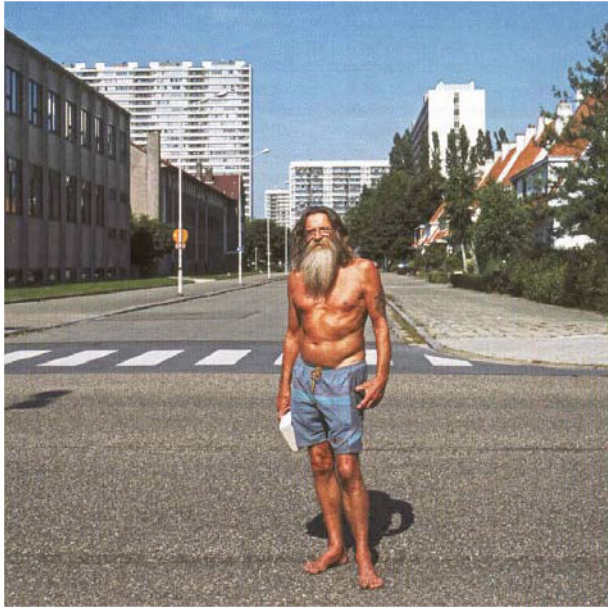
De diagonale voetgangerssnelweg getuigt van deze monofunctionaliteit: dagelijks honderden voetgangers die door Europark naar elders op weg zijn, waar hun leven zich afspeelt.

incoherentie

Ook de incoherentie valt op:

- waarom snijdt de Charles De Costerlaan zo brutaal een stuk van Europark weg?
- waarom hebben blok 10 en 11 geen eigen ruimte?
- waarom heeft het Chicagoblok geen rechtstreekse aansluiting op de omliggende dreven?
- waarom heeft de grootschalige grasvlakte zo weinig gebruiks- of belevingswaarde?
- waarom liggen er tal van gefragmenteerde plantvakken overal versnipperd over het terrein?

Vernietigende incoherenties: hier ligt zwerfvuil, hier is onherbergzame ruimte, hier functioneert het niet.

foto's uit A+

1.3. de sociale ruimte

enclave

Een enclave is een ruimtelijk geconcentreerd gebied waar leden van een bepaalde groep bewust kiezen om zich te groeperen op basis van hun etnie, hun godsdienst, hun lifestyle ... om hun economische, sociale, politieke en/of culturele slagkracht te verhogen (Peter Marcuse, 1997).

Europark is een beetje een enclave. Sommige mensen zijn hier bewust komen wonen. Ze kozen voor de openheid, het vergezicht, de afstandelijkheid, de anonimiteit... eerder dan de smalle straten, de beslotenheid, de burens, de zichtbaarheid van een oude stadsbuurt. Ieder bouwblok op zich is een beetje een enclave, met die eigen virtuele ruimte eromheen.

getto

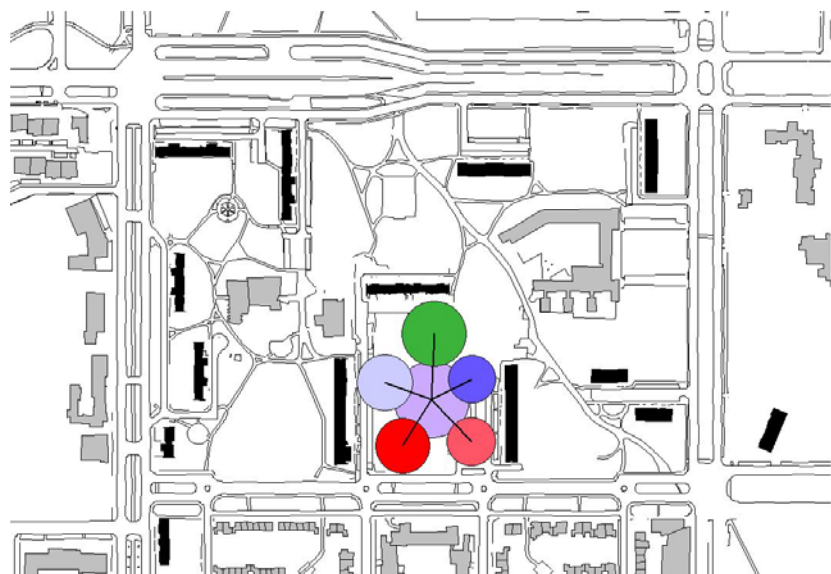
Een getto is een ruimtelijk geconcentreerd gebied, dat ingezet wordt voor de afzondering en de insluiting van een welbepaalde onvrijwillig gedefinieerde groep, die bovendien doorgaat voor en behandeld wordt als minderwaardig in de heersende samenleving (Peter Marcuse, 1997).

Europark is geen getto. Op enkele uitzonderingen na wil niemand hier mensen afzonderen en insluiten: als puntje bij paaltje komt laat iedereen "zijn hart spreken". Hoe onwennig we ook zijn met al die nationaliteiten, er is geen beleid om deze mensen als minderwaardig te behandelen. Kinderen met roots in de hele wereld spreken hier vlekkeloos Nederlands.

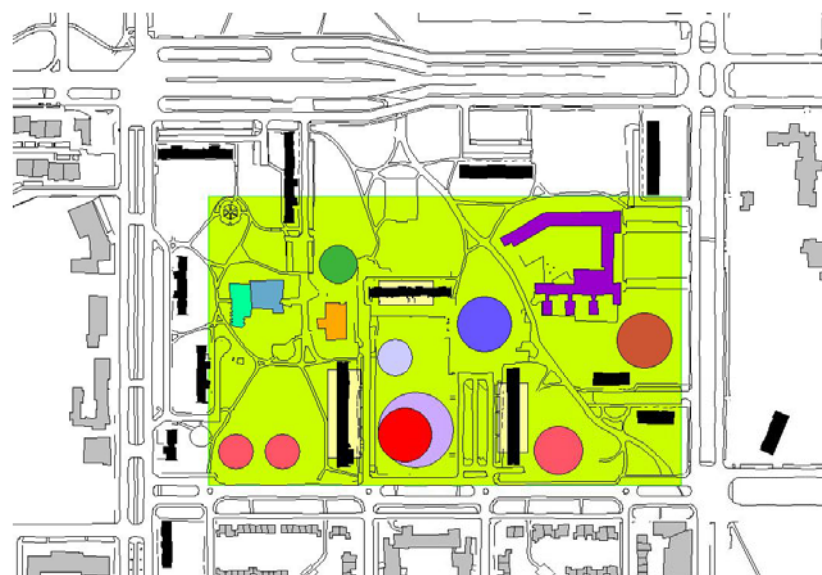
"outcast ghetto"

Het "outcast ghetto" is een getto waar etniciteit en klassenverschil samengaan, in een ruimtelijk geconcentreerd gebied, met inwoners die uitgesloten zijn uit de heersende economische stromen van de samenleving, die zelf geen voordeel halen uit het bestaan van dat getto (Peter Marcuse, 1997).

Europark heeft trekken van een "outcast ghetto". Hier zijn mensen verzameld – niet door één of andere bewuste politiek, maar door omstandigheden – van zoveel verschillende nationaliteiten dat ze geen zelforganiserend vermogen hebben. Door hun hoge graad van werkloosheid zijn ze feitelijk uitgesloten uit de heersende economische stromen van de samenleving. Ze hebben niets te bieden aan de heersende samenleving: geen aanbod van exotische restaurants (Chinatown, Little Italy), geen artisanale productie, geen wereldmuziek...

intern intergeneratieel

extern intergeneratieel

UIT "PROFIEL VAN EUROPARK"

- een vrij verouderde bevolking, vooral dan bij de vrouwen
- het percentage alloctonen bedraagt daar volgens schatting 39%
- de gemiddelde gezinsgrootte in Europark ligt lager dan het stedelijk gemiddelde
- in Europark ligt de werkzaamheidsgraad slechts op 38,5 %.
- in Europark is het aandeel arbeiders binnen de groep loontrekkenden 50%
- Europark scoort met een werkloosheidsdruk van 22% zeer hoog
- tussen 45% en 50% van de werkzoekenden heeft slechts een diploma Lager Onderwijs of 1e. graad secundair
- in Europark ligt het aandeel "werklozen langer dan 2 jaar" hoger dan in Antwerpen
- het gemiddelde inkomen per aangifte lag in 2002 op 15.245 € (22.115 € in Antwerpen)
- In Europark liggen de percentages OCMW-steuntrekkers op beroepsactieve leeftijd zeer hoog
- Europark kent een laag aantal ASO'ers. Een groot deel van de leerlingen volgt BSO. Een groot percentage volgt ook les in onthaalklassen voor anderstaligen.
- Europark scoort zeer negatief voor zowel schoolse vertraging in het lager onderwijs als in het secundair onderwijs

1.4. de intergenerationale ruimte

Het profiel van Europark laat er geen twijfel over bestaan: **vandaag is er geen sprake van een intergenerationale ruimte**. Zo goed als alle parameters liggen ongunstig en bovendien versterken ze elkaar. De monofunctionaliteit van de wijk vergroot het isolement van een verouderde bevolking en van kleine gezinnen. Het samenspel van lage inkomens, hoge werkloosheid, geringe werkzaamheidsgraad, groot percentage steuntrekkers... zijn evenwel belemmeringen voor een actieve participatie in de samenleving. Niet zozeer de aanwezigheid van vele allochtonen, maar vooral hun uiteenlopende herkomst, drijft de inwoners nog verder uit elkaar.

Daarom is IGLO **een krachtig signaal en een formidabele kans** voor Europark. Antwerpen weigert om Europark los te laten! Het feit dat verschillende opdrachtgevers de handen in elkaar slaan vergroot de kansen op succes. We vinden het een voorrecht om als ontwerper al onze ruimtelijke kennis in te zetten in dit volutaristische project.

intern intergenerationeel

Het Lieven De Keylaan-project in Utrecht zouden we intern intergenerationeel kunnen noemen. In één complex worden uiteenlopende functies en diensten bijeengebracht. Mensen van verschillende leeftijd en afkomst doen dezelfde ruimtes aan, een aantal lokalen worden gedeeld, er is gezamenlijk beheer mogelijk...

Maar zo'n concept kent ook zijn beperkingen: mensen komen noodgedwongen naar hier waardoor hun ontmoetingen met anderen hun informele karakter verliezen, de publieke ruimtes in dergelijke complexen doen meestal onnatuurlijk en onpersoonlijk aan omwille van hun onvermijdelijke grootschaligheid, en tegenover voordelen van gezamenlijk beheer staan er bijkomende lasten omwille van de omvang en de complexiteit. Er zijn ongetwijfeld architecturale oplossingen voor deze vraagstukken.

Een belangrijker voorbehoud betreft **de positie van IGLO binnen Europark**. Riskeert zo'n gebundeld project geen vreemd object te worden in Europark? Heeft zo'n concept wel het vermogen om de banden tussen de bewoners te versterken en hun participatie in de samenleving te vergoten? Zit de kans er niet in dat de bewoners om IGLO heen lopen, terwijl bezoekers Europark netjes mijden.

extern intergenerationeel

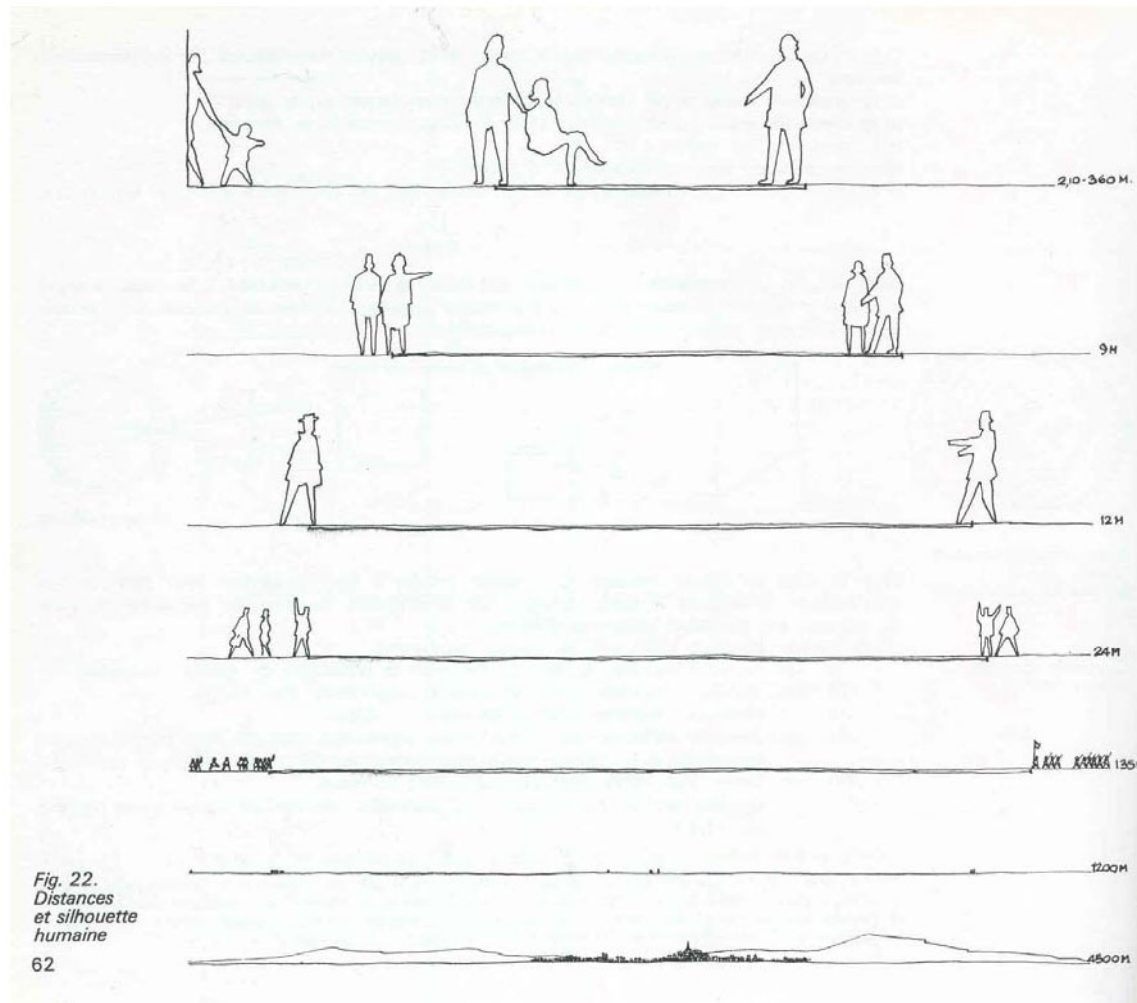
Omwille van deze bedenkingen pleiten we voor een extern intergenerationeel concept. Doorheen Europark verweven we de verschillende nieuwe voorzieningen van IGLO. De bestaande diensten (bibliotheek, kerk, school, diverse kantoorruimtes...) worden ingeschakeld in het netwerk.

Een juiste onderlinge positionering van de functies laat rechtstreekse contacten toe (een gemeenschappelijke tuin tussen RVT en kinderdagverblijf bv.). Ook "ruimtedelen" blijft volop mogelijk want de verschillende voorzieningen liggen hooguit een paar honderd meter uit elkaar. Wegens de verweving kan gemeenschappelijk beheer zelfs uitgebreid worden tot heel Europark.

De belangrijkste kracht van het externe concept ligt in het vermogen om het bestaande openbaar domein te transformeren. Het publieke domein wordt de bindende ruimte, de drager van ongedwongen en informele sociale contacten. Het wordt opgeladen door de vele bezoekers van IGLO, de publieke diensten geven het een geruuststellend karakter. **IGLO en Europark versmelten.**

onpersoonlijke ontmoetingsruimte

- 2m10 – 3m60 afstand tussen converserende mensen
- >9m individueel contact wordt onmogelijk
- >12m geen herkenning van gelaatsuitdrukking
- >24m geen herkenning van gelaat
- >135m acties worden onherkenbaar (gemiddelde afmeting van middeleeuwse pleinen: 57 m x 140 m)

uit: "elements analytiques de l'espace urbain, essai de définition du paysage de la ville à l'échelle de l'homme", Frederic Szczot, éditions D. Vincent & Cie, Paris 1974

2. de plaats van Europark

2.1. beperkte antwoorden

De knelpunten zijn in kaart gebracht en benoemd:

- een onmetelijk niemandsland in tijd en ruimte
- plaatsloosheid en beperkte herkenbaarheid
- een onvolledige wereld
- monofunctionaliteit
- incoherentie
- uitsluiting
- het beperkte zelforganiserend vermogen van de bewoners

Veel antwoorden liggen echter **buiten deze opdracht**:

- Er is terecht kritiek op de school van Chicago (en dat is geen woordspeling!): de fysische ruimte van stedenbouwkundigen en architecten valt niet altijd samen met de sociologische ruimte van maatschappelijk werkers. We zullen met dit project geen oplossing bieden voor werkloosheid, voor het beperkte zelforganiserend vermogen, voor dreigende uitsluiting, voor migratiedruk ten gevolge van ongelijke welvaartverdeling in de wereld...
- Een aantal disfuncties situeren zich binnen de bouwblokken: het lange niemandsland van voordeur tot woning, het gebrek aan ontmoetingsruimte, de donkere gangen... In de levensloop van deze blokken komt er ongetwijfeld een moment van noodzakelijke renovatie. Deze vernieuwing moet op een coherente wijze in het verlengde liggen van dit masterplan.
- Nog een aantal disfuncties situeren zich in de aanleg van het hele openbaar domein van Europark. Het is een onnatuurlijke nabootsing van natuur, met weinig ecologische aanplanting, zonder betekenisvolle plekken, onaangepast aan de functionele eisen van vandaag... We zullen de logica van het masterplan strikt doortrekken in de onvermijdelijke heraanleg rond de nieuwe gebouwen. Voor de resterende parkruimte zullen we in het masterplan aanbevelingen doen voor een beheersplan van de publieke ruimte. We zullen hierbij de principes van "harmonisch park- en groenbeheer" (een beheersvisie ontwikkeld door de afdeling Bos & Groen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap) indachtig zijn.
- Tenslotte moet een intergenerationeel project groeien, begeleid en beheerd worden. Het project is niet af met de oplevering van de gebouwen.

Tegelijk valt ook op dat veel disfuncties ruimtelijke kenmerken vertonen. De keuze om op Europark een groep stedelijke voorzieningen uit te bouwen opent het perspectief van mogelijke antwoorden **binnen deze opdracht**. Stedenbouw en architectuur laten toe om wel degelijk kansen te creëren.

2.2. ruimtelijke criteria

Dat maakt de opdracht nog complexer. Naast de eigen rationaliteit van elk programmaonderdeel op zich, en naast de gevraagde wisselwerking tussen de verschillende programma's (intern intergenerationeel) moeten we ons ook afvragen hoe we met IGLO kunnen ingrijpen op Europark (extern intergenerationeel).

Om deze wisselwerking te bewaken in het verdere verloop van het project hanteren we zes ruimtelijke criteria.

1. het niemandsland verdringen

Een niemandsland is van niemand: mensen zijn er niet bij betrokken, dragen er dus geen zorg voor en voelen er zich onveilig.

Een niemandsland getuigt van desinteresse voor personen, herleidt mensen tot statistiek en abstractie, maakt van iemand niemand.

dus:

Al het openbaar domein moet een identificeerbaar karakter hebben.

De hele weg van openbare ruimte naar besloten wooncel verloopt langs betekenisvolle plekken. Zowel in de zachte als in de verharde publieke ruimte worden vleksgewijs activiteiten- en ontmoetingsplekken gecreëerd. Logische assen en looplijnen oriënteren de voetganger.

2. interactie gebouw/omgeving

Een verkeerde articulatie tussen gebouwen en omgeving heeft nefaste gevolgen. De privacy van bewoners heeft er onder te leiden, de kwaliteit van de publieke ruimte gaat er op achteruit, een brutale overgang tussen publiek en privaat domein genereert onveiligheid...

dus:

Woongebouwen zijn omgeven door semi-private ruimte (ruimte die toebehoort aan de gemeenschap van bewoners) of semi-publieke ruimte (ruimte die men met enige schroom betreedt) waardoor er een privacy-gradiënt ontstaat tussen publiek en privaat.

De begane grond van publieke gebouwen gaat een interactie aan met het openbaar domein, in de vorm van vitrines, overdekte toegangen, doorkijken, zichtbare onthaalfuncties...

3. relationele stapstenen

In hoge gebouwen gaat het contact met het maaiveld gaandeweg verloren: de herkenbaarheid van personen neemt snel af, dialoog tussen mensen in het gebouw en mensen op het openbaar domein wordt onmogelijk. Kinderen die hoger wonen dan de vierde verdieping mogen van hun ouders zelden buiten spelen omdat ze buiten gezicht- en gehoorafstand komen...

dus:

Bij groeiende afstand tot het openbaar domein, worden publieke en semi-publieke ontmoetingsruimtes geprogrammeerd die stapstenen kunnen zijn in de onderlinge communicatie.

4. voorzieningen tussen wonen

De monofunctionaliteit van Europark is problematisch. Op plaatsen waar mensen samenwonen met veel verschillende nationaliteiten en met beperkte financiële middelen, is het risico op uitsluiting groot ("outcast ghetto").

Het huidige programma van IGLO en mogelijke toekomstige uitbreidingen zijn een sterk middel om deze monofunctionaliteit te doorbreken. Maar een geconcentreerde groepering van deze voorzieningen in Europark zou wel eens zijn doel kunnen voorbijschieten:

- externe "gebruikers" zullen deze voorzieningen aandoen zonder Europark zelf aan te doen
- de mogelijkheden om met IGLO fundamenteel in te grijpen in de ruimtelijke structuur van Europark blijft beperkt
- de interactie met de bewoners van Europark blijft beperkt

dus:

We streven een maximale verweving na van het programma van nieuwe maatschappelijke voorzieningen in het bestaande stramien van woonblokken.

5. consistent met Europark

Ruimtelijke ingrepen zijn contraproductief wanneer ze zich niet positioneren ten opzichte van de modernistische logica van Europark. De huidige lage gebouwen aan de Ernest Claesstraat en de Carel Van Manderstraat zijn er het zichtbare bewijs van. De versnipperde en kleinschalige aanleg van het maaiveld (kleine stoepjes, gazonnetjes en plantenbakken...) rond de Lidl illustreert de onmacht van zo'n truttige aanpak.

dus:

Nieuwe gebouwen en publieke ruimtes hebben een kracht die de confrontatie aankan met de schaal van de huidige bebouwing en haar tussenruimte.

Nieuwe gebouwen en publieke ruimtes vormen een tussenschaal, die de afstand tussen mens en hoogbouw overbrugt.

6. een open concept

We zullen in de volgende hoofdstukken de verschillende onderdelen van het programma zorgvuldig positioneren

- rekening houdend met het wezen van Europark
- agerend tegen de vastgestelde disfuncties
- voortbouwend op de potenties van het vooropgestelde programma
- consistent met de vijf voorgaande ruimtelijke principes.

In deze fase van het project is onze kennis te beperkt om definitieve keuzes vast te leggen: we moeten het doen met een aantal aannames die we vandaag niet kunnen verifiëren, directe gesprekken met de opdrachtgever(s) zullen het beeld aanzienlijk bijstellen, confrontaties met diverse betrokkenen zullen nieuwe denk pistes opleveren...

Zelfs na de opmaak van een definitief masterplan, zal het concept flexibel moeten blijven om in te spelen op nieuwe elementen, faseringen, verschillende financieringsmechanismen...

dus:

Het voorliggende plan is geen vast gedetermineerd plan maar veeleer een ontwikkelingsmodel, een denkbeeld, een stedenbouwkundige filosofie, die een bestendige en dynamische ontwikkeling toelaat (Jan Tanqhe, 1973).

2.2. Europark een gezicht geven

1. een gevelfront op de Emiel Verhaerenlaan

Europark is alleen op afstand herkenbaar: de hoogbouw claimt zijn plaats in het landschap van de Linkeroever. Maar op het terrein zelf gaat de herkenbaarheid verloren. De open ruimte tussen de bouwblokken is niet te vatten, nergens heeft het gebied een straatfront.

Op de meest cruciale plaats vormt een deel van het IGLO-programma een gevelfront langs de Emiel Verhaerenlaan. Mogelijke toekomstige ontwikkelingen vullen dit gevelfront stap voor stap aan.

De nieuwe gebouwen hebben een opengewerkte gevel naar de laan, zodat hun functioneren zichtbaar wordt voor de passanten. Ze alterneren met de gesloten kopgevels van blok 10 en 11 en doorbreken hun introverte karakter.

Met een licht vooruit geschoven positie naar de voorliggende laan wordt het nieuwe gevelfront ook zichtbaar vanuit de Halewijnlaan en de Gloriantlaan.

2. een overdekt trottoir

Een overdekt trottoir langs de Emiel Verhaerenlaan versterkt de herkenbaarheid van IGLO en Europark.

Het is afwisselend: een begroeide pergola, beschutting tegen weer en wind, openbaarvervoerhalte, overdekte markt-ruimte, gaanderij aan de gebouwen, schuilplek bij sport- en speelvelden, hangplek voor jongeren...

Het overdekte trottoir vangt de voetganger op aan het begin van de laan, en begeleidt hem naar het hart van Europark.

Het is ook een sterk symbolisch gebaar: in deze open en winderige omgeving biedt IGLO beschutting.

3. de Chicago-plaats

Een krachtige stedelijke ruimte verknoopt IGLO en Europark met hun omgeving.

Het is een passage met looplijnen en verbindingen voor buurt en wijk, met ruimte voor markt, kermis, sport, zitgelegenheid in de schaduw. Het is dé entree van Europark.

De plaats strekt zich uit aan de westzijde van blok 11: 's ochtends in de schaduw, maar vooral bezond wanneer mensen buiten verblijven (overdag en 's avonds). Het Chicagoblok komt te liggen in het perspectief van de laan. Een bo-nennevel overbrugt het onmetelijke schaalverschil en tempert de valwinden.

De overige wanden van de plaats herbergen publieke functies. Er is een geruststellende aanwezigheid van activiteiten (school, dienstencentrum, RVT, kinderdagverblijf, sportzaal, sportkooien...) die de voetgangers vergezellen in hun dagelijkse tocht tussen woning en werk, winkel, kennissen...

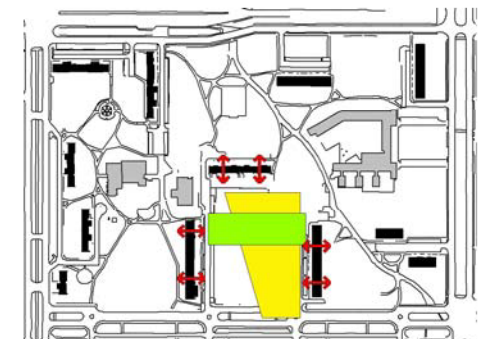
De blinde sokkels van de bestaande blokken worden aan beide kanten ingevuld met zichtbare programma's, of voorzien van openingen en doorgangen die de achterkanten betrekken op het plein.

gevelfront

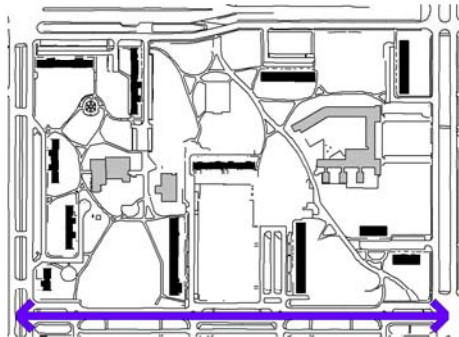

overdekt trottoir

Chicago-plaats

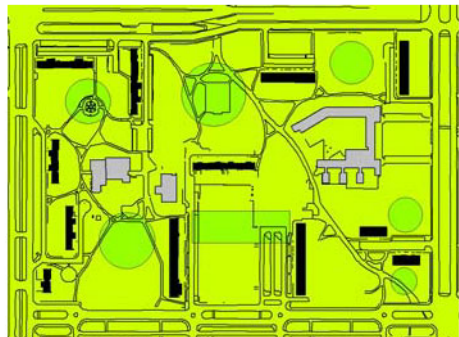

de tram

4. de tram

Natuurlijk komt de tram hier langs. Een onmisbaar redmiddel voor mensen die deze bestemming hebben: schoolkinderen, iemand die zijn ma komt bezoeken in het RVT, ouderen die hier wonen en nog ergens naar toe willen/kunnen...

IGLO wordt ook geëitst in de mentale kaart van Antwerpenaars. Het is één van de vele plaatsen langs de tramlijn (Ruth Soenen, 2006): Deurne, sportpaleis, de Seefhoek, het De Coninckplein, centraal station, de Meir, het Kiel, Schoonselhof
...IGLO.

landschappelijke drager

5. de landschappelijke drager

Een natuurlijke landschappelijke drager verzekert de eenheid.

Het groene tapijt strekt zich uit tot over de lanen: een bomennevel met waibomen, gras, bloemrijk hooiland, rietstroken, heuvelruggen, verdiepte kommen en wadi's (depressies in de bodem waar regenwater inloopt en langzaam infiltreert)...

De Emiel Verhaerenlaan is niet meer de abstracte circulatieruimte uit het modernistische concept maar wordt deel van IGLO/Europark: de passant weet waar hij is.

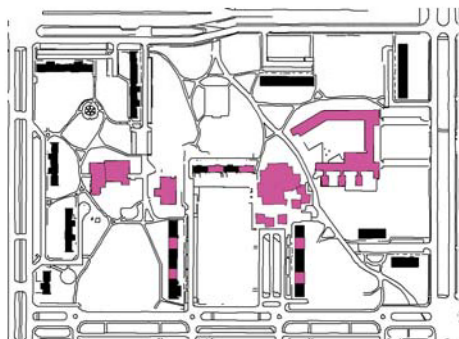
Activiteitsvlekken met een eigen opvallend karakter liggen uitgestrooid in deze blauw-groene drager: speeldernissen (avontuurlijke speelplekken), sportzones, volkstuintjes, een dierenweide, zitplekken beschermt voor weer en wind...

Overall is aandacht voor het comfort van voetgangers. De oversteekbaarheid van de lanen wordt verbeterd.

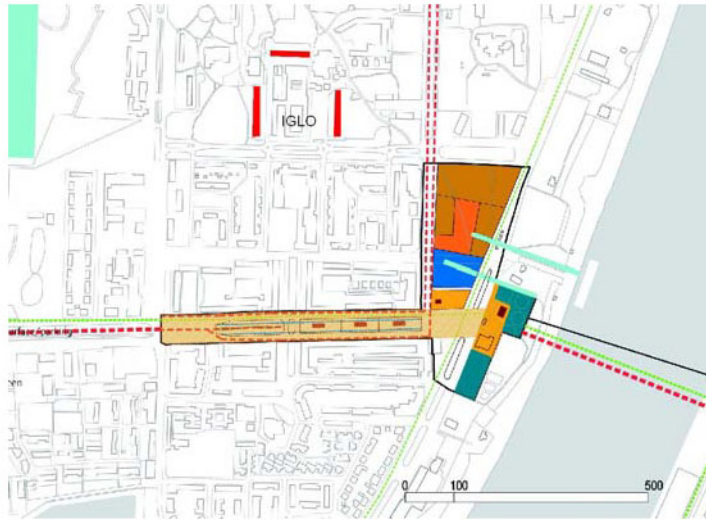
6. bestaande voorzieningen detecteren

De hoogte van de bouwblokken en de weidsheid van de ruimte zijn zo overweldigend dat we amper nog opmerken wat er ter plekke leeft. In Europark zijn er nu al een aantal voorzieningen: een vergaderruimte, een bibliotheek, verschillende diensten in de sokkels van de blokken, een school, de Lidl en wat winkels...

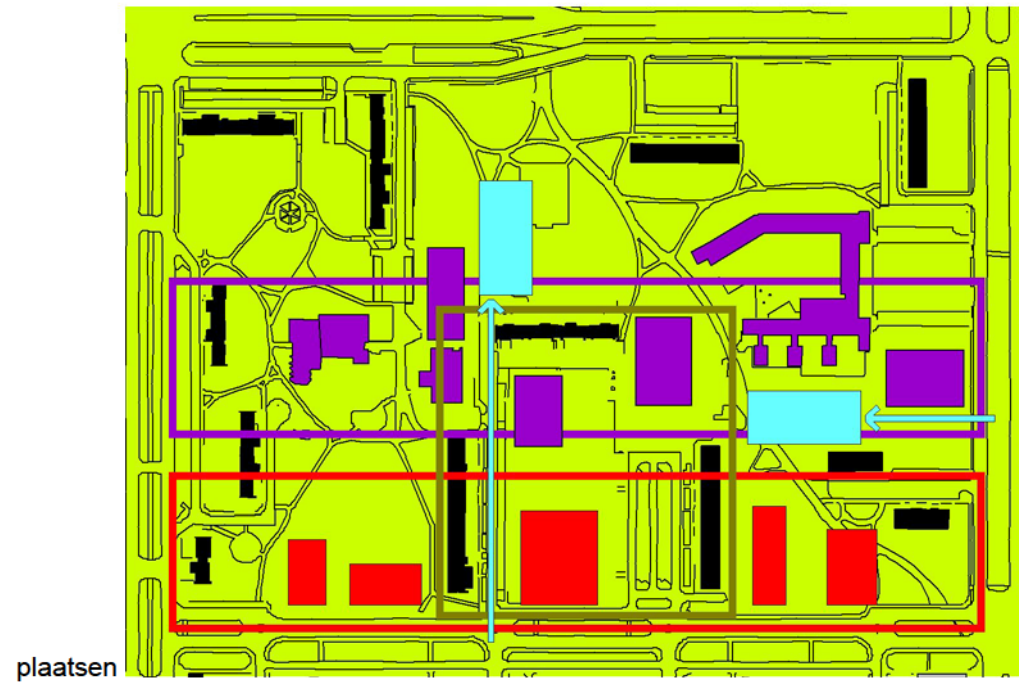
We geven Europark ook een gezicht wanneer we deze voorzieningen detecteren en mee een rol laten spelen in IGLO.

bestaande voorzieningen detecteren

het centrum van Linkeroever (RSA)

plaatsen

2.3. een strategie van plaatsen

het centrum van Linkeroever

Het zou ons wel goed uitkomen, maar toch is Europark niet het centrum van Linkeroever.

Deze roeping is weggelegd voor het Frederik Van Eedenplein, een plaats die potenties heeft voor de uitbouw van sterke centrumfuncties; een plaats die linkeroever met de stad verbindt zo ongeveer ter plaatse van het oude Vlaems Hooft (zie Ferrariskaart op voorkaft).

Europark daarentegen heeft een dienstverlenende roeping die nauw aansluit bij huisvesting.

drie strips

Drie strips sturen de plaatsing aan van de gevraagde en mogelijke voorzieningen in Europark.

De **woonstrip** strekt zich uit langs de Emiel Verhaerenlaan en vormt het nieuwe gevelfront van Europark.

Hij groepeerde de huidige blokken, levensloopwoningen, het rust- en verzorgingstehuis, en een mogelijk toekomstig programma van bijkomende woningen...

De **voorzieningenstrip** strekt zich uit in het midden van Europark en faciliteert een maximale wisselwerking tussen inwoners en bezoekers.

Hij groepeerde de huidige voorzieningen in Europark (bibliotheek, kerk, school, winkels) en vangt de toekomstige voorzieningen op (jeugdcentrum, starterscentrum, kinderdagverblijf, kleuter- en basisschool, nieuwe winkelvestiging...)

De **dienstenstrip** ligt aan de Chicago-plaats, in het hart van Europark, en verbindt alle activiteiten.

Hij huisvest het lokale dienstencentrum en andere diensten die nu al een plaats gevonden hebben in de sokkel van de bestaande blokken. De potentieel bruikbare ruimte in deze sokkels wordt in reserve gehouden voor commerciële en culturele bewonersinitiatieven. Hun ligging op de meest publieke plaats van Europark vergroot hun slaagkansen.

ontsluitingen en parkeerplaatsen

Een reorganisatie van toegangen en parkeerplaatsen dringt zich op om de nieuwe functies optimaal te bedienen.

Een eerste ontsluiting gebeurt via de huidige Ernest Claesstraat. Achter het Chicagoblok ligt een gemeenschappelijke parkeerplaats voor bezoekers van de omliggende voorzieningen (bibliotheek, jeugdcentrum, starterscentrum).

Een tweede ontsluiting komt vanuit de Gloriantlaan en bedient eveneens een gemeenschappelijke parkeerplaats voor bezoekers van de omliggende voorzieningen (scholen, levensloopwoningen, winkel). De weg kan ook dienen voor een efficiënte toelevering van de winkels.

De Chicago-plaats blijft autovrij.

Om het openbaar domein niet nog meer aan te tasten zullen nieuwe gebouwen waar mogelijk (ruimtelijk, financieel, structureel) voorzien zijn van ondergronds parkeren voor personeel en eigen gebruikers.

de "kamer"

de Lidl

2.4. twee cruciale vragen

Deze strategie van plaatsen roept twee cruciale vragen op die bij de opmaak van het masterplan prioritair moeten uitgeklaard worden.

niet alles in de "kamer"

Omwille van sociale overwegingen (integratie van IGLO in Europark) hebben we in deel 1.4. gepleit voor een extern intergenerationeel concept.

Alhoewel het – althans in oppervlakte – denkbaar is om alle gevraagde voorzieningen te bouwen in de "kamer" gevormd door Chicagoblok, blok 10 en blok 11, zijn er ook ruimtelijke argumenten om dat niet te doen.

- Er is een probleem van **schaalbreuk**. De huidige lage invulling van de kamer toont hoe lastig het grote schaalverschil wel is. De blokken kijken letterlijk neer op de lage bebouwing. Vernielingen en sluikstort op de daken getuigen hiervan. Natuurlijk is de omvang van de toekomstige invulling groter, maar dan nog zal het gaan om een veel lagere bebouwing dan de bestaande appartementsblokken.
- Een opvulling van de kamer is ook problematisch voor het openbaar domein. De resterende publieke ruimte zal het karakter hebben van straten en pleintjes, wat **morfologisch incompatibel** is met de modernistische rationaliteit. Tegenover de oprijzende wanden van de blokken is een fors openbaar domein nodig.
- De invulling van de kamer moet ook **in doorsnede** onderzocht worden. De slagschaduw en de barrièrevorming van de hoge gevelwanden van de blokken roepen om afstand. Het lijkt ons ondenkbaar om een RVT of levensloopwoningen te bouwen aan de westzijde van blok 11: ze zouden nooit kunnen genieten van de aangename ochtendzon. Een hoger bouwvolume ten westen van blok 10 zal in ieder geval ook een grotere afstand moeten bewaren dan de huidige barakken om een onherbergzaam canyoneffect in de straat te voorkomen...

de Lidl verplaatsen?

De huidige locatie van Lidl en kiosken is in meerdere opzichten ongelukkig:

- De kwaliteit van de gebouwen is ronduit slecht en het zal er niet op verbeteren wanneer er nieuwe kwalitatieve gebouwen bijkomen.
- De toelieferingen verlopen ongelukkig.
- De opstelling van de gebouwen genereert een ongelukkig openbaar domein, dat de uitbouw van een nieuwe plaats bemoeilijkt.
- De huidige plaats van de Lidl gaat ten koste van een aantal interessante kansen, zoals het groeperen op die plaats van nieuwe en bestaande scholen.

Om al deze redenen lijkt het ons de moeite om een verplaatsing van de Lidl te overwegen, bijvoorbeeld naar een meer excentrische ligging aan de Gloriantlaan. Deze plaats is voor Lidl commercieel ook interessanter:

- er is de grotere zichtbaarheid langs de Gloriantlaan
- de bereikbaarheid wordt groter voor mensen van buiten Europark en IGLO
- de ligging is centraler op Linkeroever, tussen Sint-Annastrand en Frederik Van Eedenplein.

The sustainable city is:

- **A Just City**, where justice, food, shelter, education, health and hope are fairly distributed and where all people participate in government;
- **A Beautiful City**, where art, architecture and landscape spark the imagination and move the spirit;
- **A Creative City**, where open-mindedness and experimentation mobilise the full potential of its human resources and allows a fast response to change;
- **An Ecological City**, which minimises its ecological impact, where landscape and built form are balanced and where buildings and infrastructures are safe and resource-efficient;
- **A City of Easy Contact and Mobility**, where information is exchanged both face-to-face and electronically;
- **A Compact and Polycentric City**, which protects the countryside, focuses and integrates communities within neighbourhoods and maximises proximity;
- **A Diverse City**, where a broad range of overlapping activities create animation, inspiration and foster a vital public life.

uit "cities for a small planet" van Richard Rogers

3. duurzaamheid

3.1. prioriteiten

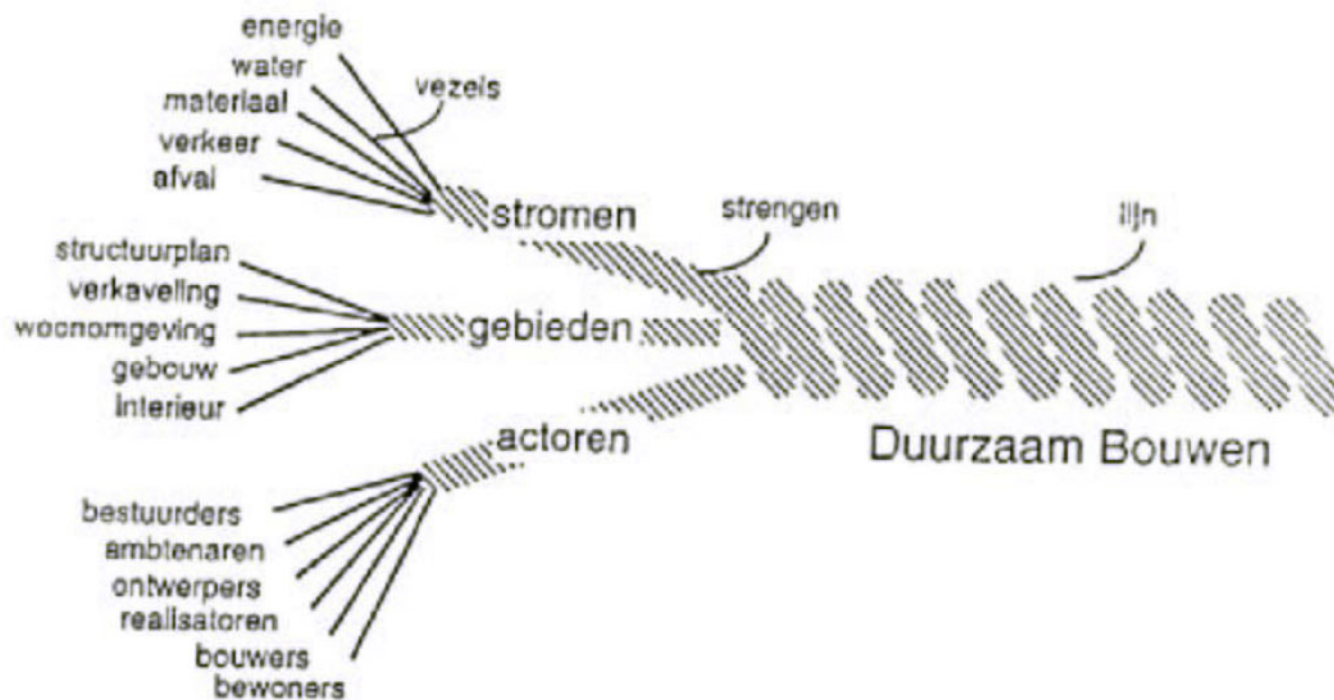
culturele duurzaamheid

Nu pas valt het magische woord, ondanks de prominente plaats ervan in de opdrachtomschrijving. Het zou de indruk kunnen wekken dat duurzaamheid voor ons team iets is dat je er bij neemt, zoals een studie van de stabiliteit of het dimensioneren van installaties.

Voorgaande bladzijden illustreren echter onze radicale opvatting over duurzaamheid:

- We moeten vooral **nederig** zijn en weten dat we met gebouwen de wereld maar een beetje veranderen.
- Wellicht (en hopelijk) zullen er bij de verdere ontwikkeling van IGLO participatieve processen worden opgezet om alle bewoners te betrekken bij het project. Deze processen vereisen een bijzondere houding van het ontwerpteam: **bewust omgaan met de leefwereld van mensen**. Vandaar onze aandacht voor beschutte voetgangersroutes, voor een betekenisvol openbaar domein, voor relationele stapstenen, voor een privacygradiënt...
- Ook al is het imago van Europark niet schitterend, toch moeten we het respecteren in zijn eigenheid. De hoge blokken zullen nog jaren dienst moeten doen. We gaan dan ook uit van hun **bestaande kwaliteiten** en we laten ze in hun waardigheid wanneer we nieuwe interventies formuleren.
- *Het landschap heeft een eigenheid en een identiteit waar mensen betekenis en cohesie aan ontlenen* (Hans Bruy-ninckx). Daarom hechten we zoveel belang aan de **plaats** die Europark en IGLO in de toekomst zullen hebben in de "mental map" van bewoners, gebruikers en passanten.
- Duurzaamheid *creëert de toekomst als een nieuwe mogelijkheid, zonder ze vast te leggen* (RSV). Het is zoals je kinderen laten studeren zonder in hun plaats te beslissen wat ze later moeten doen. Europark zal ons in de komende jaren nog voor tal van vraagstukken stellen: we kunnen alleen maar met een **open en flexibele strategie** zoveel mogelijk ontwikkelingskansen bieden.
- Een van de belangrijkste doelstellingen van duurzaamheid is het genereren van **sociale kwaliteit**. De zoektocht naar ruimtelijke mechanismen om gettovorming en uitsluiting tegen te gaan is dan ook van fundamenteel belang.

Duurzaamheid is een kwestie van prioriteiten: natuurlijk komen hierna denkpistes aan bod om windhinder op het openbaar domein tegen te gaan, om energieverbruik en energieverlies van de gebouwen te beperken, om hernieuwbare energie te gebruiken... Maar voorafgaand hebben we in dit schetsontwerp van masterplan uitspraken willen doen over de fundamentele aspecten van duurzaamheid.

Duurzame planning vraagt een integrale aanpak met gelijktijdige aandacht voor drie sporen, door het effectief behandelen van een levendige, verantwoordelijke en participerende stad.

De ecopolis-strategie biedt een fundamenteel en omvattend kader aan dat de drie basislagen van een stad als pijler heeft: de ruimtelijke elementen, de interne processen en de actoren. De ecopolis-strategie formuleert oplossingen om deze drie basislagen duurzaam te beheren en te integreren.

ecopolis-strategie in drie sporen

spoor 1: gebieden

DE LEVENDE STAD (plek – identiteit - stedenbouwkundige kwaliteit)

De stad moet aantrekkelijk zijn om in te verblijven. Het benutten van lokale ecologische potenties kan een bijdrage leveren aan een gezonde stad met verblijfsmogelijkheden voor zeer diverse mensen. Maar ook aan de identiteit van de stad als geheel.

De strategie van twee evenwaardige netwerken zorgt hierbij voor de duurzame dragers. Het bestaat uit een laagdynamisch eerder groen raamwerk waar rust en stabiliteit heerst (water, groen, recreatie, langzamere dynamiek) tegenover het rode netwerk waaraan hoogdynamisch functies (verkeer, bebouwing, industrie) worden gekoppeld. Beide netwerken zijn niet los te koppelen sturende dragers in een leefbare stad.

spoor 2: beheersen van stromen

DE VERANTWOORDELIJKE STAD (een stad met een minimale ecologische voetafdruk)

Men kan een gebouw, een dorp, een stad zien als een blackbox, waar enerzijds stromen van energie, water en materialen ingaan en anderzijds afvalstromen uitkomen. (zie figuur 1 en 2 uit Tjallingii, 1992 en 1996).

De instroom kan problemen veroorzaken aan de bron, milieuschade die door grondstoffenwinning wordt veroorzaakt. Bouwen en wonen veroorzaken ook putproblemen. Een stad loost afvalwater en afvalstoffen, er komen gassen vrij. De stad moet ophouden met het achteloos doorschuiven van problemen naar hogere schaalniveaus of komende generaties. De stad moet hiertoe verantwoordelijkheid opnemen: het motto voor dit hoofdthema is 'de verantwoordelijke wijk'.

Naast de ecologische verantwoordelijkheid is het sociale erg belangrijk: integratie van de zorg- en woonwijk door het creëren van een zeer aantrekkelijke wijk met een optimale woon- en leefkwaliteit.

spoor 3: actoren

DE PARTICIPERENDE STAD (betrokkenheid van zoveel mogelijk mensen en partijen, oplossingen gesteund door zoveel mogelijk mensen)

De stad is er voor de mensen, maar de stad is ook van de mensen. Stedelijke (milieu)problemen zoals vandalisme, geluidshinder en afval, hangen samen met een te geringe betrokkenheid van mensen bij het milieu en bij hun stad. De betrokkenheid van mensen bij het beheer van de dagelijkse leefomgeving kan worden vergroot. Dat is nodig om de hierboven besproken strategieën van de 'verantwoordelijke' en de 'levende' stad kansen op slagen te geven.

Het motto voor dit hoofdthema is 'de participerende wijk'. De beste strategie hiertoe is er één die mensen beloont als ze meedoen, niet noodzakelijk financieel maar ook door ze een aantrekkelijke omgeving te bezorgen in ruil voor eigen inspanningen.

windturbines (Finland?, Wijk aan Zee, Amsterdam), zonnepanelen (Malmö) en fofovoltaïsche panelen (Freiburg)

3.2. concrete kansen

IGLO speelt een voortrekkersrol op alle vlakken: sociaal, cultureel, architecturaal, stedenbouwkundig, landschappelijk... We hebben in vorige hoofdstukken geschetst hoe die voortrekkersrol ruimtelijk vertaald wordt door het project een gezicht en een plaats te geven. IGLO is ook een formidabele kans om **ambities waar te maken op het vlak van waterbeheer, energiebeheer, gezond materiaalgebruik...**

Zowel bij de opmaak van het masterplan als bij de uiteindelijke architecturale invulling zullen we deze aspecten grondig verkennen en hun haalbaarheid toetsen.

Europark: een energieneutrale wijk?

We koesteren de ambitie om met IGLO een energieneutraal project te realiseren. Het toekomstige programma op deze locatie aan de linkeroever is nu al uniek in zijn soort te noemen. Het spreekt dan ook voor zich om op het vlak van energiebeheer belangrijke stappen te zetten die aantonen dat Europark nog een toekomst heeft en een plek is met onvermoede potenties en kwaliteiten, een plek die in al haar gelaagdheden haar verantwoordelijkheid wil opnemen...

Samengevat kunnen op drie niveaus maatregelen worden getroffen om tot een energieneutrale wijk te komen: energiebesparing (isolatie...), energie-efficiëntie en de inzet van duurzame energie.

Hierna geven we een summier overzicht van verder te onderzoeken of te integreren systemen van duurzame energie. Voor al deze componenten kunnen medefinanciers of derde betalers worden gezocht. Zelfs de participatie van bewoners door middel van energie-aandelen kan worden onderzocht, wat de betrokkenheid bij en de zorg voor de woonomgeving aanzienlijk verhoogt.

warmtekrachtkoppeling (WKK)

WKK betracht een hogere energie-efficiëntie door plaatselijk energie op te wekken. Elke gebruiker heeft in ieder geval nood aan elektriciteit, die in een eigen krachtcentrale wordt opgewekt. Het opwekken van deze energie kan deels worden gehaald door verwerken van organisch afval en hout (snoeihout linkeroever). De "afvalwarmte" bij deze elektriciteitsproductie wordt in de WKK gerecupereerd en verdeeld onder de gebruikers.

windmolens

De aanwezigheid van hoogbouw, aan de monding van de Schelde, in een vlak landschap, zijn uitstekende condities om de daken van de woontorens uit te rusten met horizontale windmolens (windwall). Deze windmolens zijn ontwikkeld voor een stedelijke context met turbulente windcondities. Ze zijn geluidsarm, onderhoudsarm en zeer energie-efficiënt. Net zoals het IMAGE project de hoogte van het Chicagoblok wil laten ontdekken als een toeristische plek met zicht op de skyline van Antwerpen, zo kunnen deze torens drager worden van een horizontaal windmolenpark.

fotovoltaïsche panelen (pv) en zonnepanelen

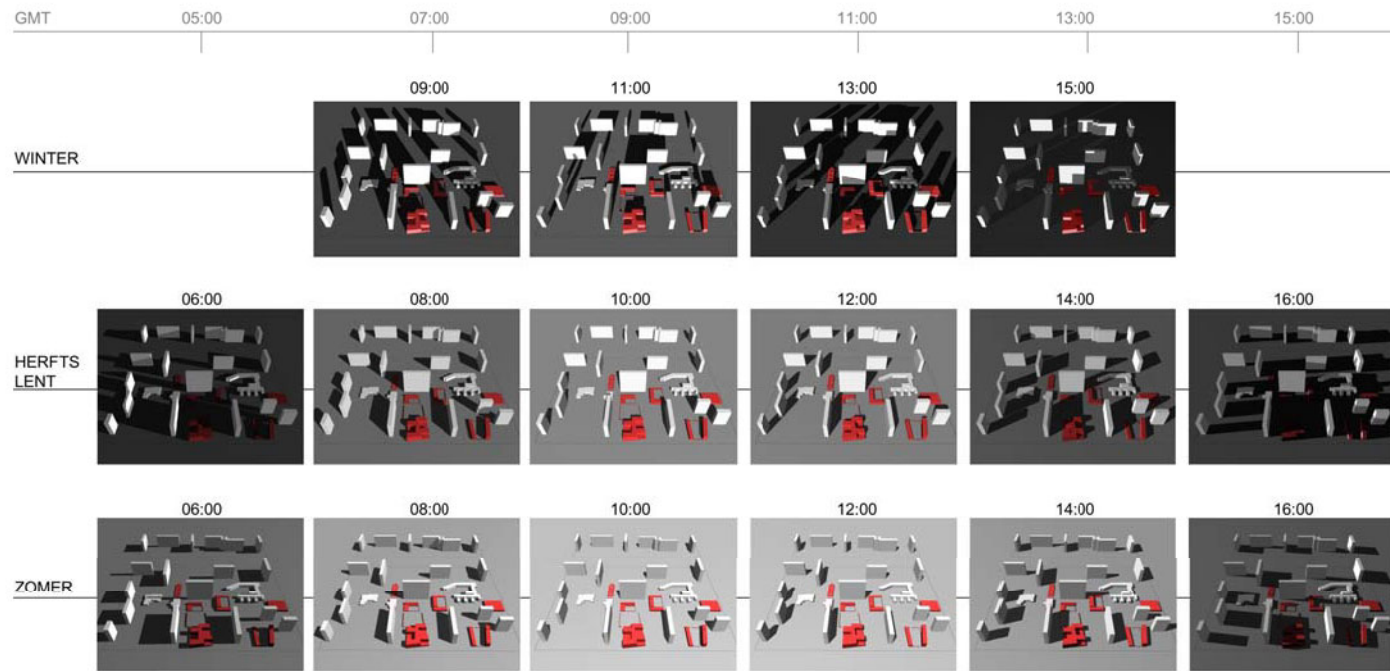
Hiervoor komen daken en gevels in aanmerking. Ook de luifelstructuur van het overdekte trottoir kan gedeeltelijk met pv-panelen worden uitgerust en zichtbaar worden gemaakt van onderaf. Net zoals bij de windmolens wordt de energieopbrengst van de pv-panelen op het IGLO-net gestuurd.

Ergieneutraal: een situatie waarbij over een jaar gemeten het energiegebruik van een gebouw object ten minste nul is. Er wordt niet meer energie uit het gas- en elektriciteitsnet betrokken dan er vanuit duurzame bronnen aan wordt geleverd.

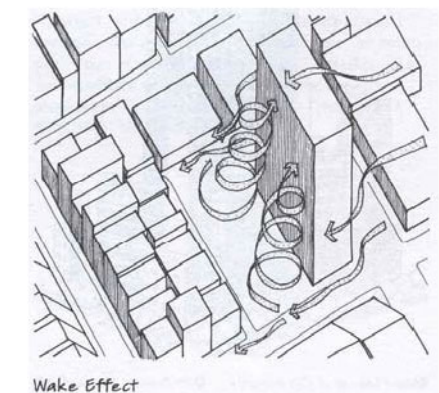
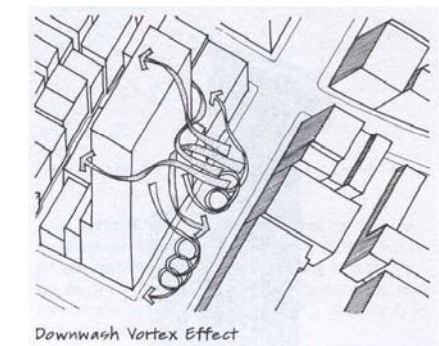
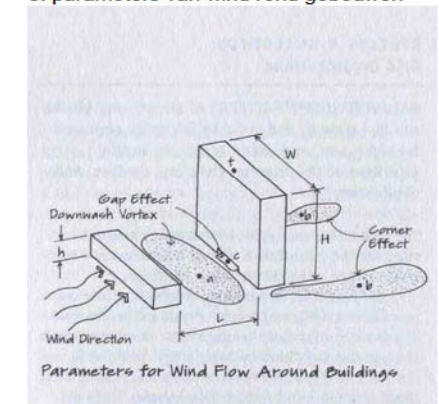
De afvalwarmte van de koeltorens in Doel is in staat om een groot deel van Antwerpen van warmte te voorzien...maar ze doen het nu niet.

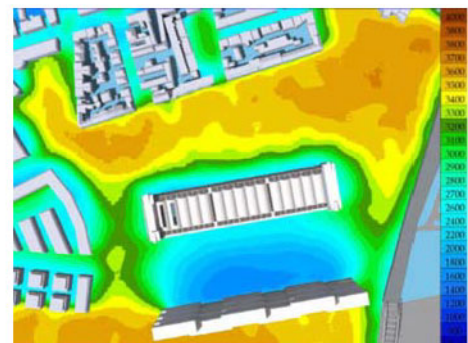
1. jaarsimulatie van de schaduw in Europark en gepland IGLO-project

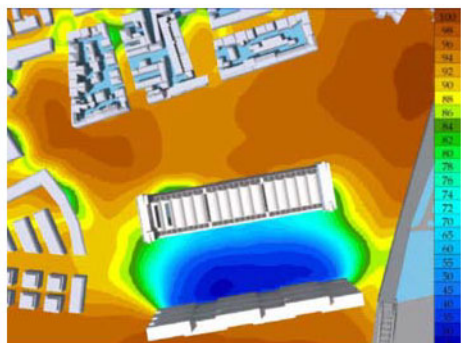
5. parameters van wind rond gebouwen

voorbeelden van licht en windstudies

2 daglichtenergie op jaarbasis

3. verlies aan daglicht

4. opstelling in windtunnel

schaduw, licht en wind

schaduw

Bij het ontwerpend onderzoek is rekening gehouden met de schaduwvorming. De simulatie in beeld 1 hiernaast toont de schaduwvorming van de bestaande woonblokken van Europark en het voorgestelde IGLO-project (zie bundel IGLO 2). De opstelling van de nieuwe bouwvolumes laat een maximale daglichttoetreding toe in de gebouwen.

licht

De invloed van de gebouwen op het beschikbare daglicht in de omgeving zal berekend worden met uursimulaties, met een werkelijk klimatologisch jaar en met het volledige 3-D model van de gebouwen en hun omgeving. Dat onderzoek wordt op 2 manieren uitgevoerd:

- Een berekening van de totale energie van het daglicht, uitgedrukt in MJ/m^2 , die op jaarbasis in de omgeving beschikbaar is. Deze simulaties kunnen ook gebeuren op een fijnere tijdsbasis, bijvoorbeeld per uur, per dag, per week of per maand, naargelang het doel van de berekening.
- Een berekening van het verlies aan daglicht, uitgedrukt in %, dat op jaarbasis optreedt in de omgeving. Dit laat een zeer snelle beoordeling toe van de impact van een gebouw op zijn omgeving.

beelden hiernaast

beeld 2: = voorbeeld van totale beschikbare energie van het daglicht, op jaarbasis, in MJ/m^2

beeld 3: = voorbeeld van verlies aan daglicht, uitgedrukt in %

wind

In een omgeving met hoge gebouwen is wind een belangrijke factor voor de belevingskwaliteit van de omgeving. Beeld 5 toont enkele parameters van windeffecten rond gebouwen. In ons voorstel is een doorgedreven onderzoek naar windeffecten des te belangrijker gezien de strategische rol van het openbaar domein in het voorgestelde concept.

Het onderzoek brengt uitsluitel over de kwaliteit van het windklimaat rond de torens en rond de geplande gebouwen. Het geeft duidelijkheid over windafschermende maatregelen.

Met windtunnelmetingen (via schaalmodellen, zie beeld 4) is het mogelijk om het huidige windklimaat vast te stellen, om inzicht te krijgen in de invloed van de geplande bebouwingwijzigingen op het lokale windklimaat.

Om het windcomfort te verbeteren voor mensen die zich verplaatsen in Europark wordt onder andere met luifels gewerkt. Deze luifels breken de voorkomende valwinden. Luifels aan de inkompartijen of uitbreidingen van de begane grond van de woonblokken kan het comfort van de thuishomende bewoner aanzienlijk verhogen.

luifel (Basel)

overdekte markt (Lyon)

sociale controle (Basel)

fietsvoorzieningen (Lyon)

tram (Lyon)

waterdoorlatend (Kopenhagen)

open goot (Freiburg)

wadi (Freiburg)

waterzuivering (Duisburg)

waterzuivering (Malmö)

mobiliteit

In Vlaanderen is mobiliteit een belangrijke factor in het totale pakket van energieverbruik en vervuiling. Reden genoeg om in dit project aandacht te besteden aan duurzame mobiliteit.

Zoals beschreven in voorgaande bladzijden gaat onze aandacht in de eerste plaats naar de **voetganger**: overdekte routes, een behoorlijk windklimaat, een veilig openbaar domein dankzij sociale controle vanuit aanleunende voorzieningen, aandacht voor oversteekbaarheid...

Er zijn vandaag weinig **fietsers** te zien in Europark. Zijn de afstanden (tot de stad bv.) zo groot dat dit vervoermiddel niet voldoet? Zijn de bewoners te oud, of hebben ze de culturele achtergrond niet om te fietsen? Of waait het hier te veel in de open vlakte naast de Schelde?

Met de komst van IGLO kan daar verandering in komen. In ieder geval zal er aandacht zijn voor veilige en beschutte fietsenstallingen aan de nieuwe gebouwen. Bij een herprofilering van wegen zal de fiets de nodige plaats krijgen.

De **auto** heeft ruimte zat gekregen in Europark. Bij de herinrichting van het openbaar domein zal de auto-ruimte herleid worden tot de nuttige breedte. De Chicago-plaats is autovrij, en bij de nieuwe functies wordt ondergronds parkeren onderzocht. IGLO is ook een uitstekend project en een uitstekende plaats voor een standplaats van auto-delen.

De **tram** die voorlangs rijdt is een belangrijk symbool. De **busroutes** die nu niet langs de Emiel Verhaerenlaan komen, zullen herbekeken worden in functie van IGLO.

water

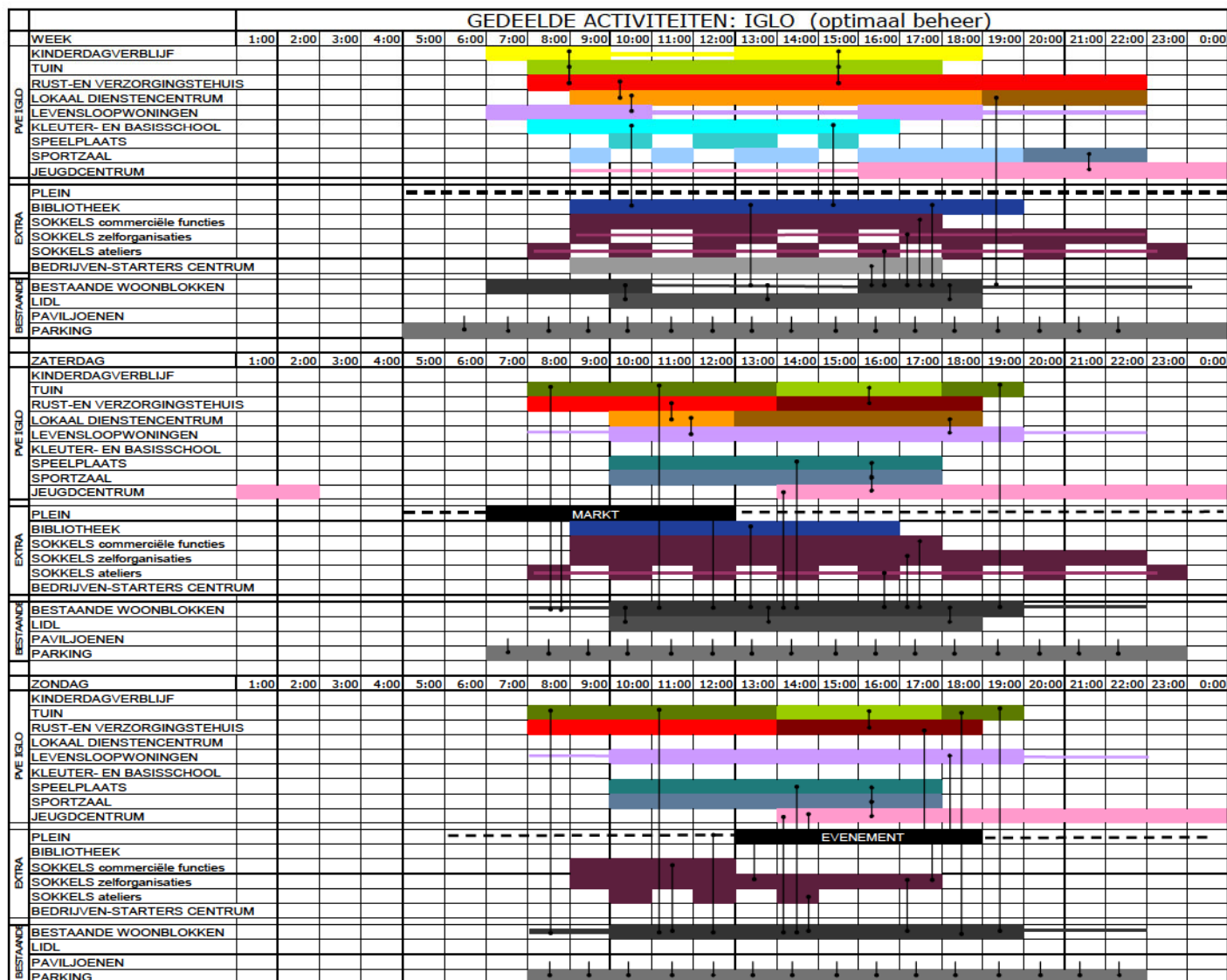
Ook water baart ons voortdurend zorgen in Vlaanderen. Schijnbaar tegenstrijdige fenomenen zoals verdroging en overstromingen kunnen alleen maar verholpen worden dankzij een duurzame en efficiënte omgang met water. Dat vereist samenhangende maatregelen zowel op gebouwniveau als op het groter schaalniveau van Europark. De maatregelen worden zichtbaar ingezet en gebruikt als ontwerptool. Zo dragen ze bij tot de bewustwording van de waterverbruiker.

We **voorkomen verdroging** en verlaging van de grondwatertafel door een beperking van het waterverbruik. We gebruiken waterbesparende toestellen, en hergebruiken het opgevangen regenwater (spoeling van toiletten, onderhoud, sproeien van tuinen...).

We **vermijden wateroverlast** door de afvoer van regenwater naar de riolering tot een minimum te beperken. Verharde oppervlaktes worden spaarzaam gebruikt en zoveel mogelijk vervangen door waterdoorlatende verhardingen. Overtollig regenwater van regenputten en verhardingen worden via open goten afgevoerd naar buffers of vijvers, en naar wadi's (depressies in de bodem waar regenwater inloopt en langzaam infiltreert). Het regenwater wordt opgehouden op groene daken zodat het langzaam kan verdampen.

Waar mogelijk wordt afvalwater aan de uithoeken van Europark **gezuiverd** in beplante zuiveringsvelden (filterbedden begroeid met helofyten).

een doorgedreven analyse van de afzonderlijke programma's leidt tot **ruimtebesparing**.
 het uitzetten van de verschillende programma's op een tijdschaal reveleert mogelijkheden van **ruimtedelen**.

4. aanpak

4.1. een multidisciplinair team

De opmaak van het masterplan voor IGLO en de architecturale uitwerking ervan, stelt bijzondere eisen aan de ontwerper. We geloven niet in een constructie waarbij "de architect" een creatief concept produceert en dan aangewezen is op afzonderlijke externe deskundigen om diverse thema's uit te werken.

De kwaliteit van het project zal in belangrijke mate afhangen van de **sterke integratie tussen verschillende ontwerpvragestukken**.

Alleen een hecht multidisciplinair team kan deze opdracht tot een goed einde brengen. We mikken hierbij op volgende vaardigheden:

- architectuurontwerp van uiteenlopende complexe programma's
  - diverse vormen van zorgwonen (wonen voor bijzondere doelgroepen)
  - sociale huisvesting
  - scholen
  - voorzieningen
- stedenbouwkundig ontwerp als bindmiddel tussen de verschillende programma's van IGLO en Europark
- ervaring in participatieve planningsprocessen, zowel in architectuur, openbaar domein en stedenbouw
- ontwerp van openbaar domein en landschap
- analyse en uitwerking van de verschillende bouwprogramma's
- vaardigheden in technieken en jurisprudentie van openbare aanbestedingen
- vertrouwdheid met gesubsidieerde werken (Vlaams Fonds, DIGO, VHM, AGI...)
- ervaring in de implementatie van duurzame bouwtechnieken, zowel op het vlak van openbaar domein als van architectuur

Een team is geen optelsom van deskundigen. De partners moeten integendeel op een geïntegreerde manier hun vaardigheden inzetten.

Het bijgevoegde bundel IGLO3 geeft inzicht in de onderlinge communicatie van het team bij de uitwerking van dit schetsontwerp (dagboekfragmenten).

De lijst van publicaties is een illustratie van bronnenmateriaal waar we met heel het team achterstaan.

Ten slotte – maar dat is een verhaal voor 23 maart – zijn we geen ad hoc team. We hebben gezamenlijke projecten opgezet, we zijn geëngageerd in dezelfde kringen, we hebben gelijklopende onderwijservaringen.

4.2. budgetbeheersing

Het budget bewaken is geen eenmalige bezigheid die terloops plaatsvindt. Het is een **continue zorg** gedurende het hele proces van ontwerp en bouw.

1. Het begint met één **keiharde afspraak** tussen opdrachtgever en architect. Beide engageren zich tot het bewaken van het budget. Een veeleisende opdrachtgever voor een veeleisende architect!
2. Sommige budgetoverschrijdingen hebben te maken met een ontoereikende **omschrijving van het programma**. Alhoewel de opdrachtomschrijving op dit vlak al zeer duidelijk is en het programma van de verschillende opdrachtgevers al behoorlijk uitgebreid is omschreven, willen we het toch nog verder uitdiepen. Een grondige analyse van de programma's kan ons op het spoor brengen van interessante denkpistes rond samenwerking, efficiënter gebouwgebruik...
3. Natuurlijk is de kostprijs **rechtevenredig met de oppervlakte**. Reden te meer om aan de plannen te sleutelen tot ze helemaal in orde zijn en er geen cm te veel aan is. Juist dimensioneren van alle ruimtes, genoeg maar niet meer ruimte voor technieken, scherpe berekening van de stabiliteitonderdelen...
4. Dan is er de **constructieve structuur**: een heldere dragende constructie, minimale stabiliteitsvereisten, geen overdreven overspanningen, een correcte lastendaling...
5. **Bedachtzaamheid in gevelbehandeling en materiaalgebruik** zijn fundamenteel. Alleen als er een aanwijsbare meerwaarde (onderhoudslast, energiewinst...) is gaan we over naar duurdere materialen en ingewikkelde bouwtechnieken.
6. Een volgende stap ligt in de **voorbereiding van de bouwwerken**. Bestekken zijn volledig en eenduidig, de meetstaten geven inzicht in het hele werk en de plannen zijn leesbaar. Alleen zo weten de aannemers waarvoor ze prijs maken. Alleen zo vermijden we improvisatie op de bouw. De architect is een artiest wanneer hij een ruimte bedenkt en een poëtische interpretatie van een site gestalte geeft, maar als de betonmolen draait is hij een secure vakman.
7. Dan komt de aanbesteding. Jaren ervaring wijzen één ding uit: **een algemene aanneming kan leiden tot een meerkost van 20%**. De raming van erelonen (zie boek 3 – werkboek) gaat uit van een algemene aanneming. Wij zijn echter bereid om hierover met iedere opdrachtgever te overleggen: de meerkost in ereloon voor deze procedure (bijkomende dossierlast, meerdere aanbestedingen, meer coördinatie...) wordt ruimschoots gecompenseerd door de minkost van de werken.
We garanderen ook een gepaste aanpak om overlast voor de opdrachtgever te beperken. Om zicht te houden op het budget besteden we de afzonderlijke percelen gelijktijdig aan. In het bestek voegen we aangepaste clausules in (geldigheidstermijn van de offertes, aanvangsbevel, schorsing van de termijn...). We zetten de nodige rekenmodellen in om de totale planning te bewaken...
8. Na de aanbesteding komt **de bijsturing**: is er speelruimte voor bijkomende uitgaven (binneninrichting, buitenaanleg...) of moet er bijgestuurd worden (terugvallen op reserveoplossingen, kosten besparen...)?
9. Ten slotte is er de **opvolging van de bouw**: duidelijke afspraken over uitvoeringstermijnen, inschikkelijkheid over futiliteiten of overmacht, strengheid wanneer de vakernst ontbreekt...

programmastudies leren dat een sportzaal in een school maar een bezettingsgraad van rond de 30 % heeft.

4.3. aanzet van werkmethode

De verschillende opdrachtgevers moeten de ruimte krijgen om zich op hun specifieke taak te concentreren, terwijl de ambities van IGLO in het gezamenlijke project liggen.

Zowel voor de opmaak van het masterplan als voor de eigenlijke architectuuropdracht, stellen we voor om **afzonderlijke brainstormings te alterneren met gezamenlijke workshops**.

Een brainstorming richt zich op een diepgaand onderzoek van de specifieke eisenprogramma's van de verschillende opdrachtgevers. Een workshop onderzoekt de gezamenlijke maatschappelijke uitdagingen van het IGLO-project en de praktische consequenties ervan.

Deze alternerende werkwijze impliceert het opzetten van een vaste organisatiestructuur die een permanente informatiedoorstroming garandeert.

Iedere opdrachtgever vormt binnen zijn eigen organisatie een **bouwteam** dat het project gedurende het hele traject zal opvolgen. Het bouwteam is samengesteld met het oog op een maximale verstandhouding met alle betrokken geleidingen van de organisatie. Naargelang de onderwerpen die aan bod komen in het bouwteam kunnen bijkomende mensen van de eigen organisatie, of van de andere opdrachtgevers uitgenodigd worden.

De **gezamenlijke workshops** worden bijgewoond door een aantal vaste leden van de verschillende bouwteams en door een aantal verantwoordelijken van de stadsdiensten.

De kansen op slagen van het IGLO-project zijn ook in sterke mate afhankelijk van het draagvlak dat we er voor kunnen opbouwen in Europark zelf. We vragen dan ook aan de opdrachtgevers om uit te zien naar **geëngageerde mensen in Europark** zelf die de workshops kunnen bijwonen.

Ook binnen het ontwerpteam wordt een taakverdeling afgesproken en voorgelegd aan de verschillende opdrachtgevers zodat er een geruststellend netwerk van contactpersonen ontstaat die voortdurend over het project communiceren. Wij willen in iedere fase van het project kunnen **luisteren naar de inbreng en de verwachtingen van de opdrachtgevers**.

Net als IGLO zelf zal deze organisatiestructuur moeten groeien. Om de opmaak van het masterplan aan te zetten stellen we voor om individuele gesprekken te voeren met de afzonderlijke opdrachtgevers. Dit voedt de voorbereiding van een eerste workshop over de ambities van het IGLO-project.

Met zo'n organisatiestructuur kunnen we de interne communicatie over het project een vaste vorm geven. We zijn hiermee echter nog veraf van een breed **participatief planningsproces**. In voorgaande bladzijden hebben we klaar onze opvatting op dat vlak verwoord: wij willen ons als ontwerpteam volop engageren in processen die het maatschappelijk draagvlak van het project vergroten. De bestaande lokale ondersteunende aanwezigheid is een eerste waardevol aanknopingspunt. We zijn ook overtuigd dat recente ervaring binnen het stedenbeleid van de Vlaamse gemeenschap inspirerend kan werken.

4.4. een mogelijke fasering

Ons concept gaat noodgedwongen uit van **aannames** die zo snel mogelijk bij de opmaak van het masterplan moeten uitgeklaard worden. Zo is er onze suggestie om de Lidl te verhuizen naar een voor iedereen gunstiger locatie. Een fasering zal uiteraard ook inspelen op de prioriteiten van de verschillende opdrachtgevers en op de administratieve voortgang van de verschillende dossiers.

Bij het uitwerken van een fasering is één principe echter richtinggevend: **iedere tussenfase van het IGLO-project moet leefbaar zijn voor Europark.**

fase 1 en 2

Hoe het project verder ook evolueert, er is steeds dezelfde startpositie: de afbraak van de leegstaande school in de "kamer", en de afbraak van de weinig gebruikte ondergrondse garage ten oosten van blok 11.

De Lidl wordt gebouwd op zijn nieuwe locatie. Wegens de eenvoud van de constructie is dit een activiteit die zeer snel loopt. Tenslotte wordt de ondergrondse parkeergarage onder de kerk doorgesneden, om een passage te realiseren naar de achterliggende bibliotheek, en om de garage voor twee afzonderlijke functies te kunnen inrichten.

De tweede fase omvat de bouw van het dienstencentrum, het RVT en de levensloopwoningen. Rond beide deelprojecten wordt een ruime bouwzone afgebakend die op het einde van de bouwcampagne volledig wordt afgewerkt.

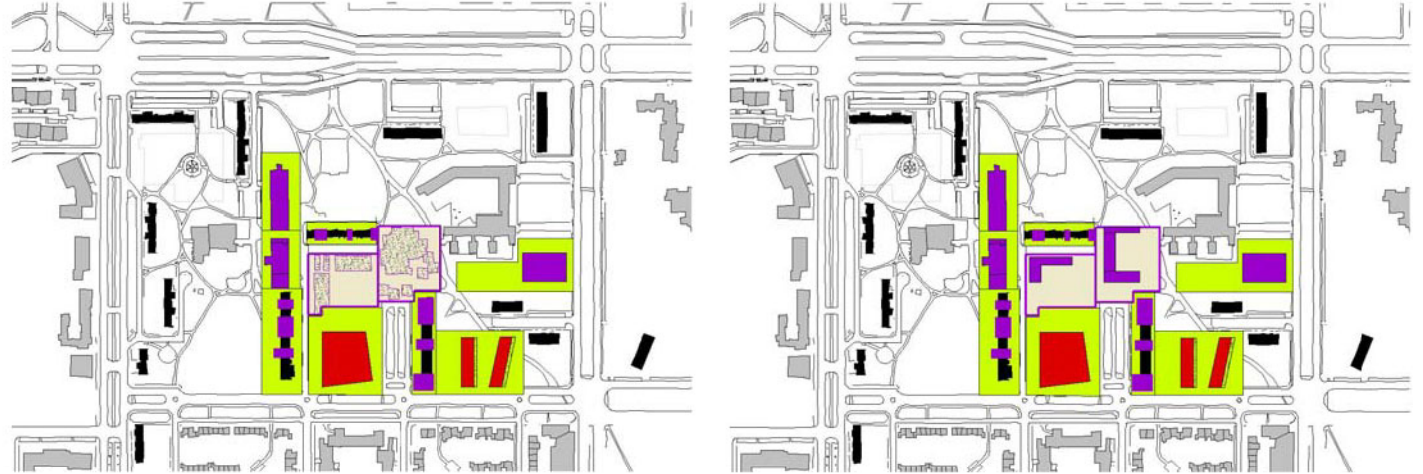
In deze fase kan er ook gestart worden met de herinrichting van de sokkels onder Chicago-blok, blok 10 en blok 11. Hier is eventueel plaats voor diverse nieuwe diensten, maar ook voor winkels die verdwijnen met de sloop van de kiosken.

fase 3 en 4

In fase 3 worden de resterende barakken, de Lidl en de naastgelegen kiosken gesloopt.
In fase 4 worden kinderdagverblijf en school gebouwd.

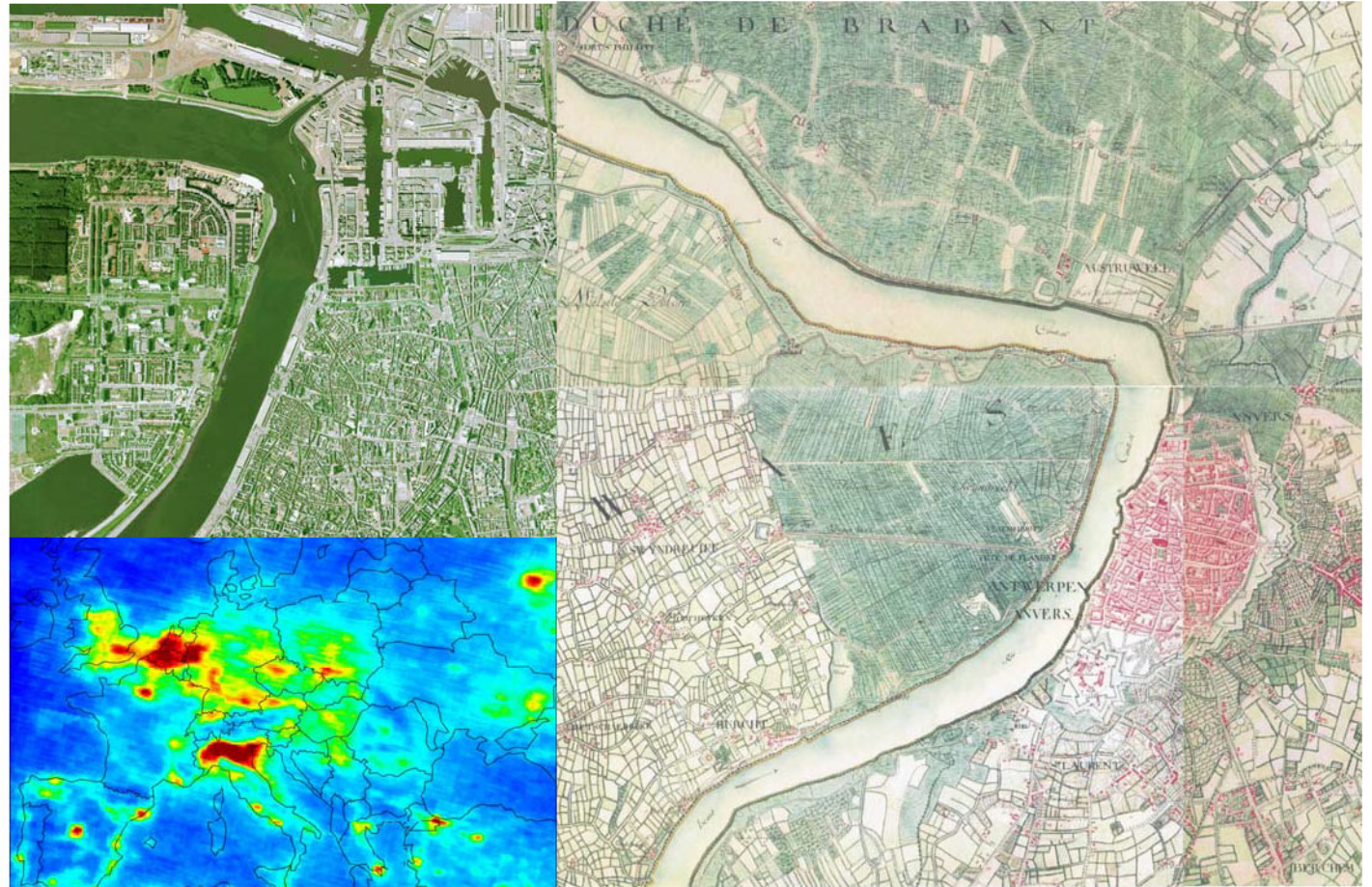

fase 5 en 6

In fase 5 is het hele programma gerealiseerd en sluiten de verschillende delen naadloos op elkaar aan. Fase 6 behelst de volledig voltooiing van het hele openbaar domein rond IGLO.

IGLO – boek 2

001009E

plannenboek

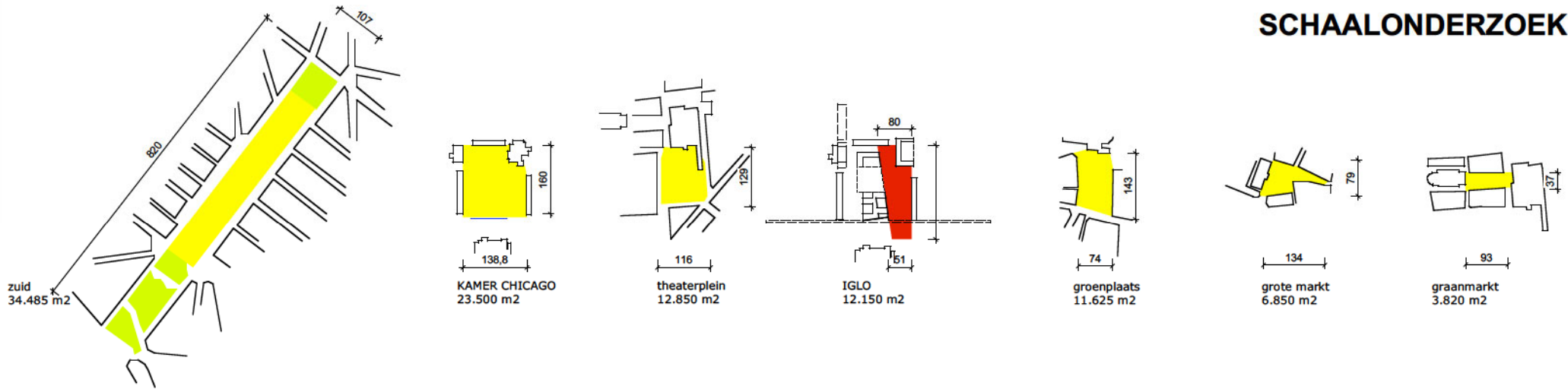

INHOUDSTAFEL

SCHAALONDERZOEK	2
PROJECTIE PROGRAMMA VAN EISEN	2
WAARNEMINGEN EN FUNCTIES.....	3
RUIMTELIJKE KWALITEITEN.....	4
GROENSTRUCTUUR RUIMER GEBIED	5
MASTERPLAN	6-7
ONTSLUITING EN BEREIKBAARHEID.....	8
PUBLIEKE RUIMTE EN BLAUW-GROENE STRUCTUUR.....	9
PROJECTGEBIED	10-11
RUST- EN VERZORGINGSTEHUIS – DIENSTENCENTRUM	12-13-14-15
KINDERDAGVERBLIJF	16-17
KLEUTER- EN BASISCHOOL	18-19
LEVENSLLOOPWONINGEN.....	20-21
JEUGDCENTRUM	22-23
EXTRA PROGRAMMA: BEDRIJVEN- EN STARTERSCENTRUM	24-25
GEDEELDE RUIMTE	26
GEDEELDE ACTIVITEITEN	26-27-28-29
WATER	30
ENERGIE	31
SUGGESTIES BOUWBLOKKEN EUROPARK	32
SCHETSEN	33-34-35-36-37

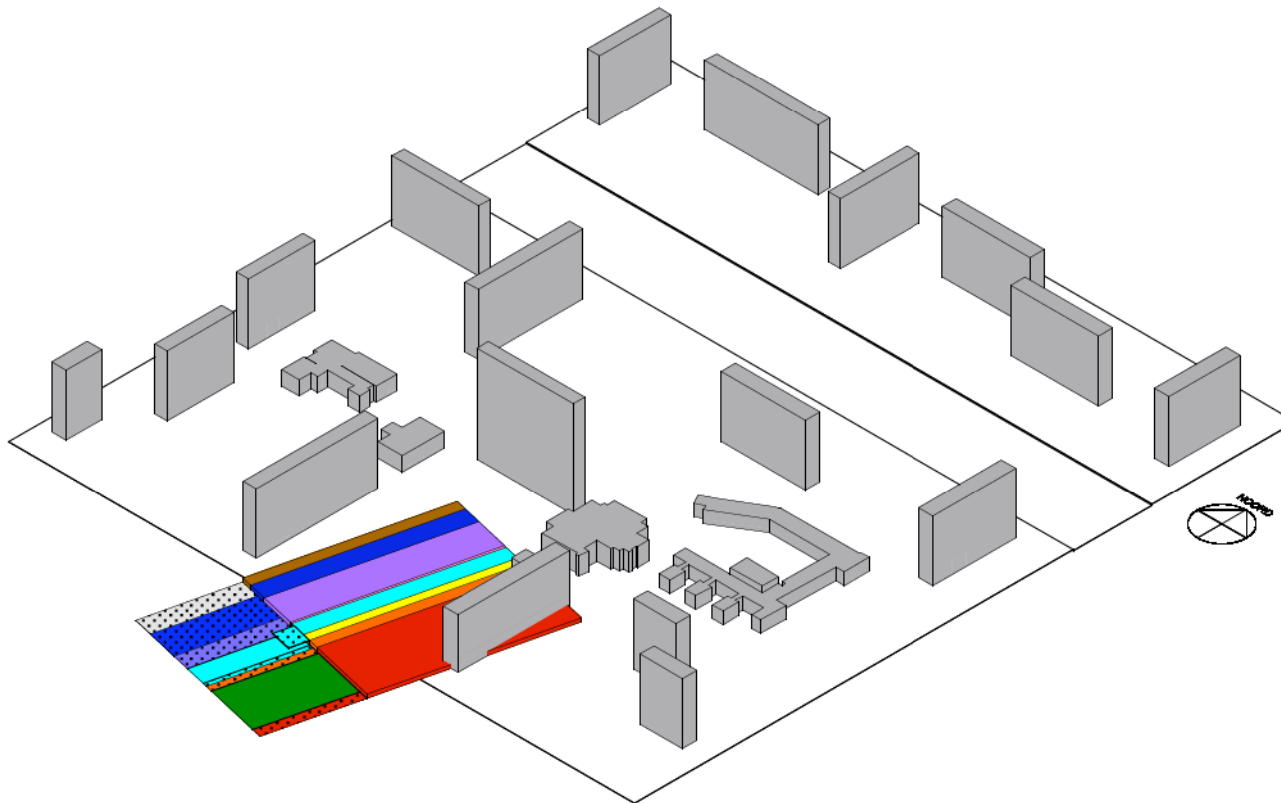

SCHAALONDERZOEK

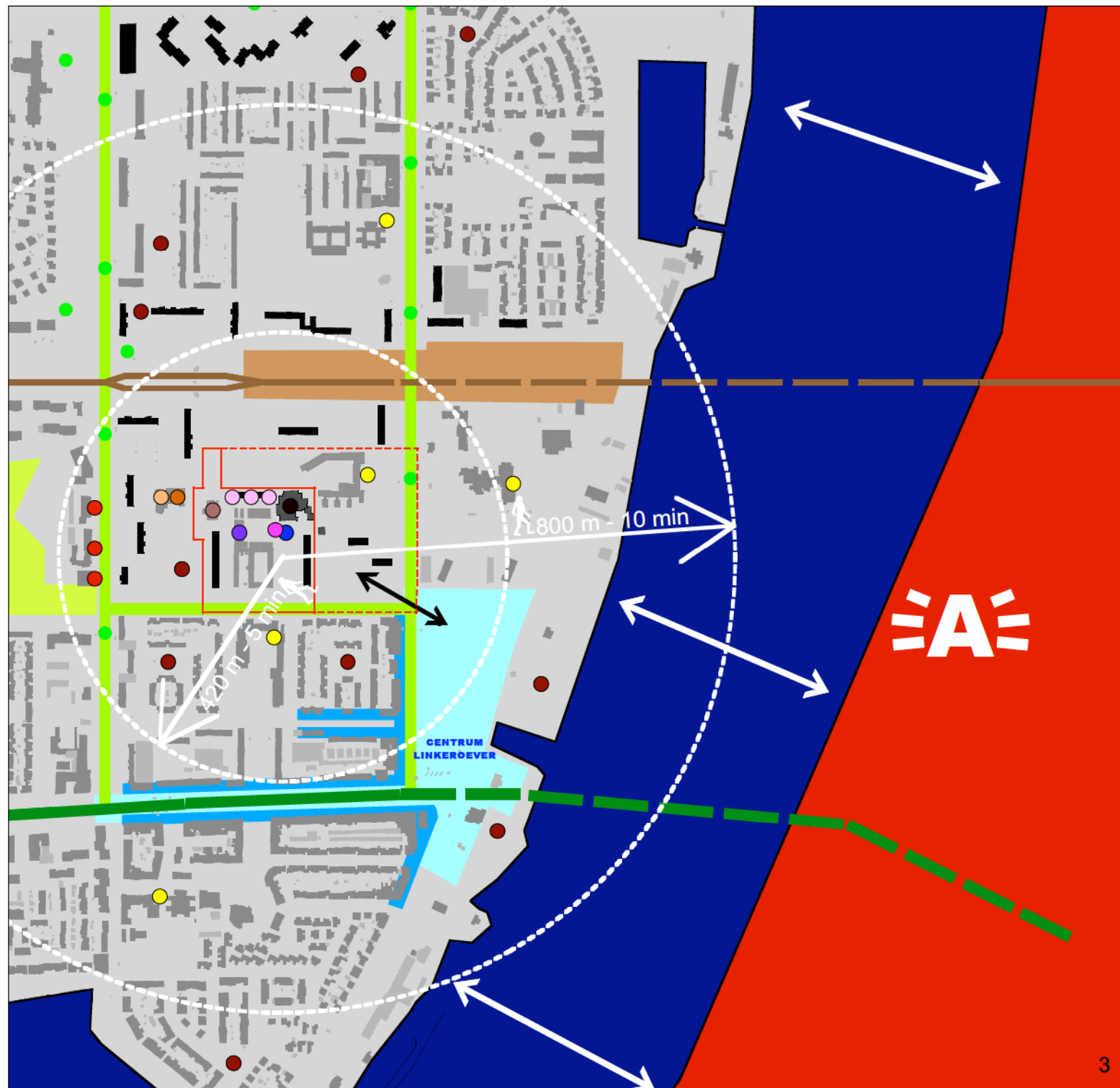
PROJECTIE PROGRAMMA VAN EISEN (1 bouwlaag)

- rust en verzorgingstehuis
- dienstencentrum (op GLV)
- kinderdagverblijf
- kleuter- en basisschool
- jeugdcentrum
- levensloopwoningen
- LIDL
- bedrijvent centrum
- parking RVT
- tuin
- parking dienstencentrum
- parking school
- parking levensloopwoningen
- parking Lidl
- parking buurt

WAARNEMINGEN EN FUNCTIES

- gemeentelijke functies: stadskantoor
Linker Oever, Brandweer, Politie
- dienstencentrum
- vzw KIDS, vzw RISO, CISO buurttoezicht
- Lidl
- apotheker
- café
- feestzaal
- bibliotheek
- kerk
- speelterrein
- onderwijsinstelling
- halte openbaar vervoer (tram / bus)
- voorontwerp RSA: verdichting
- voorontwerp RSA: nieuwe schoolcluster
- voorontwerp RSA: stedelijke activiteiten Van Eedenplein
- winkelassen
- auto (bovenlokaal)
- bestaande tramlijn
- uitbreiding tramlijn
- Antwerpen Rechter Oever

RUIMTELIJKE KWALITEITEN

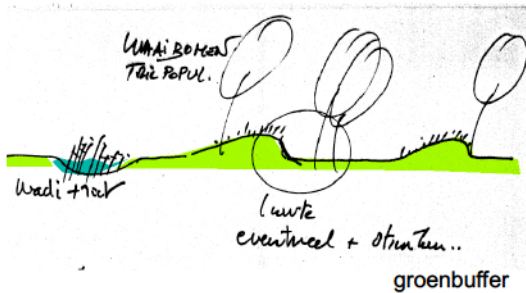
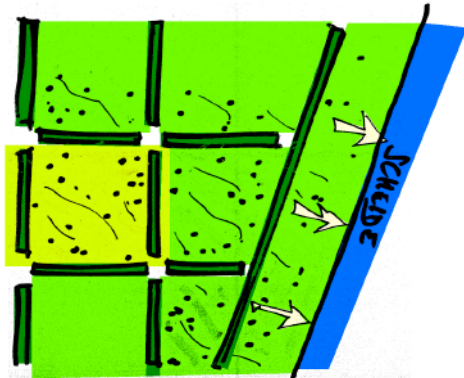
- water: Schelde, Galgenweel, jachthaven
- bosgebied
- groenzone met bijzondere ruimtelijke potenties
- hoofdassen: sterke structuur met laanbomen
- hoofdassen en pleinen: zwakke structuur
- barrières onoverbrugbaar
- groenbarrières: ontoegankelijk / visuele barrière
- zichtassen

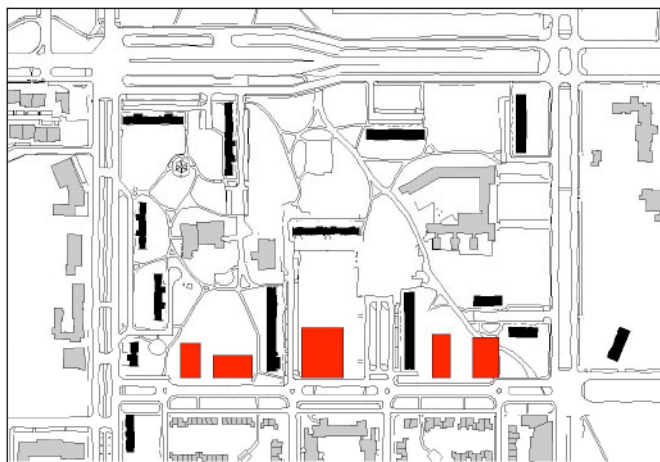

GROENSTRUCTUUR RUIMER GEBIED

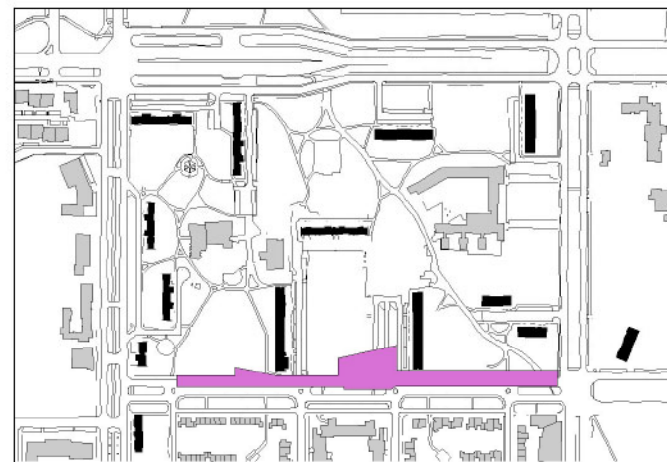
- brede lanen met een sterke gelijnde bomenstructuur
- Emiel Verhaerenlaan met een sterke losse bomenstructuur
- aantrekkelijke groenzones met duidelijke functies
- Europark: duidelijke groene functies
thema's: spelbos, speeldernis, sport & spel, volkstuinten, dierenweide, kunspark, ...
natuurlijk grondmodulaties, wadi's, bomennevel, kleine bosjes
- bosgebied
- water: Schelde, jachthaven

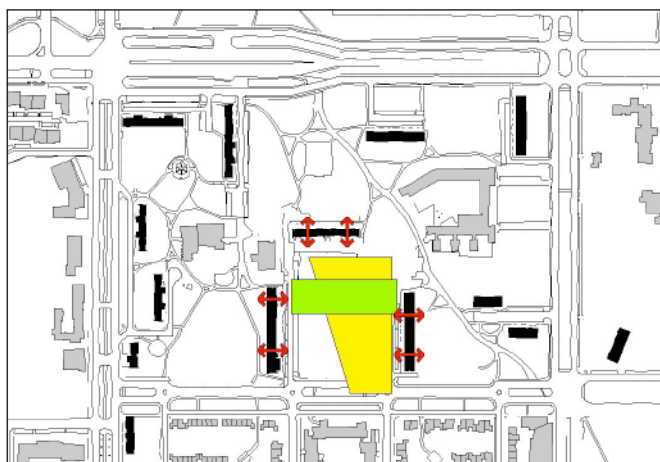
MASTERPLAN

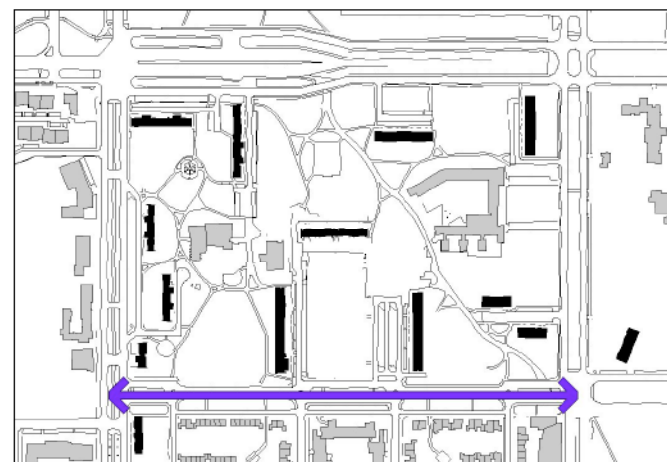
1. een gevelfront op de Emiel Verhaerenlaan

2. een overdekt trottoir

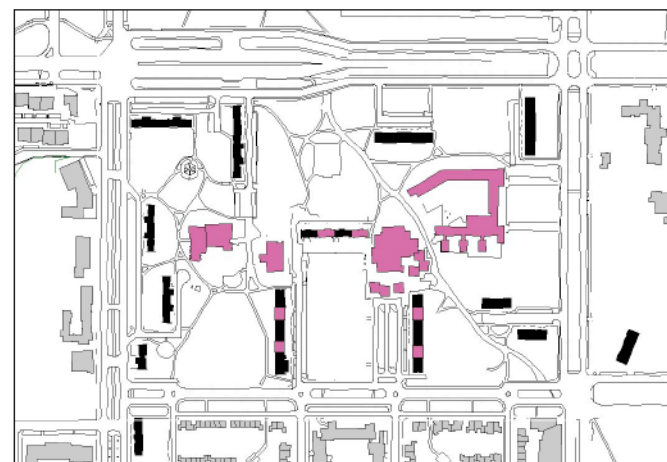
3. de Chicago-plaats

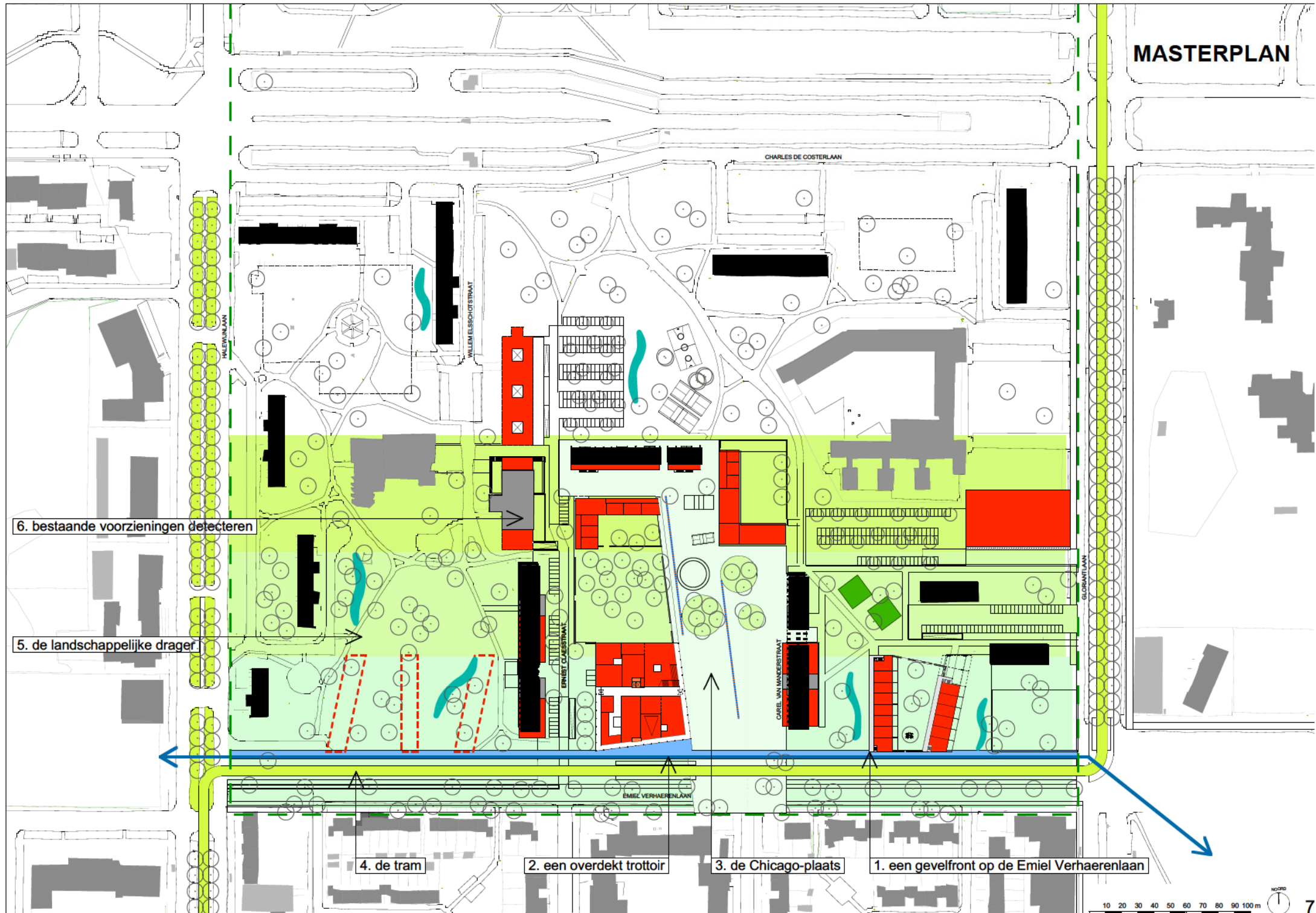
4. de tram

5. de landschappelijke drager

6. bestaande voorzieningen detecteren

6. bestaande voorzieningen detecteren

5. de landschappelijke drager

4. de tram

2. een overdekt trottoir

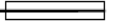

3. de Chicago-plaats

1. een gevelfront op de Emiel Verhaerenlaan

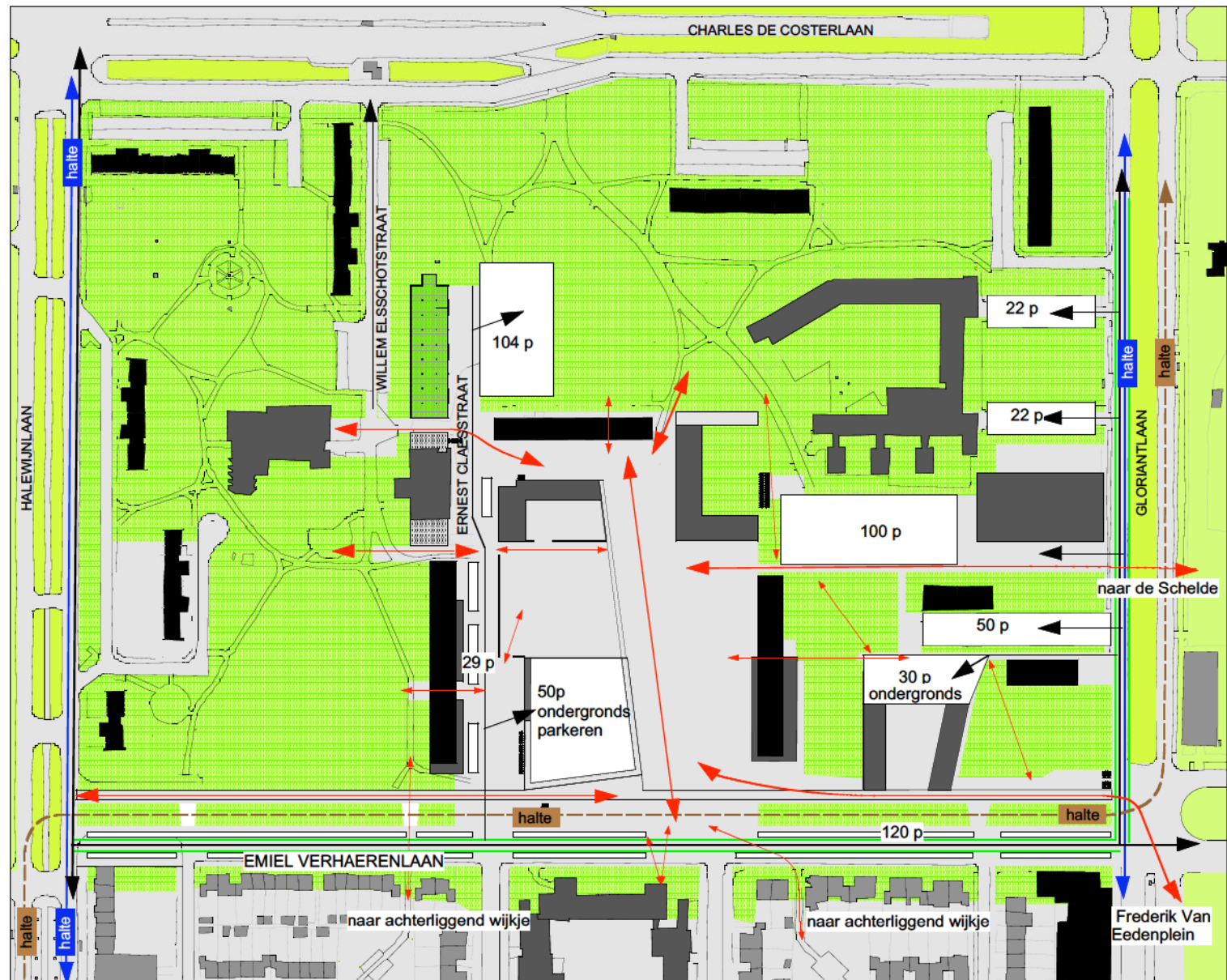

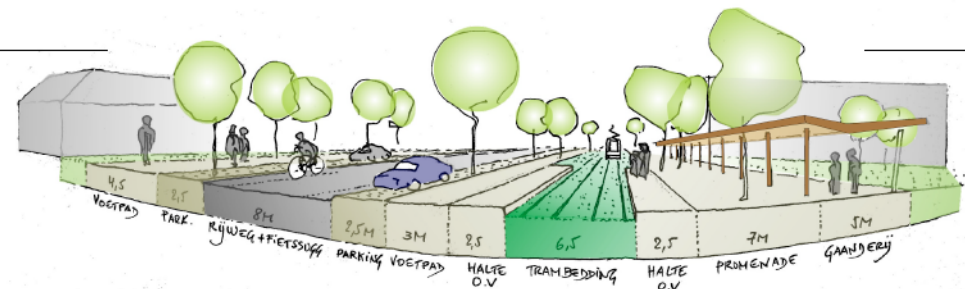
ONTSLUITING EN BEREIKBAARHEID

- loop (fiets) lijnen
- fietsas
- tram
- bus
- ontsluiting mechanisch verkeer
- fietsenstalling

10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 m

PROFIEL EMIEL VERHAERENLAAN

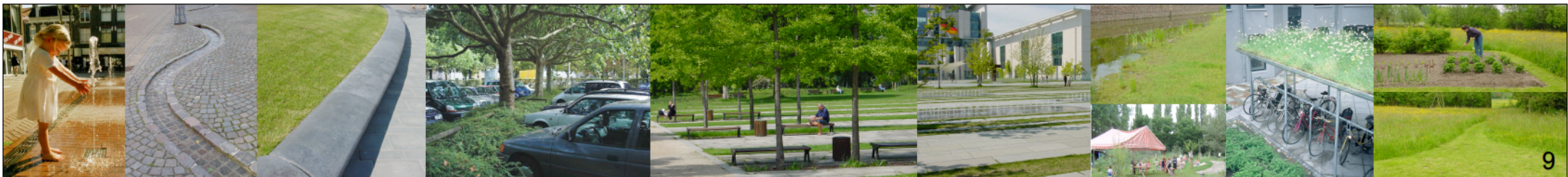
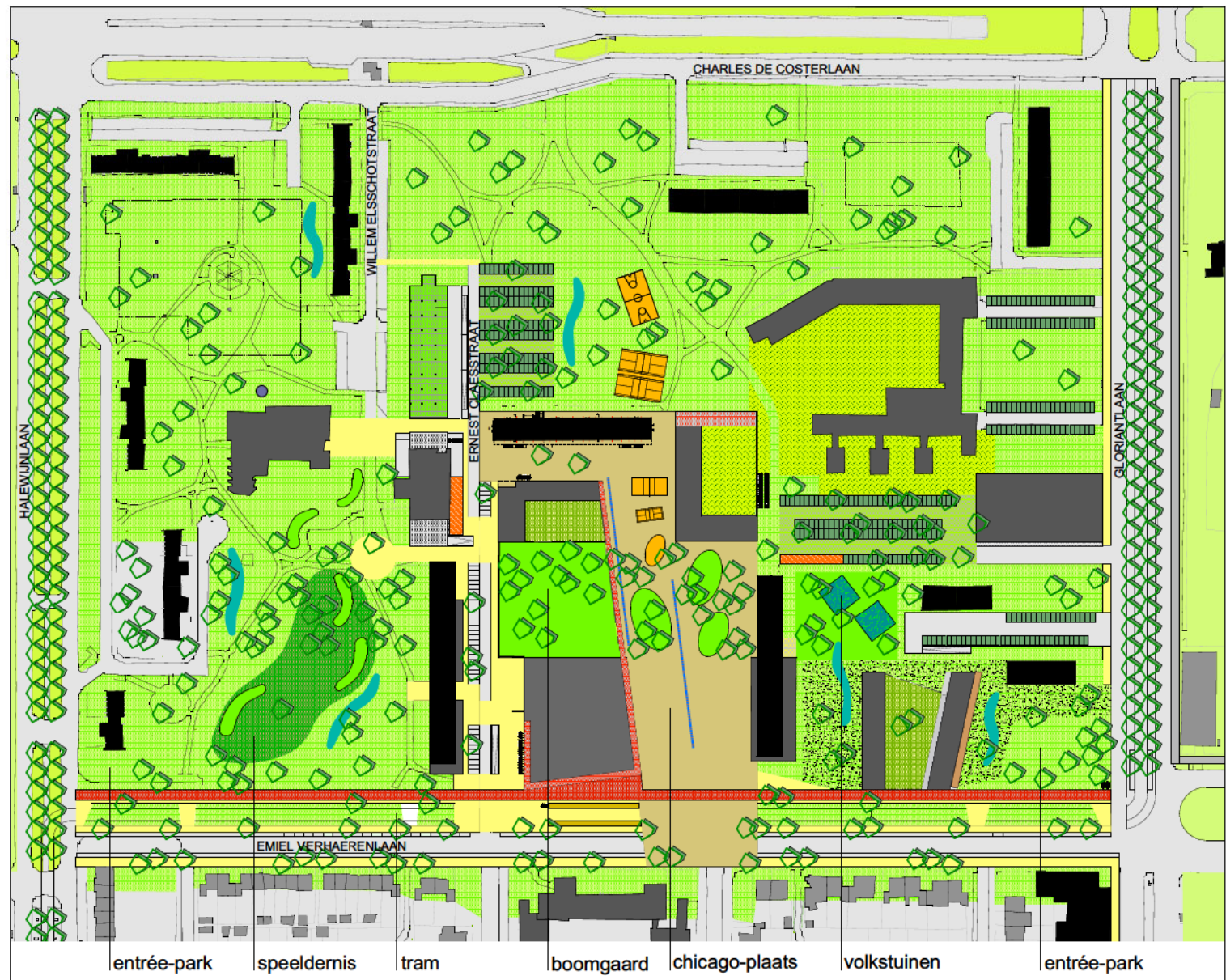

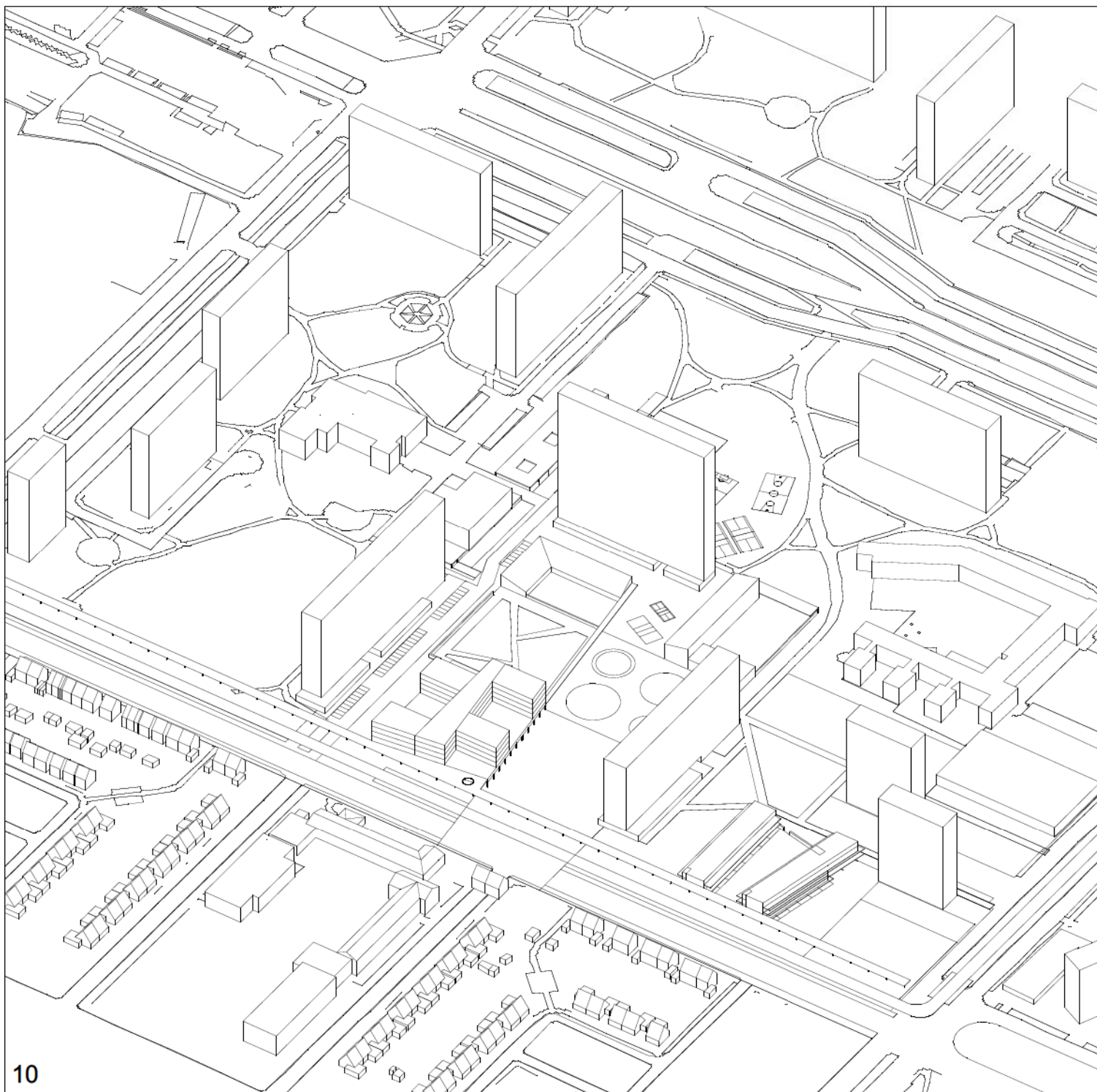
PUBLIEKE RUIMTE EN BLAUW-GROENE STRUCTUUR

- één landschap als groene loper:
gras, bloemrijk hooiland, rietstroken
- bomennevel
- opgestoven heuvelruggen: spel, zitten, ...
- verdiepte kommen of wadi
- speeldernis: avontuur, natuur, reliëf, ...
- duiventil
- sport voor school en buurt
- volkstuinen
- parkeren: bladerdak
- semi privaatgroen: RVT 'de boomgaard':
fruitbomen, gazon, hoogazon, terrasjes, ...
- semi privaatgroen: kinderdagverblijf
en levensloopwoningen
- semi publieke ruimte:
natuurlijk groen als privacy gradiënt
- schoolplein / schoolgroen
- Chicago plaats: een 'passage'plein
met ruimte voor markt, sport
en zitten in de lommer van bomen
- sport
- grasovalen - bolvormig met zitrand
- opvang regenwater in 'speelse',
kunstige goten en in moerasbakken
- overdekt trottoir
- zone voor afvalbeheer:
onder luifels met groendak

10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 m

PROJECTGEBIED

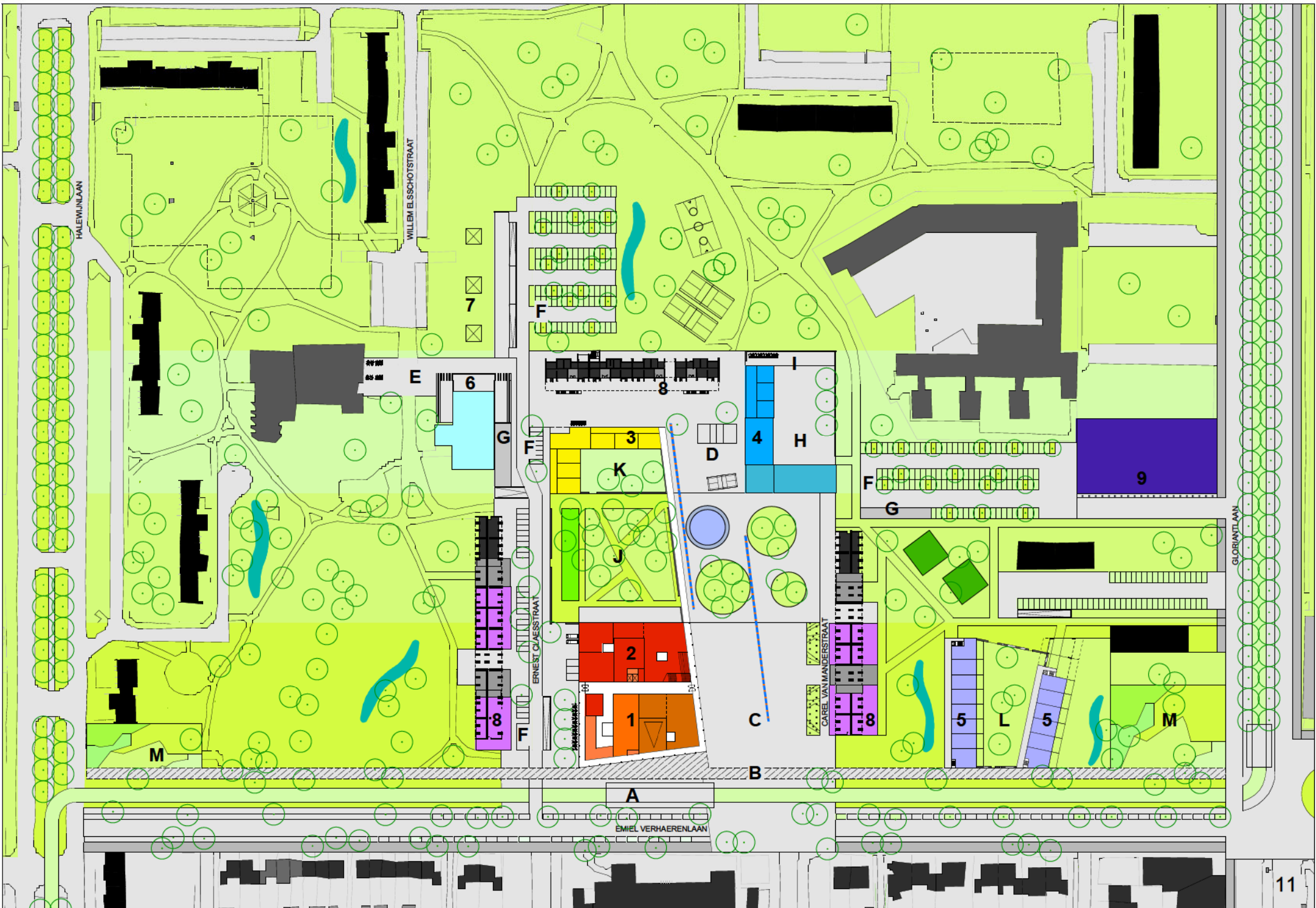
1. lokaal dienstencentrum
2. rust- en verzorgingstehuis
3. kinderdagverblijf
4. kleuter- en basisschool
5. levensloopwoningen
6. jeugdcentrum (onder kapel)
7. extra programma:
bedrijven- starterscentrum
8. extra programma:
uitbreiding sokkels
9. supermarkt

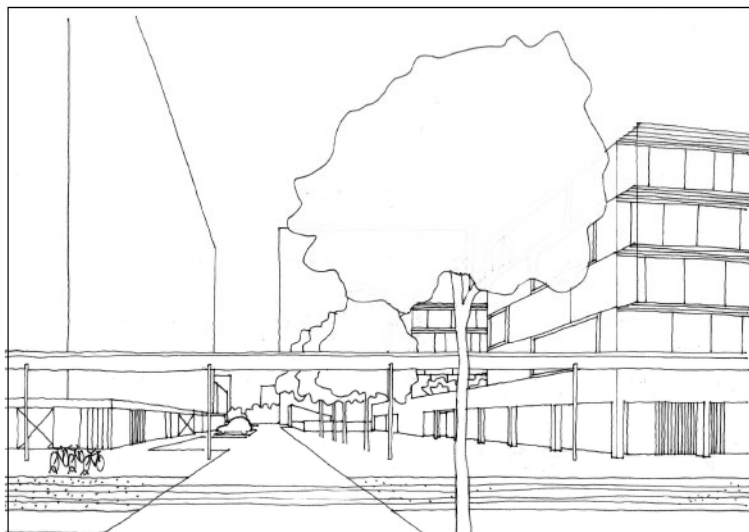
- A tramhalte
 B overdekt voetpad
 (windscreen - luifel - portiek - claustra -
 publiciteit - groenscherf - telefoon -
 postbus - tramhalte - verlichting - poort -
 lint - bomenrij - videowall...)
 C de Chicago-plaats
 D scholenplein
 E bibliotheekplein
 F parking en kiss&ride
 G afvalstraat
 H speelplaats
 I overdekte speelplaats
 J tuin RVT
 K tuin kinderdagverblijf
 L woonerf levensloopwoningen
 M entree-park

10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

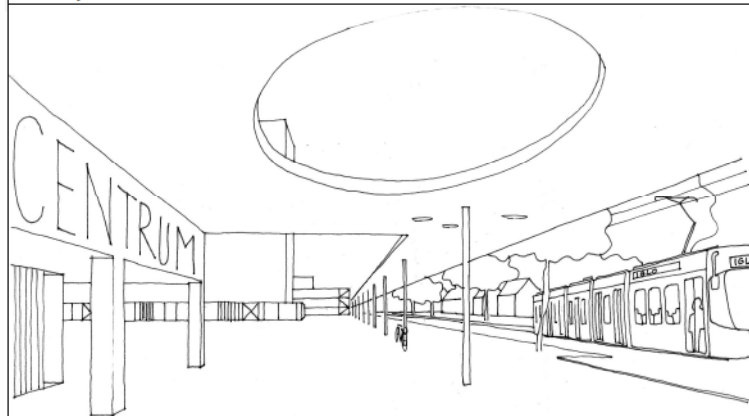

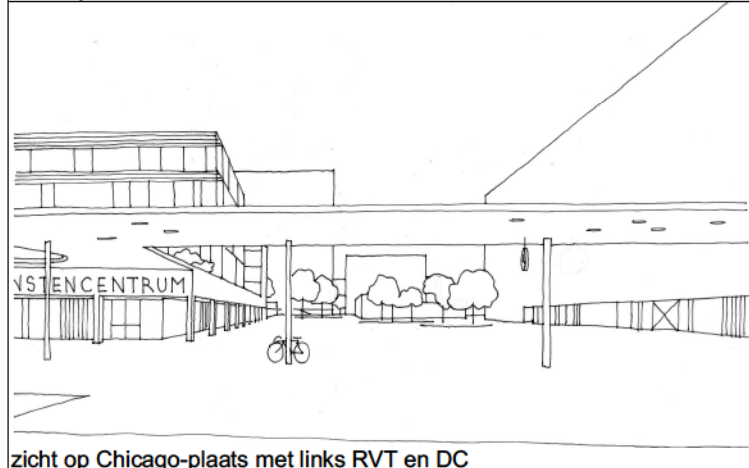

zicht op Ernest Claesstraat, met links sokkel blok 11, rechts RVT en DC

zicht op tramhalte met luifel, met links het dienstencentrum

zicht op Chicago-plaats met links RVT en DC

Het RVT - DC bestaat in hoofdzaak uit 3 horizontaal georganiseerde onderdelen: een ondergrondse parkeerlaag met bergingen en technieken, een gelijkvloerse laag (sokkel) met dienstencentrum en alle publieke onderdelen van het RVT, het RVT zelf op verdieping 1, 2, 3 en 4.

De parkeerlaag is zo opgevat dat daglicht via kleine lichthoven het gebruik ervan aantrekkelijk en menselijk maakt.

De gelijkvloerse laag is georganiseerd langsheen: een door zenithaal belichte "binnenstraat", een "salon" waar gebruikers en bezoekers elkaar kunnen ontmoeten, praten, vergaderen, raad vragen, een glas drinken,...

De publieke functies (restaurant, familiekamer) van het RVT zijn gelegen aan de tuin met terras en boomgaard en aan de Chicago-plaats.

Het DC is gesitueerd tussen binnenstraat en Emiel Verhaerenlaan en kan hier zijn dienstverlenende rol in de ruimere omgeving zichtbaar en functioneel ten volle opnemen.

Op deze plaats gebeurt ook de aansluiting met het overdekte voetpad en de tramhalte.

De cafetaria bevindt zich op een prominente plek, op de hoek van de Emiel Verhaerenlaan en de Chicago-plaats.

Rond het gebouw kan via een gaanderij, overdekt worden gecirculeerd.

De tuin zelf is gemeenschappelijk met het kinderdagverblijf en bevat een boomgaard, wandelpaden en een moestuin. De tuin is ommuurd maar toch sterk geperforeerd en is een verstilde semi-publieke plek tussen Ernest Claesstraat en het groene deel van de Chicago-plaats.

Op elk van de 4 woonverdieping bestaat het RVT uit 4 woninggroepen van telkens 8 woningen te schikken langsheen een centraal communicatie- en zorgvolume. De voorgestelde schikking zorgt voor een weinig massief en speels volume en garandeert een grote variatie in ruimtes en 4 halfomsloten binnentuinen (daktuinen).

De plan-layout versterkt aldus de identificatie van de bewoner met zijn woning en zorgt voor een gevarieerde visuele relatie met de directe en ruimere omgeving.

De gevels zijn waar nodig voorzien van zonnelluifels en geven het RVT een huiselijke schaal.

Op dit plan is ook aangegeven hoe de sokkel van blok 11 kan worden herzien: een uitbreiding van het gelijkvloers kant Ernest Claesstraat behoort tot de mogelijkheden en kan extra programma (commercieel in relatie met RVT en DC) huisvesten.

De inkompartijen zijn aan herziening toe en kunnen in sterke mate de kwaliteit van het "scenario van thuiskomen" verhogen. Een vrije doorgang naar de naastliggende Europark-kamer verhoogt de transparantie op niveau maaiveld en verlaagt het "muur-effect" van de woontorens.

RUST- EN VERZORGINGSTEHUIS EN DIENSTENCENTRUM

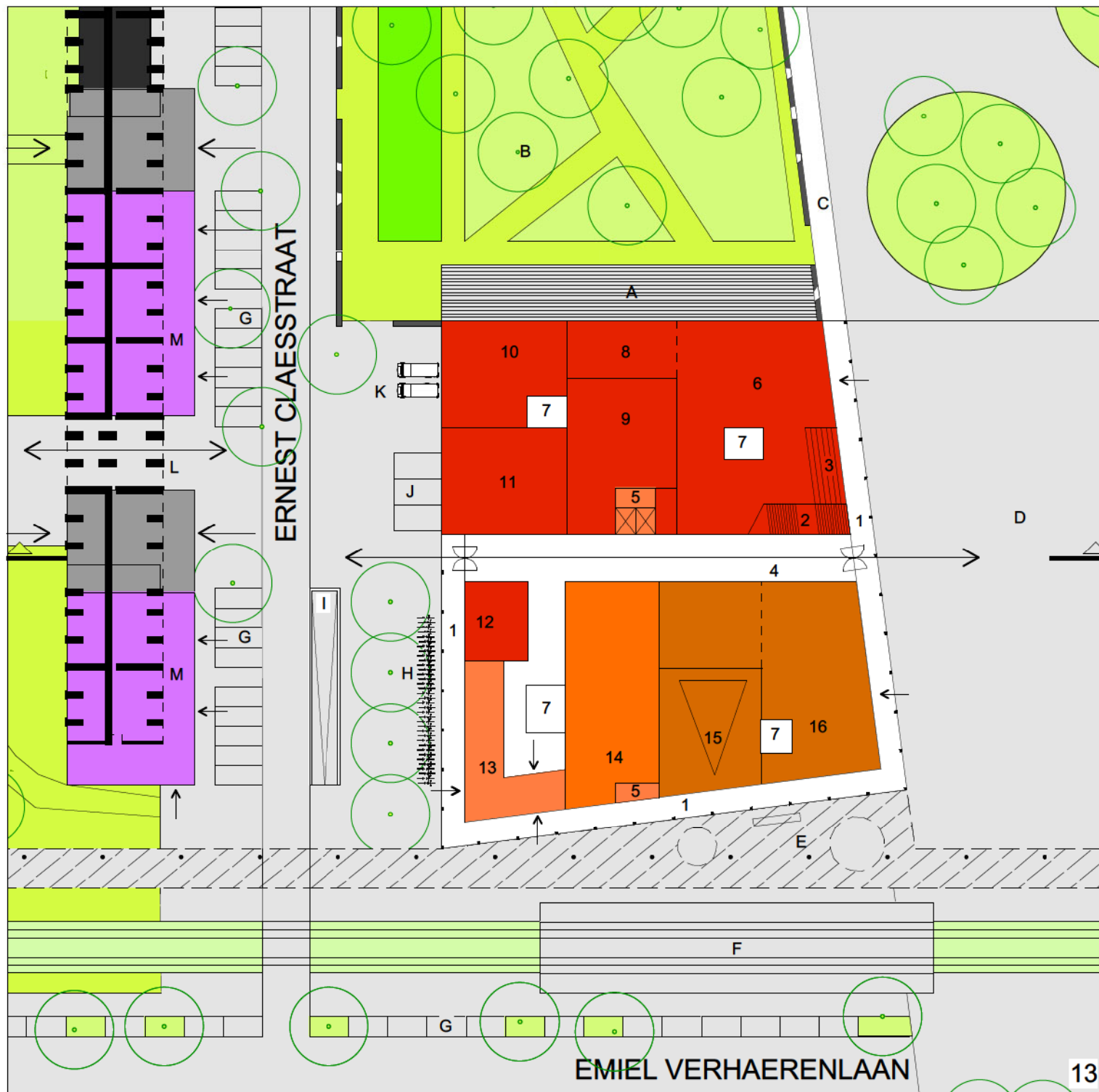
LAAG GELIJKVLOERS

1. galerij voor overdekte passage en toegang tot RVT en DC
2. toegang naar lobby RVT op +1
3. amfitheater met zicht op plein
4. centrale circulatie-gang lobby RVT-DC
5. verticale circulatie - trappen en liften
6. cafetaria - restaurant
7. zicht op plein en tuin
8. patio
9. familiekamer - zicht op tuin en speeltuin
10. keuken RVT
11. mogelijk levering maaltijden aan school, dienstencentrum, kinderdagverblijf, levensloopwoningen...
12. logistiek RVT
13. administratie RVT
14. intern verbonden met administratie op +1
15. kapel
16. ergo - kapper - commerciële functies
17. zorgloket - kantoren thuiszorg
18. polyvalente ruimte
19. cafetaria dienstencentrum
20. zicht op straat en plein

- A terras bij RVT
 B transparant ommuurde tuin RVT-KDV overdag toegankelijk voor buurtbewoners boomgaard, moestuin, dieren, speeltuin
 C luifel
 D chicagoplaats
 E luifel tramhalte
 F tramhalte
 G parking bewoners - bezoekers RVT
 H fietsenstalling
 I inrit ondergrondse parking
 J personeel RVT-DC
 K parkeerplaatsen voor minder-validen
 L zone laden en lossen RVT - DC
 M verbinding met speeltuin
- M extra programma:
 vrije ruimte in sokkel + uitbreiding
 verhuur voor commerciële functies

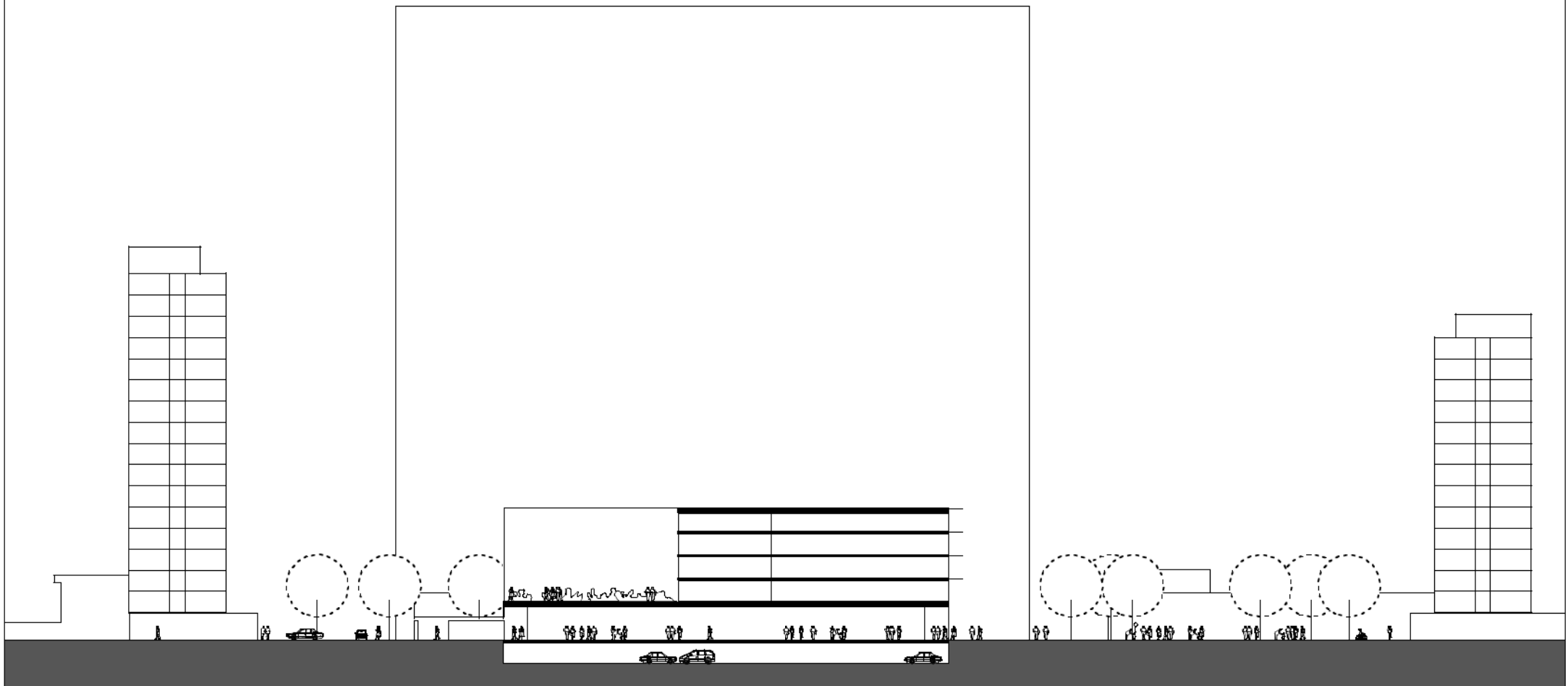

5 10 20 30 40 50

PRINCIPEDOORSNEDE

doorgang
uitbreiding sokkel

Ernest Claesstraat

dienstencentrum / rust- en verzorgingstehuis
ondergronds parkeren

gaanderij/overdekt circuleren

Chicagoplaats

doorgang
uitbreiding sokkel

RVT EN DIENSTENCENTRUM

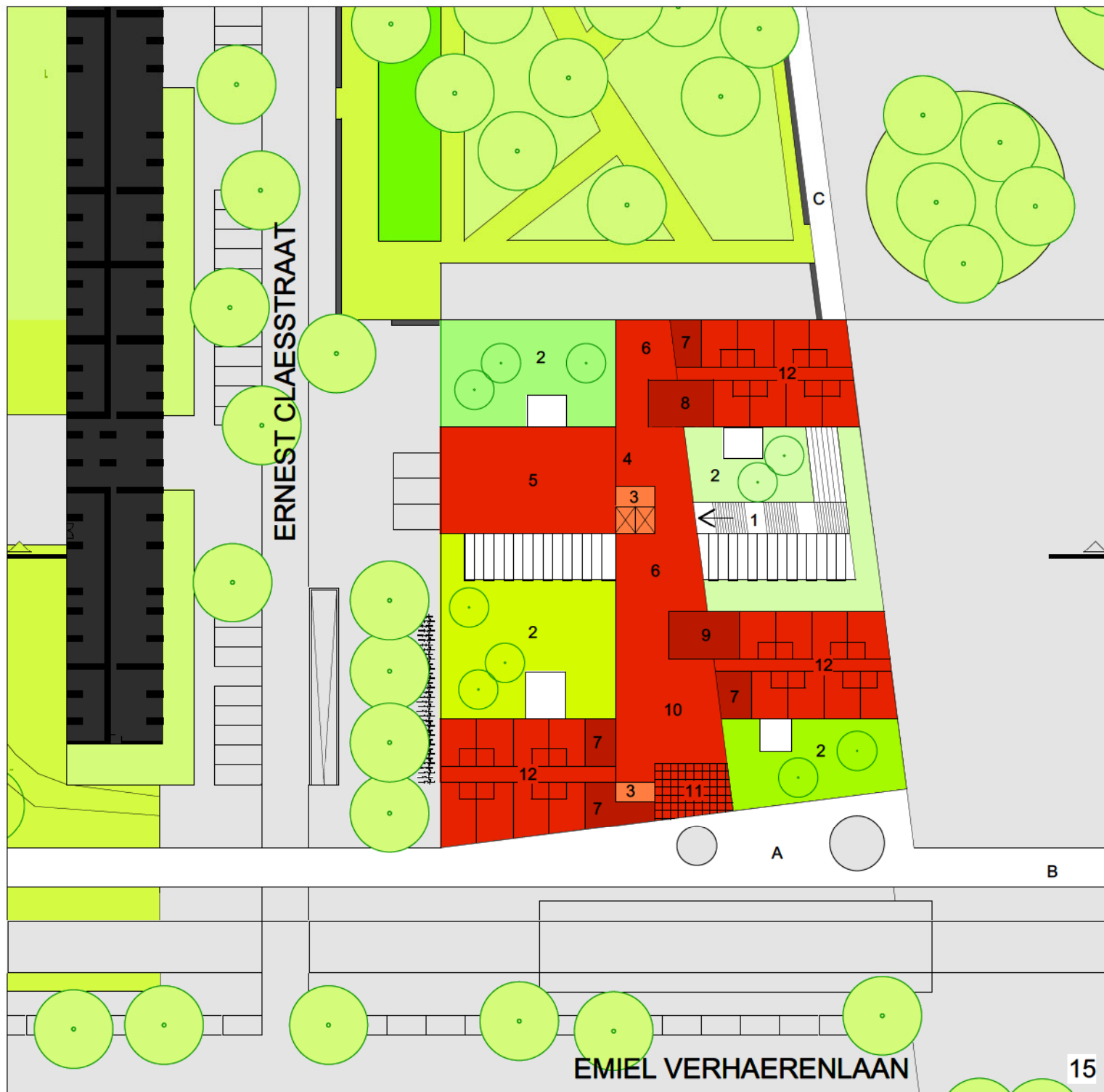
+1/+2/+3/+4

1. toegang naar lobby RVT op +1
2. toegankelijke daktuinen
3. verticale circulatie - trappen en liften
4. lobby +1
5. administratie RVT
(enkel op niveau +1)
intern verbonden met administratie op +0
6. zithoek
7. berging/badkamer/...
8. verpleegpost
9. verdeelkeuken
10. eetruimte
11. zonneterras
12. vleugel met 8 woningen

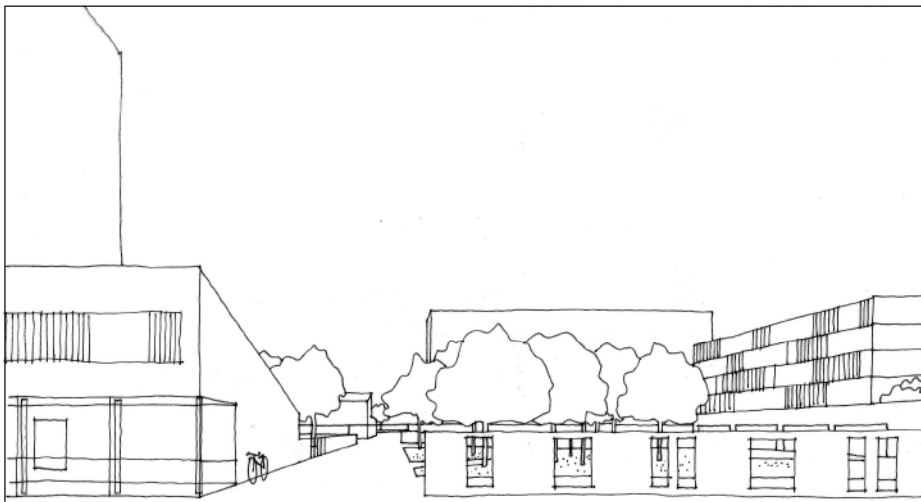
- A luifel tramhalte
B overdekt trottoir
C luifel

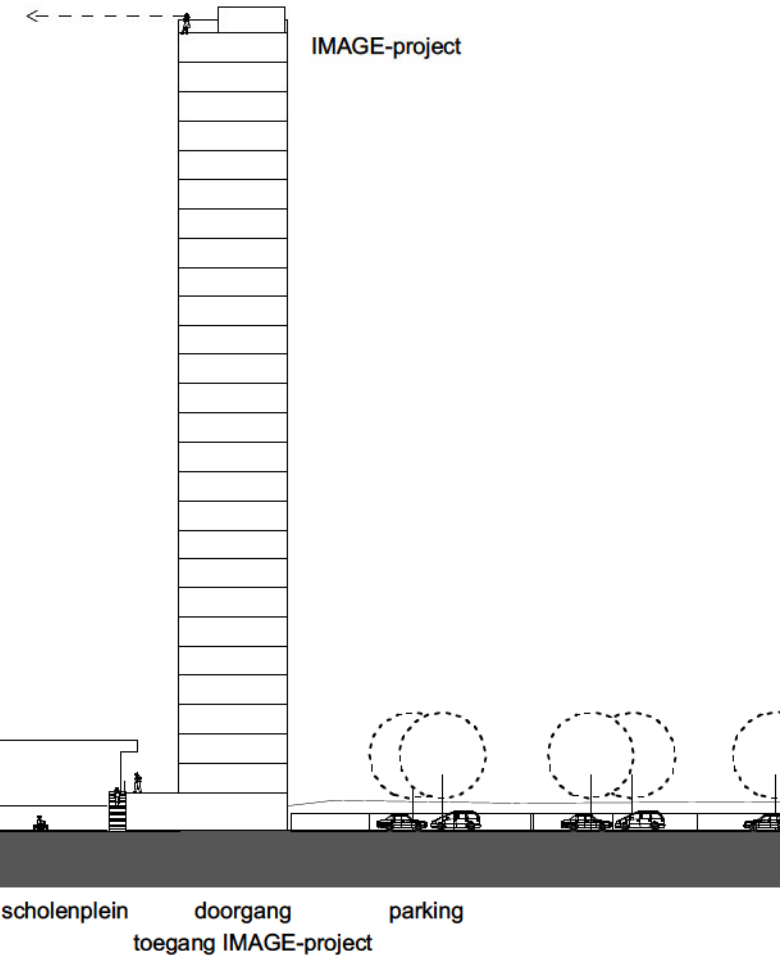
5 10 20 30 40 50

PRINCIPEDOORSNEDE

zicht op kinderdagverblijf met rechts de gemeenschappelijke tuin RVT

RVT/restaurant
ondergrondse parking

terras

tuin RVT - kinderdagverblijf (KDV)

passage

tuin KDV
KDV

scholenplein

doorgang
toegang IMAGE-project

parking

Het bescheiden volume van het kinderdagverblijf is georganiseerd rond een zuid-geëoriënteerde, transparant ommuurde binnentuin, van waaruit je ook de gemeenschappelijke tuin met het RVT kan bereiken. Alle lokalen waar kinderen verblijven zijn gesitueerd op het gelijkvloers, aan de tuinkant. Kantoren en vergaderruimtes bevinden zich op de eerste verdieping. De overdekte ingang is gesitueerd op de hoek, aan een kiss-and-ride, tussen jeugdcentrum en het chicago-blok, aan het scholenplein, gemakkelijk bereikbaar vanuit andere grote "Europark-kamers".

Een overdekte voetgangerszone tussen RVT, langsheen de gemeenschappelijke tuin en het KDV maakt een beschutte benadering vanaf de tramhalte mogelijk.

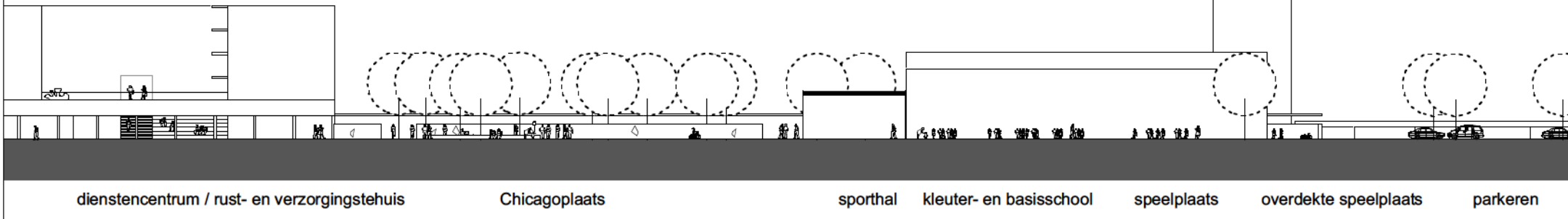
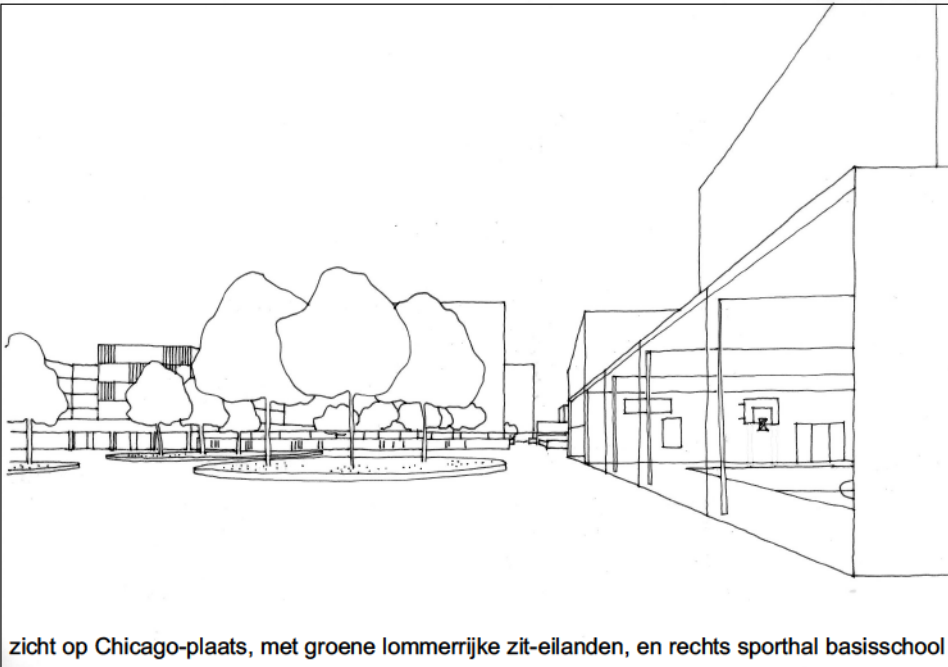
KINDERDAGVERBLIJF

1. inkom: stalling kinderwagens, kleedruimte, sanitair bezoekers, medisch kabinet...
2. verticale circulatie naar niveau +1
3. circulatie naar de leefgroepen
4. ruimte per leefgroep: leefruimte - rustruimte - badkamer op niveau +1: administratie, personeelslokaal, technieken,...
5. kapel: polyvalente zaal (religie, vergaderen, leslokaal, tentoonstellingsruimte....)

- A transparant ommuurde binnentuin
 B verbinding naar tuin RVT, gedeelde ruimte boomgaard speeltuin
 C moestuin, dieren...
 D kiss and ride KDV
 E fietsenstalling
 F afvalstraat
 G terras jeugdcentrum
 H trap naar ingang kapel (polyvalente zaal)
 I terras bij kapel
 J toegang tot jeugdcentrum
 K patio in bedrijvent centrum - starterscentrum
 L parking personeel KDV
 M ev. uitbreiding sokkel extra ruimte voor sociale initiatieven
 N toegang IMAGE-project
 O verbinding naar ruimtes op +1
 P verbinding met sportpark
 Q scholenplein: sportterreinen...
 R overdekt circuleren

PRINCIPEDOORSNEDE

Op de locatie waar nu de bestaande supermarkt staat is deze school ingeplant. Deze locatie zorgt ervoor dat de grotere middenschool ook deel kan uitmaken van het IGLO project. De speelplaats speelt daarin een rol en is ook toegankelijk voor de buurt.

Het programma is gegroepeerd in twee "vleugels". De basisschool, op 3 bouwlagen, is gelegen tussen scholenplein en speelplaats. De klassen op het gelijkvloers kijken uit op de speelplaats, de circulatiezone (tentoonstellingsruimte, projectruimte...) wordt gelinkt aan het scholenplein.

De sport- en turnzaal heeft een prominente transparante gevel op de Chicago-plaats en kan daar ook als gedeelde ruimte een rol spelen. Op de hoek is de mediaruimte gelokaliseerd, gedeeld gebruik met de buurt is mogelijk, kinderen geven er computerles aan de derde leeftijd... (nu toch nog...)

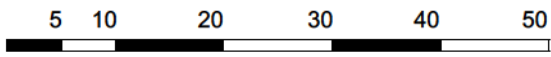
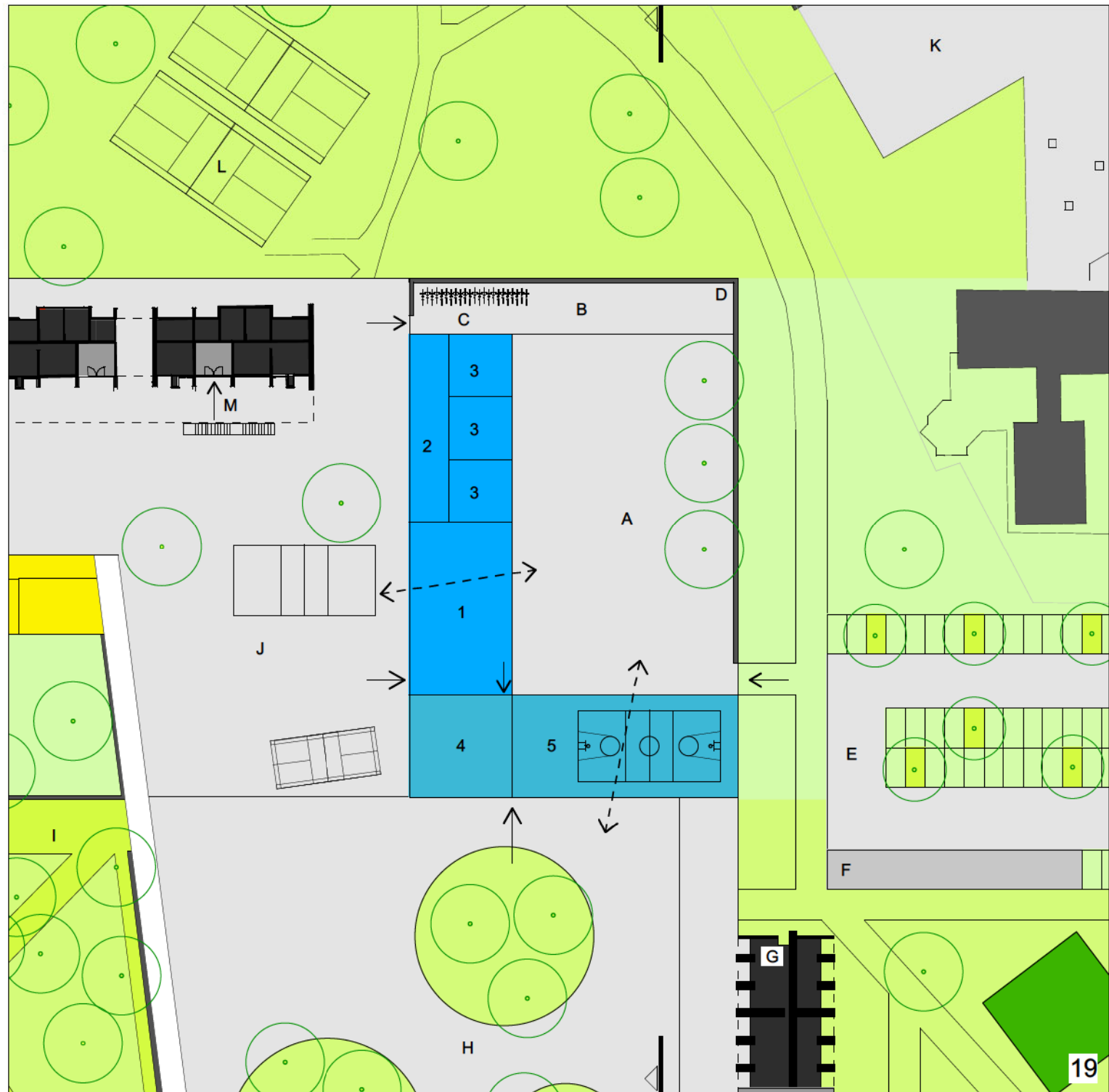
De entreezone van het Chicagoblok wordt herzien, op gelijkvloers: extra programma en/of een nieuwe luifel (windlast verlagend), op verdieping 1: het versterken van reeds aanwezige publieke programmadelen (riso, ciso, kids...).

De entree, zichtbaar vanaf de Chicago-plaats, is de toegang tot het IMAGE-project op de dakverdieping.

KLEUTER- EN BASISSCHOOL

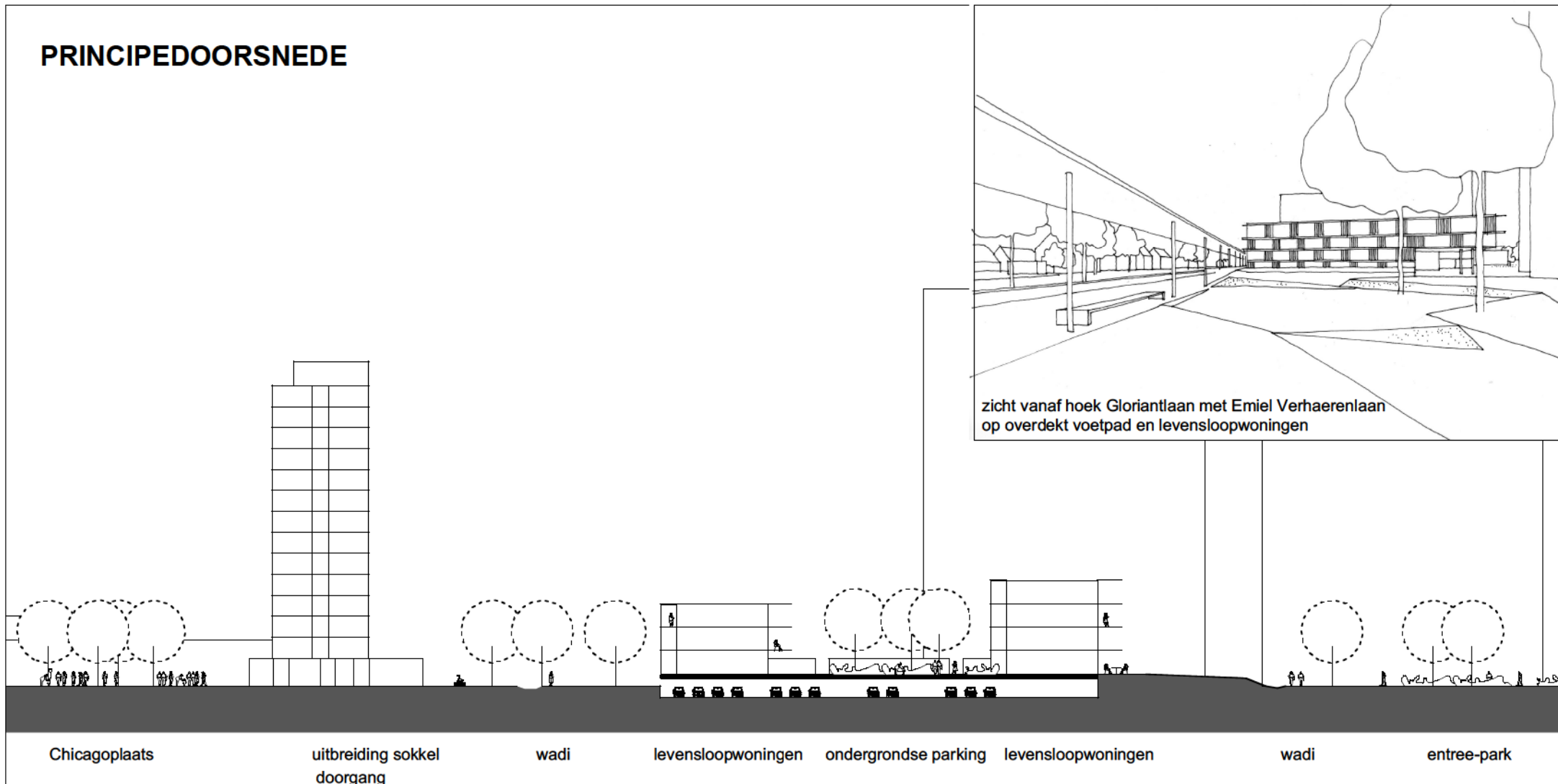
1. toegang tot school
secretariaat
verticale circulatie naar +1 en +2
eetruimte + keuken
2. transparantie speelplaats - scholenplein
3. brede circulatie naar de klassen
polyvalente ruimte...
4. klassen
5. mediatheek, computerlokaal
gedeeld gebruik met de buurt mogelijk
aparte ingang aan het plein
6. sportzaal,
gedeeld gebruik met de buurt mogelijk
aparte ingang aan het plein
transparantie plein - speelplaats

- A speelplaats
gedeeld gebruik met de buurt mogelijk
- B overdekte speelplaats
- C fietsenstalling
- D transparante ommuring
- E kiss- & ride - parking personeel
- F afvalstraat
- G lokaal voor opzichter afvalstraat
- H plein
- I tuin RVT
mogelijk ook gedeeld met school
boomgaard, moestuin, dieren, speeltuin
- J scholenplein - sportterreinen...
- K speelplaats secundaire school
- L sportpark
- M toegang IMAGE-project

PRICIPEDOORSNEDE

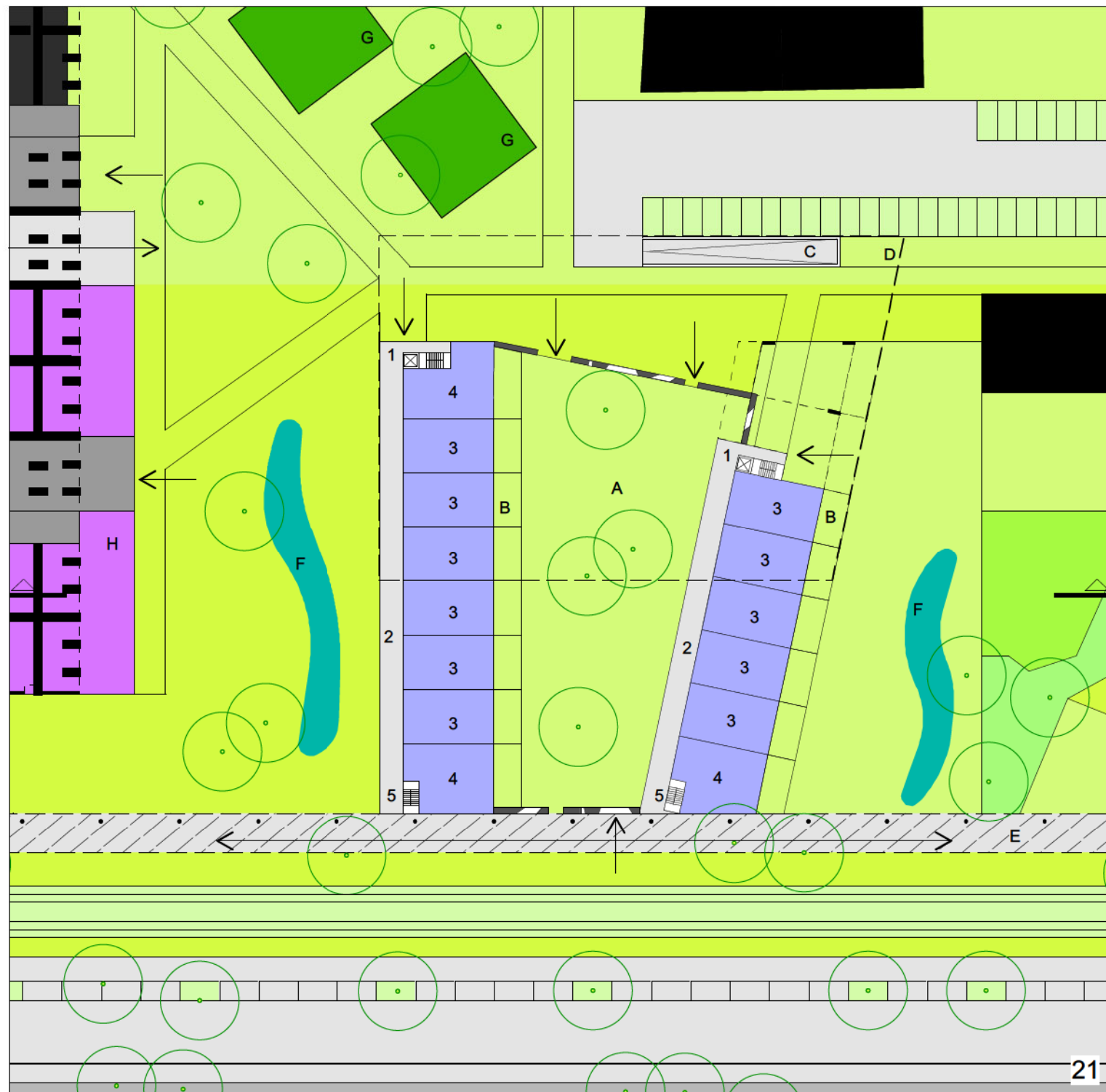
Het programmadeel van de levensloopwoningen wordt opgevat door 2 woningstroken van respectievelijk 3 en 4 bouwlagen te organiseren langs een transparant ommuurde binnentuin (woonerf) aan de Emiel Verhaerenlaan. Het geheel krijgt aldus een eerder privaat karakter maar behoudt een uitstekende relatie met de Emiel Verhaerenlaan, het overdekt trottoir en de groenzone met volkstuinten. Het geheel is geplaatst op een half ondergrondse parkeerlaag, waar daglichttoetreding het gebruik ervan vergemakkelijkt en veilig maakt. Beide woninggroepen worden ontsloten via een beschutte gaanderij, 2 trappenhuisen en 1 lift. De gelijkvloerse woningen hebben een kleine buitenruimte die uitvloeit in de binnentuin van het woonerf. Alle woningen op de verdiepingen hebben een ruim zonneterras.

LEVENSLLOOPWONINGEN

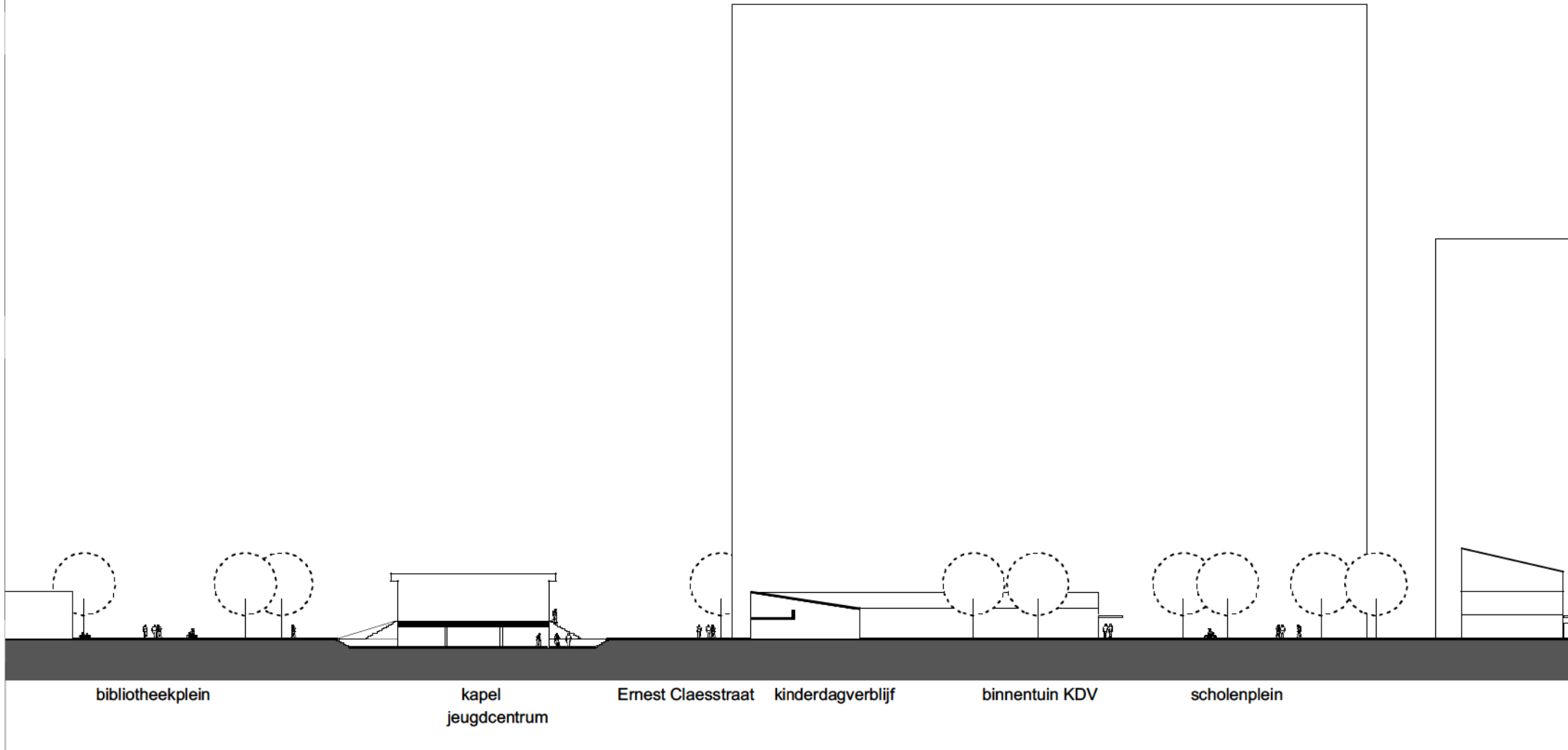
52 WONINGEN

1. verticale circulatie: lift en trappen
2. passerelle, toegang tot de woningen
3. woning type 1/2
4. woning type 2/3
5. verticale circulatie: trappen

- A woonerf - tuin levensloopwoningen
semi-privaat
- B tuinen bij woningen op het gelijkvloers,
terrassen op niveau +1, +2, +3
- C inrit naar ondergrondse parking 30pp
- D half verzonken parking
- E overdekt voetpad
- F wadi
- G volkstuinen
- H extra programma:
vrije ruimte in sokkel + uitbreiding
verhuur voor commerciële functies

PRINCIPEDOORSNEDE

De ondergrondse parkeerlaag onder de kapel is een voor de hand liggende locatie voor het jeugdcentrum, tussen bibliotheek en scholenplein, een deel van de schakel van bestaande publieke voorzieningen. Vooreerst wordt een nieuwe verbinding op niveau maaievelde aangelegd doorheen het bestaande parkeerlichaam.

Er ontstaan 2 volumes: een jeugdcentrum met kapel en extra programma (bedrijfs- en starterscentrum).

De kapel kan als polyvalent bouwvolume blijven bestaan en is geschikt als religieuze ruimte, vergaderzaal, groot leslokaal, tentoonstellingsruimte...

De half-ondergrondse parking wordt voor de helft omgebouwd als jeugdcentrum en krijgt aan beide zijden een transparante gevel aan een half verdiept terras. De overige helft kan worden ingevuld als "lawaaizone" (luide muziek- en fuifzaal).

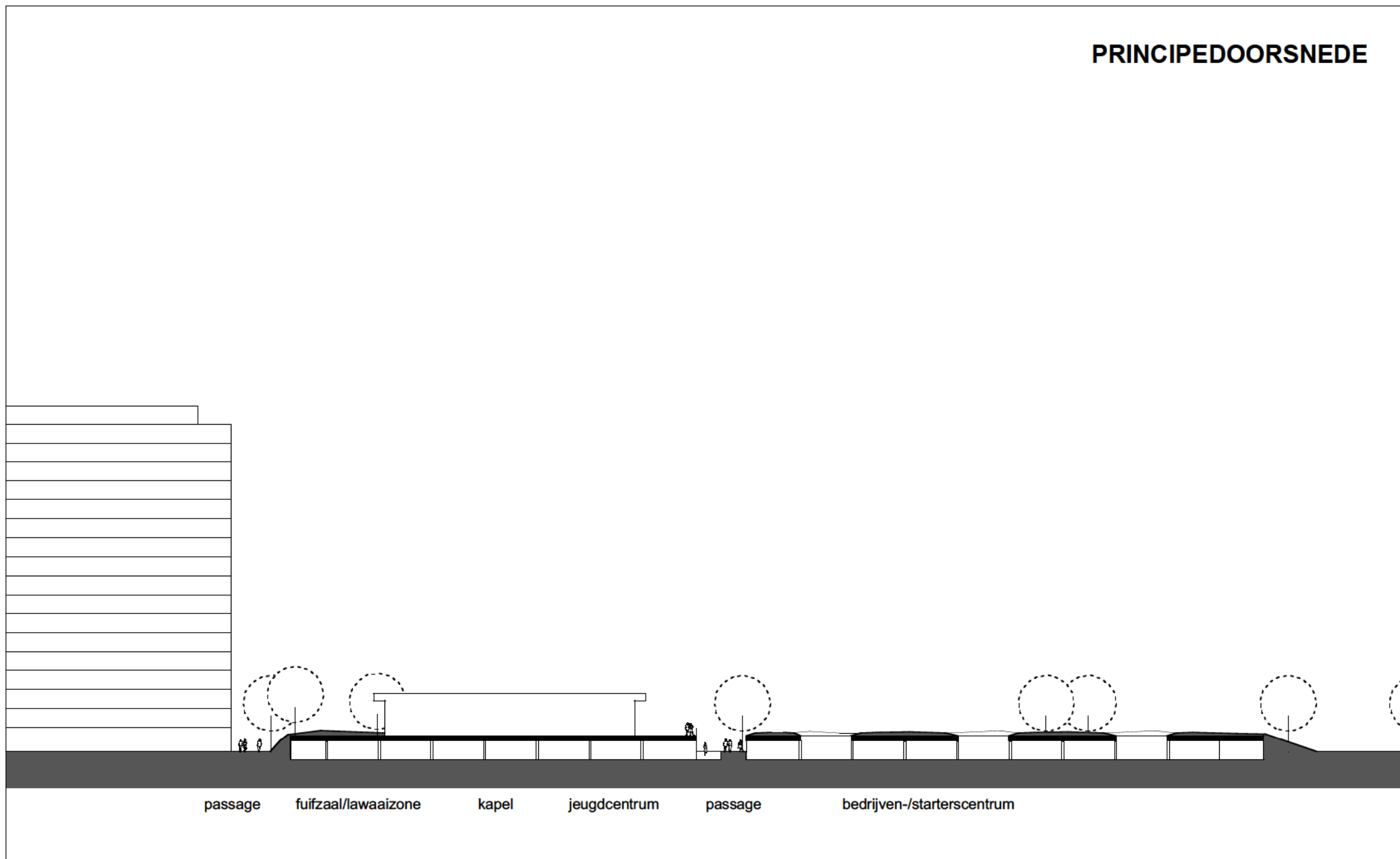

JEUGDCENTRUM

1. jeugdcentrum:
polyvalente ruimte
werkruimte jeugdwerkers...
  2. fuifzaal, lawaaizone (ondergronds)
  3. optioneel parkeerboxen
- A toegang tot jeugdcentrum via nieuwe passage naast de kapel
hellend vlak
- B terras - buitenruimte jeugdcentrum
- C trappen naar terras kapel
- D afvalstraat
- E inrit ondergrondse fuifzaal - parking
- F entree bibliotheek
- G bibliotheekplein
- H kapel: polyvalente zaal
(religie, vergaderen, leslokaal,
tentoonstellingsrumte...)

PRINCIPEDOORSNEDE

EXTRA PROGRAMMA: BEDRIJVENCENTRUM STARTERSCENTRUM

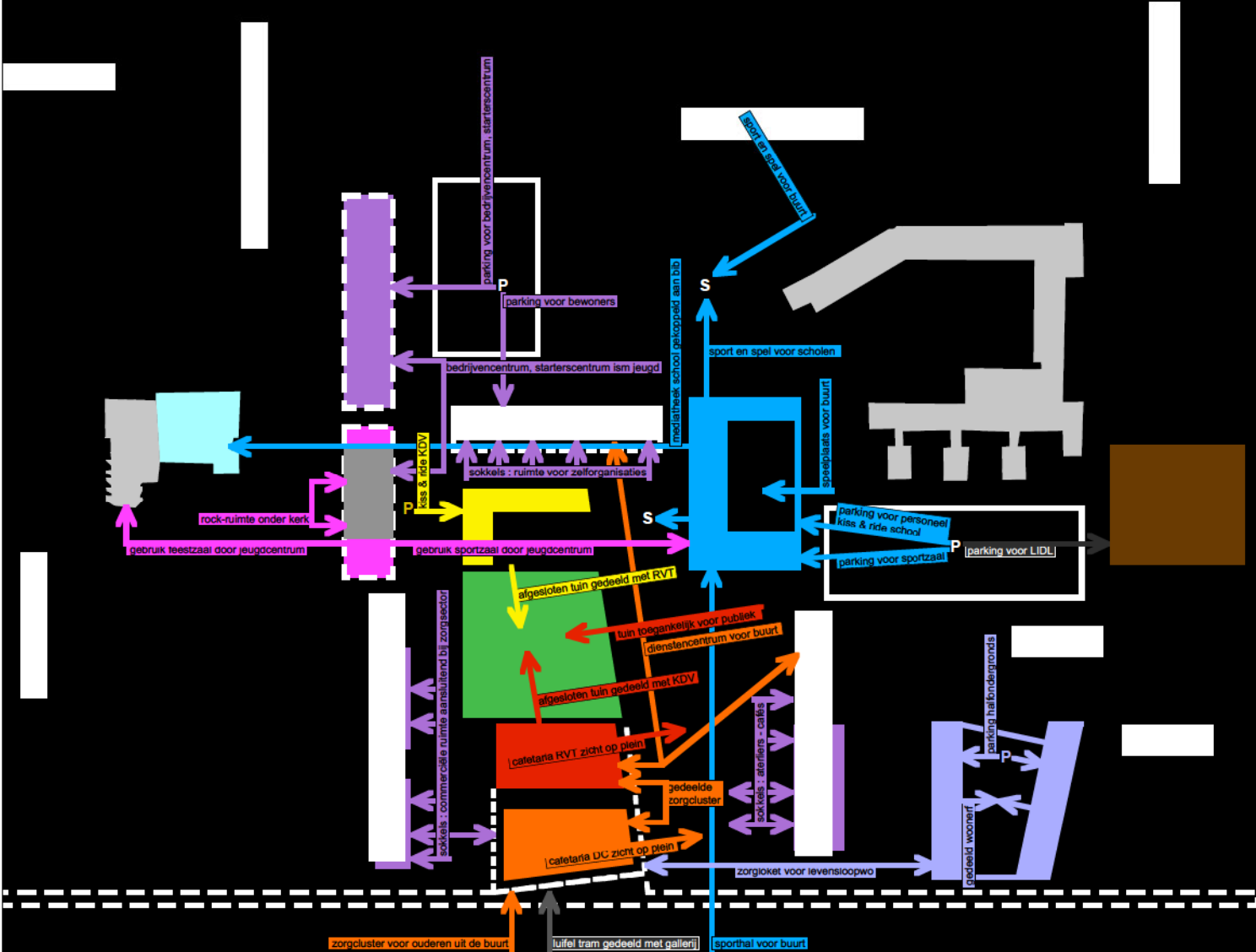
+0

- 1 bedrijfsruimte / startersruimte
flexibel in grootte
verhuurbaar aan atelier,
fietsherstelplaats, schrijnwerkerij, ...
samenwerking mogelijk met school
- 2 zone voor bergingen
- 3 patio's voor daglicht

- A toegangszone
- B bedrijvencentrum/starterscentrum
- C bibliotheekplein
- D passage
- E zicht op activiteiten bedrijvencentrum en
jeugdcentrum
- F groene parking - 104 parkeerplaatsen
- G scholenplein
- H jeugdcentrum
- I terras jeugdcentrum
- J luifel blok C
- K uitbreiding programma sokkel
- L toegang IMAGE-project

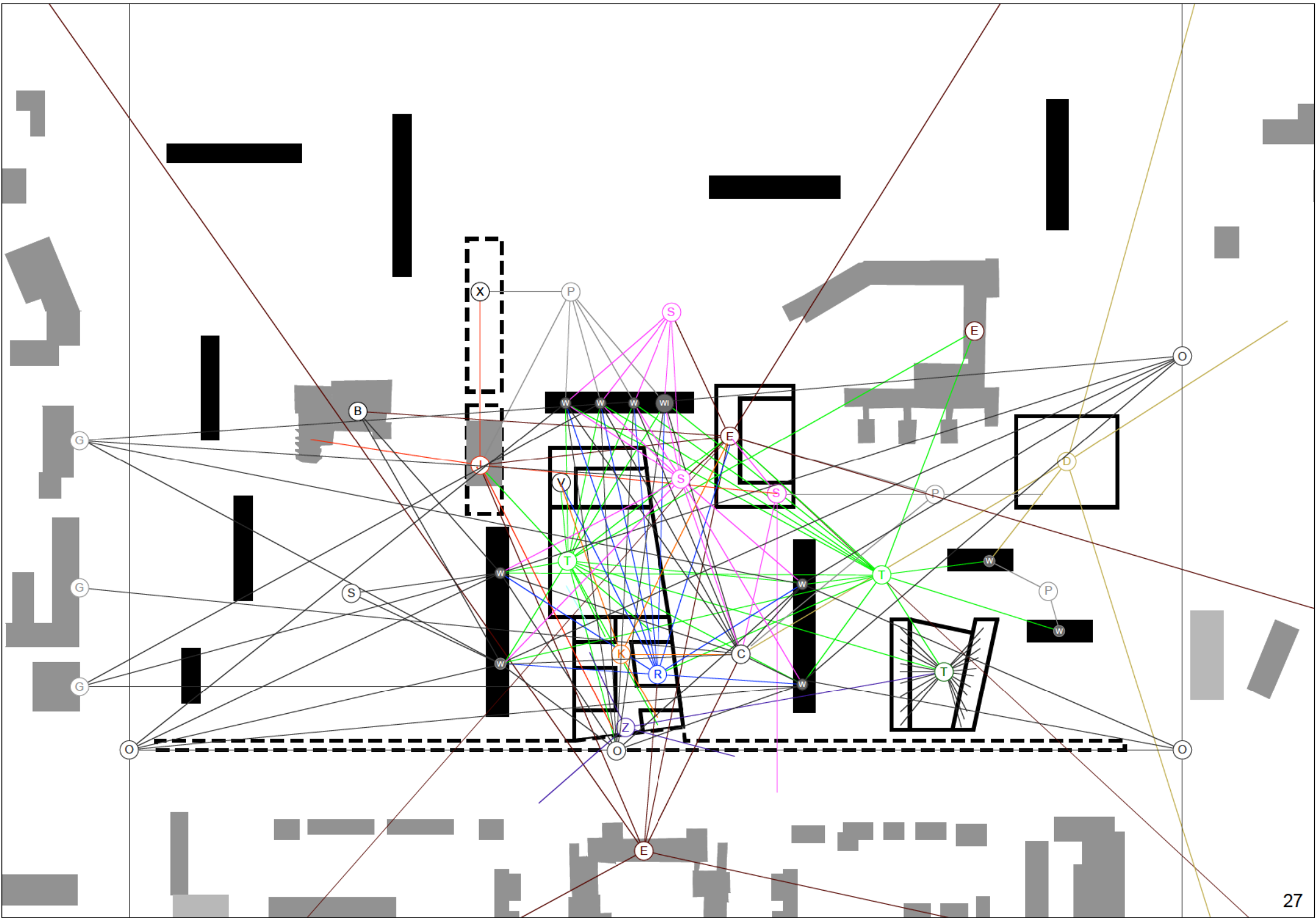

GEDEELDE RUIMTES

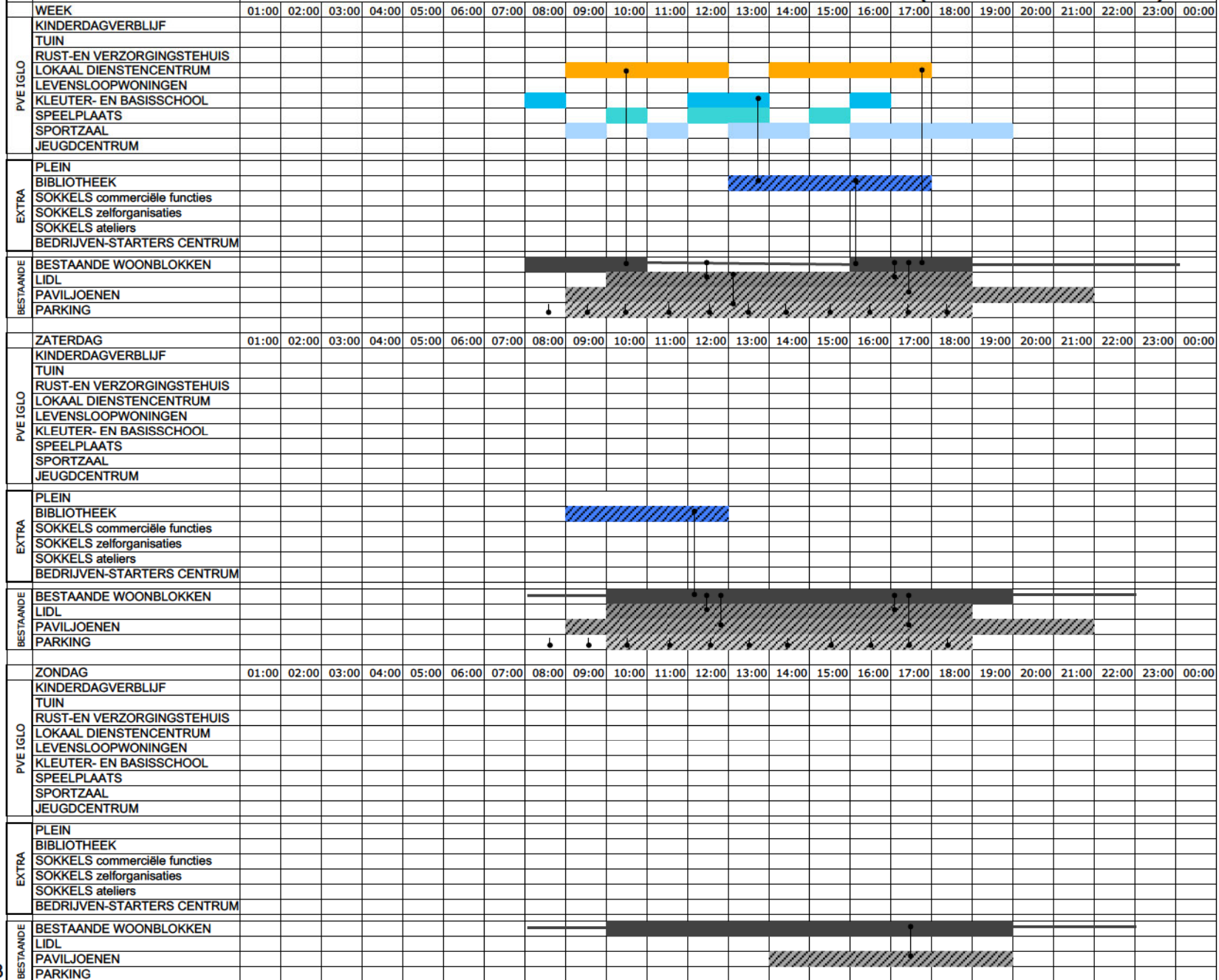

GEDEELDE ACTIVITEITEN

- (B) BIBLIOTHEEK Elsschot
- (C) CHICAGO plein
- (D) DE LIDL
- (E) EDUCATIE
- (G) GEMEENTE
(politie + brandweer + pwa +
opsinoren + bevolking, wijkoverleg,...)
- (J) JEUGDCENTRUM
- (K) KEUKEN RVT
- (O) OPENBAAR VERVOER
- (P) PARKING
- (R) RUST- EN VERZORGINGSTEHUIS
- (S) SPORT EN SPEL
- (T) TUIN
- (V) KINDERDAGVERBLIJF
- (W) WOONBLOK +SOKKEL
- (WI) WOONBLOK +SOKKEL +TOEGANG IMAGE
- (X) BEDRIJVENCENTRUM
- (Z) ZORGLOKET

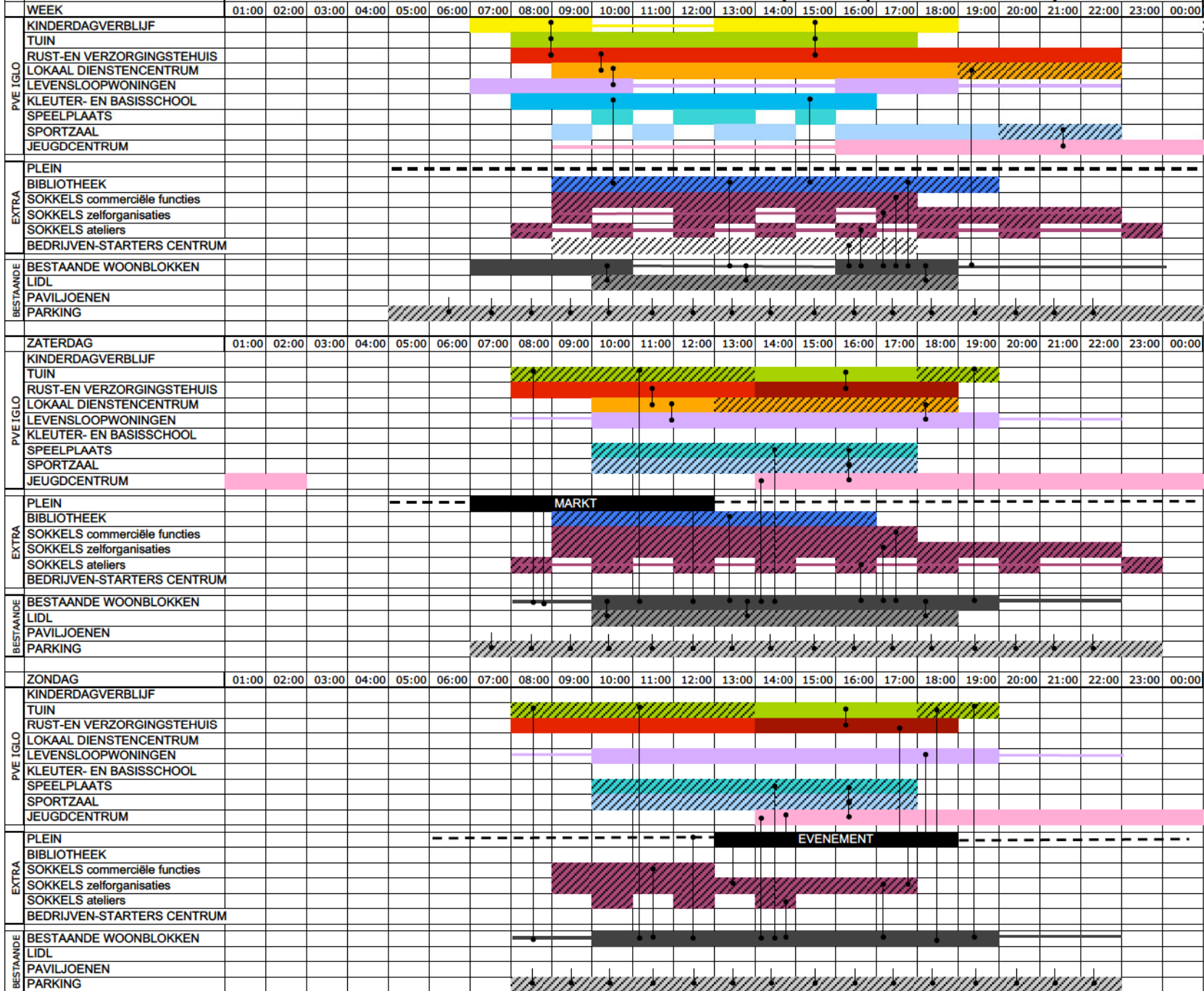

GEDEELDE ACTIVITEITEN: BESTAANDE SITUATIE (minimale activiteit)

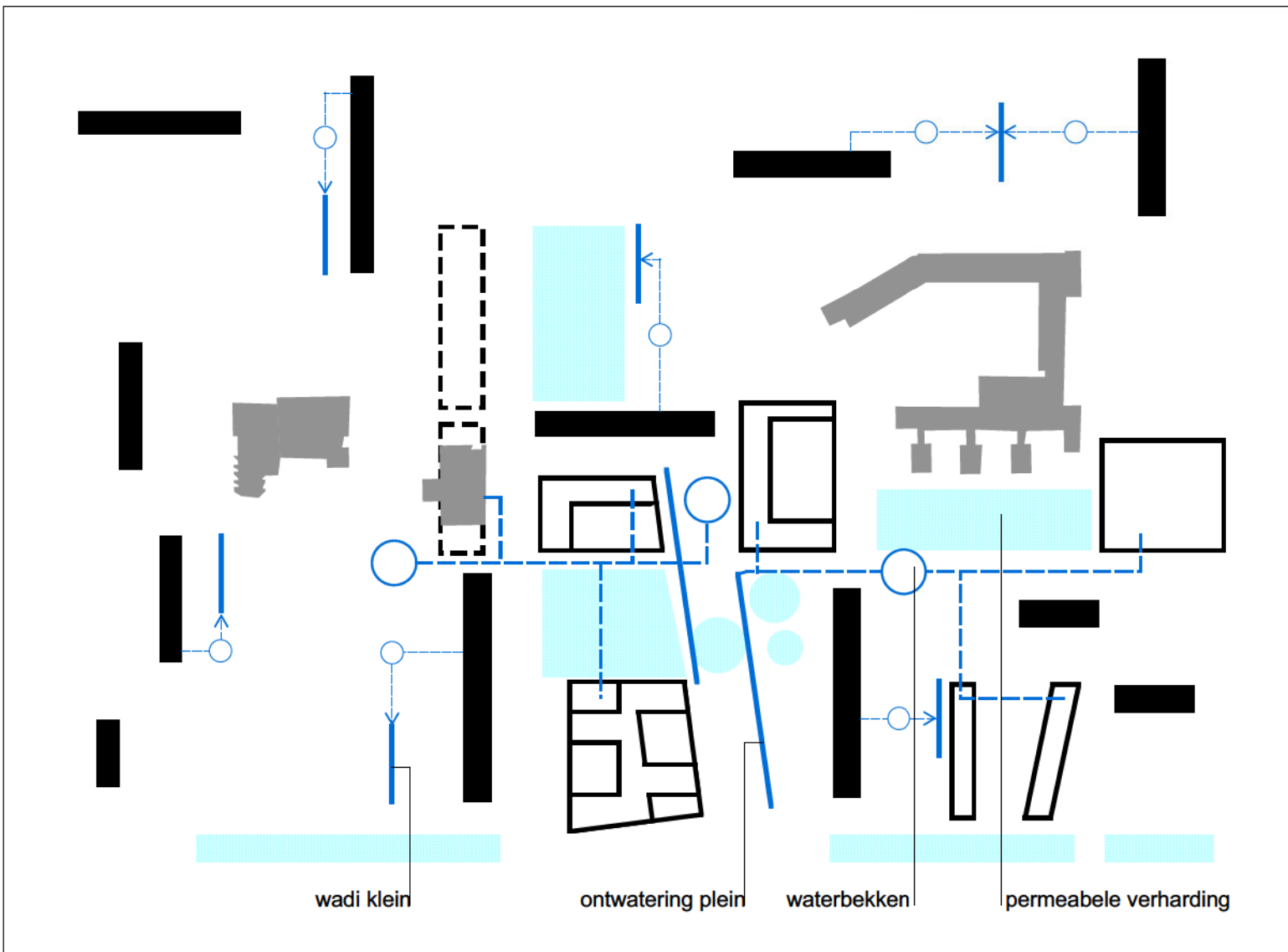
GEDEELDE ACTIVITEITEN: IGLO (mits optimaal beheer)

ACTIVITEIT VOOR EIGENAAR / BOUWHEER

ACTIVITEIT VOOR DE BUURTBEWONERS

GEDEELDE ACTIVITEIT

WATER

voorgestelde maatregelen:

watervbruik beperken

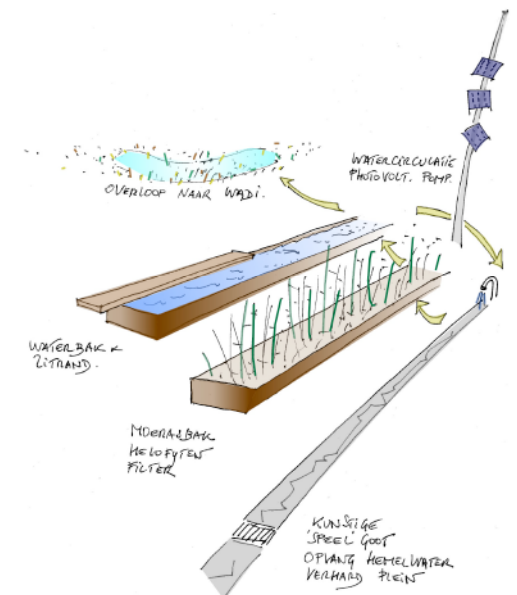
maximaal waterbesparende toestellen voorzien
aangepast gedrag bij waterverbruikers
bevorderen

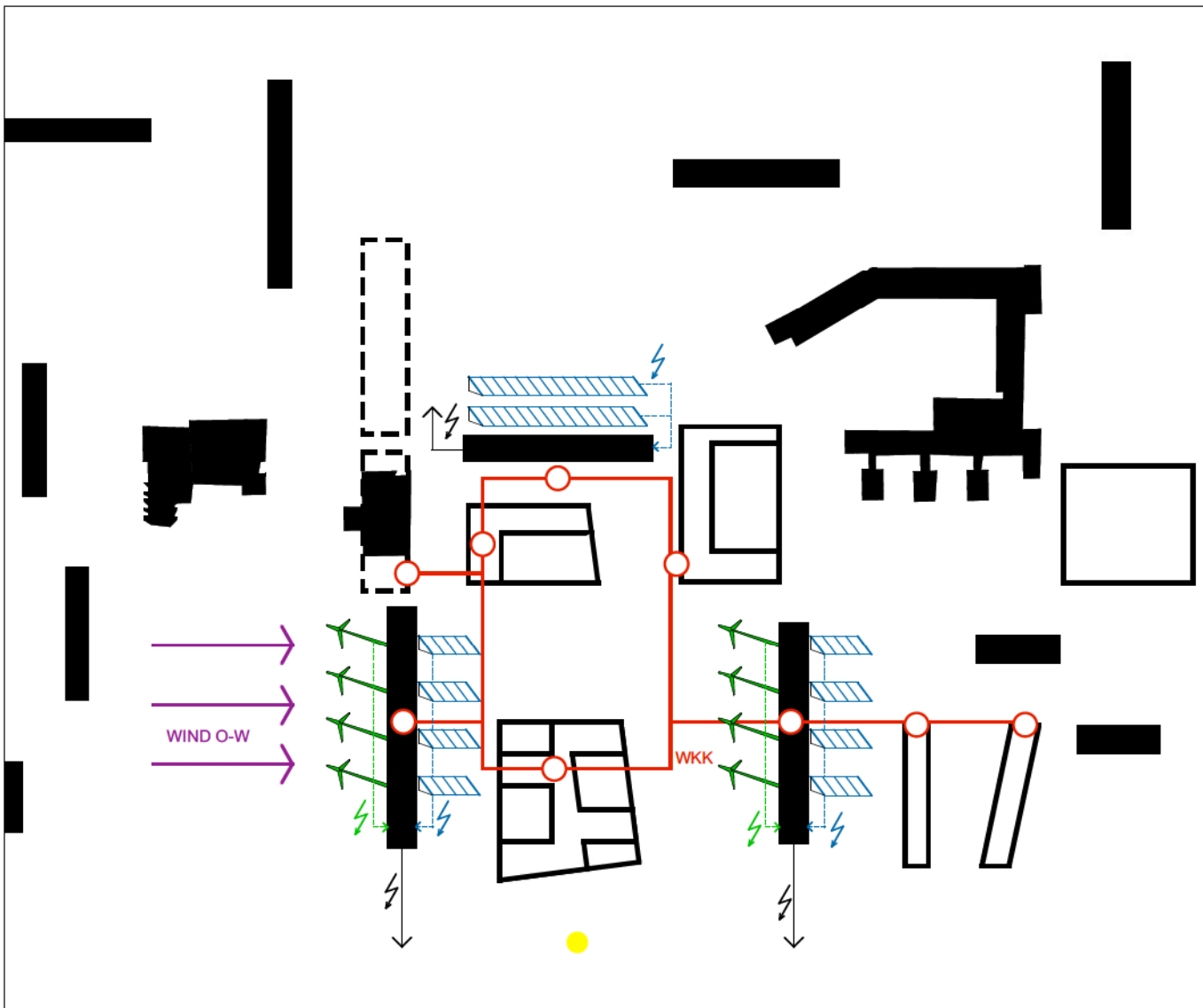
drinkwatervbruik beperken

-regenwater hergebruiken:
voldoende regenwaterputten en
pompinstallaties voorzien
regenwater gebruiken voor spoeling van wc's ,
schoonmaak, tuin enz...

zo weinig mogelijk water naar riolering

- gescheiden afvoer regenwater – grijs water
- verhardingen beperken waar onnodig
- verhardingen voorzien in drainerende grasraten of andere permeabele materialen
- regenwater laten verdampen via sedumbedekking op daken (groene daken)
- overloop van regenwaterputten en afvoer van verharde oppervlakken gaat naar open goten, bufferbekkens (vijver) en infiltratiezones (wadi's) die het water laten verdampen of vertraagd afvoeren
- afvalwater wordt decentraal gezuiverd in plantenzuiveringsvelden (met helofyten begroeide filterbedden)

ENERGIE

een energie-neutrale wijk

Samengevat kunnen op drie niveaus maatregelen worden getroffen om tot een energieneutrale wijk te komen: energiebesparing (isolatie...), energie-efficiëntie en de inzet van duurzame energie.

Hierna geven we een summier overzicht van verder te onderzoeken of te integreren systemen van duurzame energie. Voor al deze componenten kunnen mede-financiers of derde betalers worden gezocht. Zelfs de participatie van bewoners door middel van energie-aandelen kan worden onderzocht, wat de betrokkenheid bij en de zorg voor de woonomgeving aanzienlijk verhoogt.

warmtekrachtkoppeling (WKK)

De afvalwarmte van de koeltorens in Doel is in staat om een groot deel van Antwerpen van warmte te voorzien...maar ze doen het nu niet.

WKK betracht een hogere energie-efficiëntie door plaatselijk energie op te wekken.

Elke gebruiker heeft in ieder geval nood aan elektriciteit, die in een eigen krachtcentrale wordt opgewekt. Het opwekken van deze energie kan deels worden gehaald door verwerken van organisch afval en hout (snoeihout linkeroever). De "afvalwarmte" bij deze elektriciteitsproductie wordt in de WKK gerecupereerd en verdeeld onder de gebruikers.

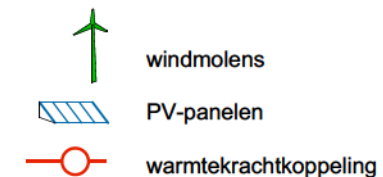
windmolens

De aanwezigheid van hoogbouw, aan de monding van de Schelde, in een vlak landschap, zijn uitstekende condities om de daken van de woontorens uit te rusten met horizontale windmolens (windwall). Deze windmolens zijn ontwikkeld voor een stedelijke context met turbulente windcondities. Ze zijn geluidsarm, onderhoudsarm en zeer energie-efficiënt. Net zoals het IMAGE project de hoogte van het Chicagoblok wil laten ontdekken als een toeristische plek met zicht op de skyline van Antwerpen, zo kunnen deze torens drager worden van een horizontaal windmolenpark.

photovoltaïsche panelen (pv) en zonnepanelen

Hiervoor komen daken en gevels in aanmerking. Ook de luifelstructuur van het overdekte trottoir kan gedeeltelijk met pv-panelen worden uitgerust en zichtbaar worden gemaakt van onderaf.

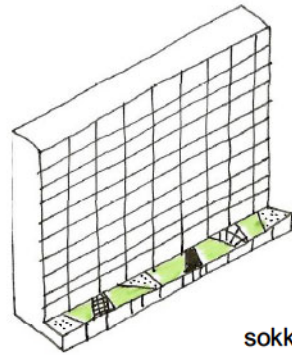
Net zoals bij de windmolens wordt de energieopbrengst van de pv-panelen op het IGLO-net gestuurd.

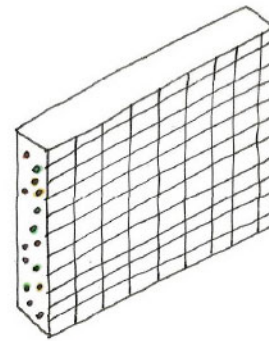

SUGGESTIES BOUWBLOKKEN EUROPARK

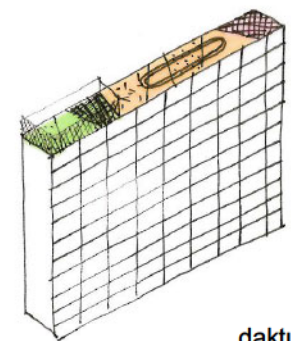
Een aantal disfuncties situeren zich binnen de bouwblokken: het lange niemandsland van voordeur tot woning, het gebrek aan ontmoetingsruimte, de donkere gangen... In de levensloop van deze blokken komt er ongetwijfeld een moment van noodzakelijke renovatie. Deze vernieuwing moet op een coherente wijze in het verlengde liggen van dit masterplan.

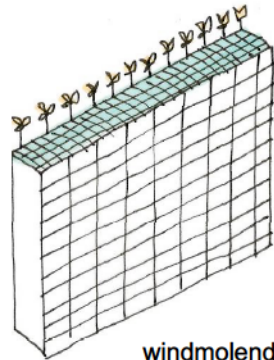
sokkel, daktuin

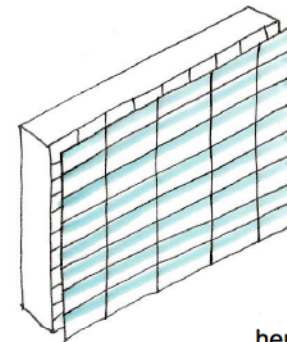
klimwand

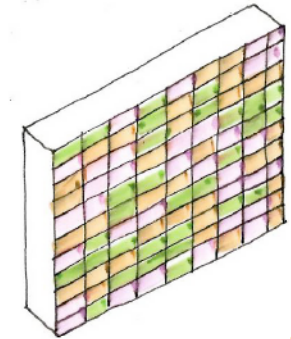
daktuin, sportdak

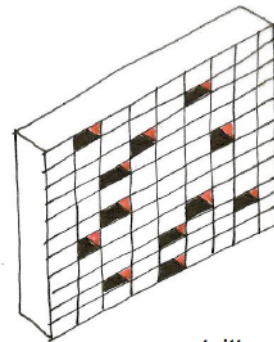
windmolendak, pv-dak

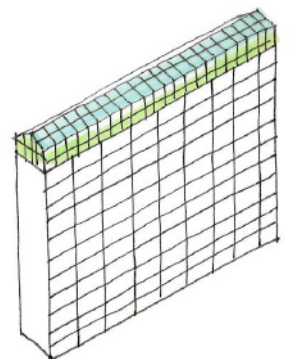
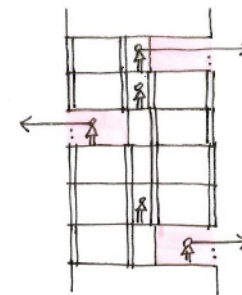
herverkaveling

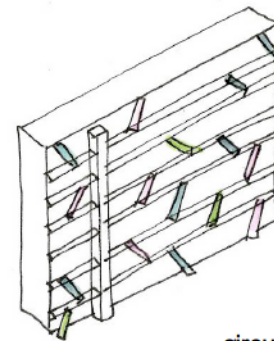
klimaatgevel

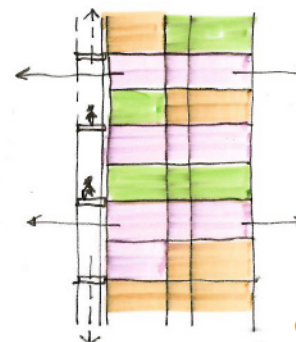
ontpitten, daglicht in gang, publiek terras

solarium

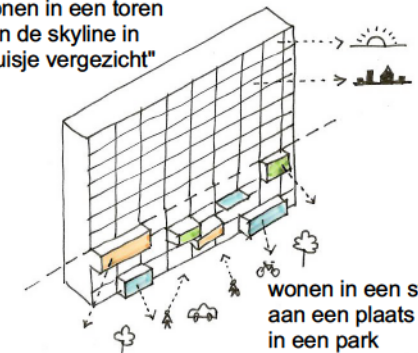

circulatiegevel

doorzon-flat

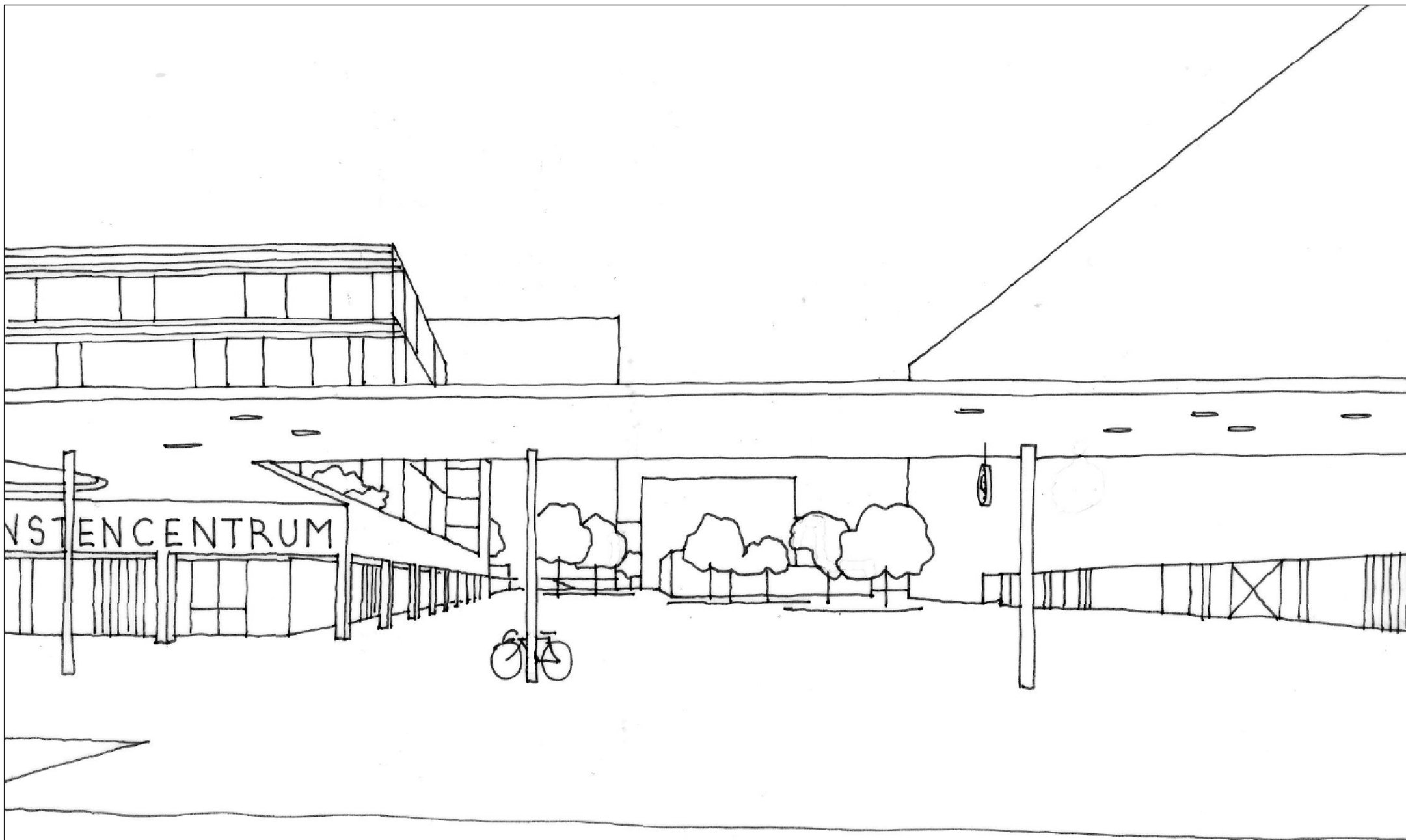
wonen in een toren
aan de skyline in
"huisje vergezicht"

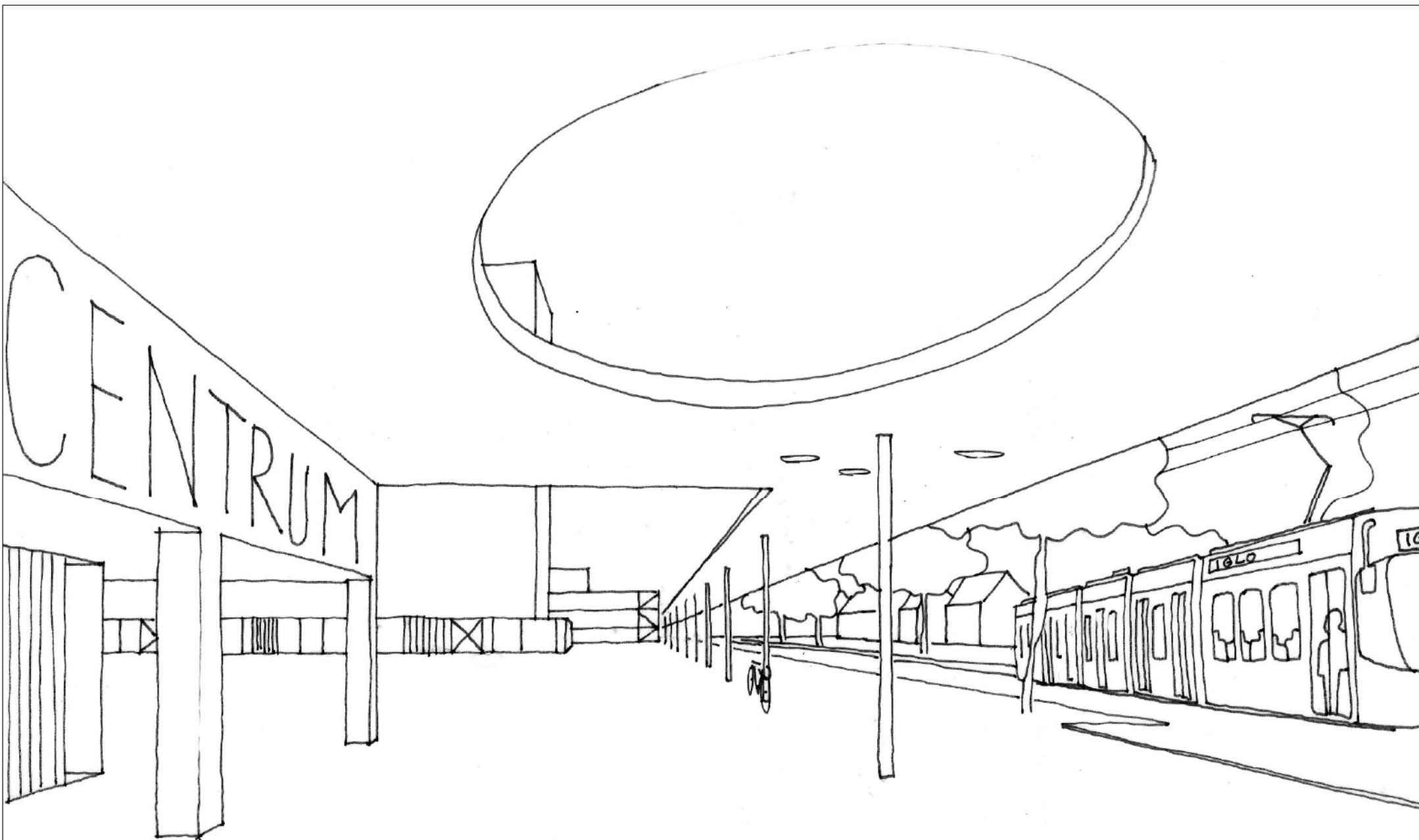
wonen in een straat
aan een plaats
in een park

zicht vanaf hoek Gloriantlaan met Emiel Verhaerenlaan
op overdekt voetpad en levensloopwoningen

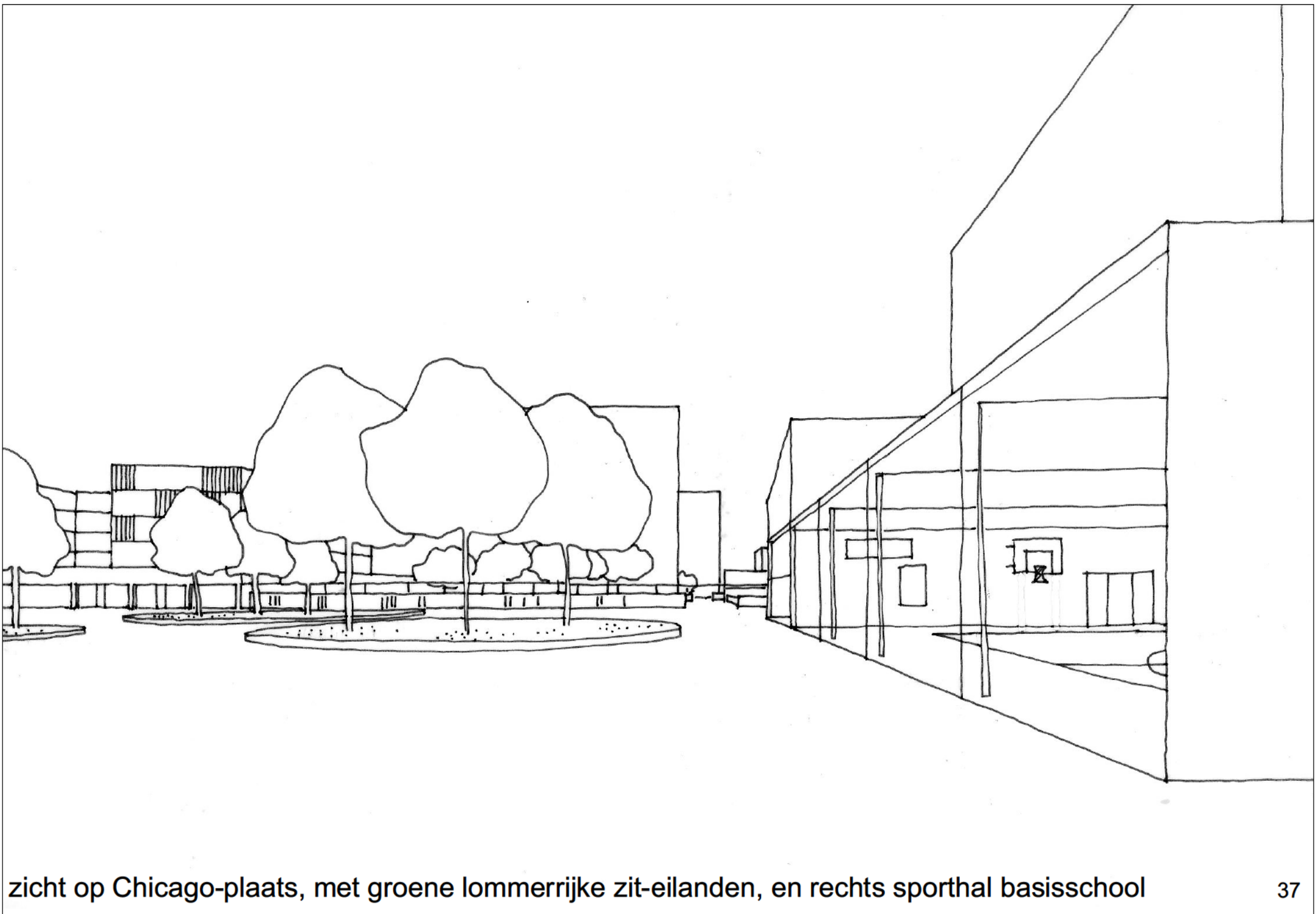

zicht op tramhalte met luifel, met links het dienstencentrum

zicht op Chicago-plaats, met groene lommerrijke zit-eilanden, en rechts sporthal basisschool